תנ״ך · ראשונים

עזרא בן שלמה על שיר השירים

רבנו עזרא מגרונה

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

עזרא בן שלמה על שיר השירים

רבנו עזרא מגרונה

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/עזרא-בן-שלמה-על-שיר-השירים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 5
פרק א 13
פסוק א 13
פסוק ב 13
פסוק ג 14
פסוק ד 14
פסוק ה 14
פסוק ו 15
פסוק ז 15
פסוק ח 16
פסוק ט 16
פסוק י 16
פסוק יא 16
פסוק יב 18
פסוק יג 18
פסוק יד 18
פסוק טו 18
פסוק יז 18
פרק ב 19
פסוק א 19
פסוק ב 19
פסוק ג 19
פסוק ד 19
פסוק ה 21
פסוק ז 21
פסוק ח 21
פסוק ט 21
פסוק י 21
פסוק יא 21
פסוק יב 22
פסוק יד 22
פסוק טו 22
פסוק טז 22
פסוק יז 22
פרק ג 23
פסוק א 23
פסוק ב 23
פסוק ג 23
פסוק ד 23
פסוק ה 23
פסוק ו 24
פסוק ז 24
פסוק ח 24
פסוק ט 25
פסוק י 25
פסוק יא 26
פרק ד 26
פסוק א 26
פסוק ו 27
פסוק ח 27
פסוק ט 27
פסוק י 28
פסוק יא 28
פסוק יב 31
פסוק יג 31
פסוק טז 32
פרק ה 32
פסוק א 32
פסוק ב 33
פסוק ג 33
פסוק ד 33
פסוק ה 33

פסוק ו 34
פסוק ז 34
פסוק ח 36
פסוק ט 36
פסוק י 36
פסוק יא 36
פסוק יב 37
פסוק יג 37
פסוק טו 37
פרק ו 39
פסוק ב 39
פסוק ג 39
פסוק ד 40
פסוק ה 40
פסוק ח 49
פסוק ט 50
פסוק י 50
פסוק יא 50
פרק ז 50
פסוק א 50
פסוק ו 51
פסוק ט 51
פסוק י 51
פסוק יב 51
פרק ח 51
פסוק א 51
פסוק ב 52
פסוק ג 52
פסוק ד 52
פסוק ה 52
פסוק ו 52
פסוק ז 52
פסוק ח 53
פסוק ט 53
פסוק י 53
פסוק יא 53
פסוק יב 53
פסוק יג 54
פסוק יד 57
מנין תרי"ג מצות 57

הקדמה

ברוך ה' אלהים אלהי ישראל מן העולם עד העולם. אשר עלה במחשבתו בראשות ממלכתו. להכין כסאו לשבתו. ויכוננהו מרוחו. ויפעלהו בזרוע כחו. וימציא את החכמה ואת התבונה. ואון קצה לתכונה. משך חיי הנשמות וקיום העולמות. ומי יודע מוצאותיו ומובאיו ומכונתיו זולת מאחר פניו. (הג"ה ולי נראה מאחז פניו צריך להיות וקאי על משה דידע תוצאותיו וכו' כמו שדרשו על ותחסרהו מעט מאלהים והוא תיקן הכל שהיה בעולם הזה והוריד השכינה למטה ע"כ) ומעמידו על מכונותיו כדכתיב (איוב כ"ו) מאחז פני כסא פרשז עליו עננו

ובהכינו את הכסא לששת ימי המעשה ברא שני עפרים תאמי צביה (הג"ה נ"ל דר"ל אדם וחוה ע"כ) וינחם בבית חמד' חדר משכיה אין דבר מהם נגרע. אין אל זר בקרבם ולא צד הרע. והכוונה בבריאותם להיות זרע אמת זרע קודש מצבתם להתהלך בתוך אבני אש במעמד העליונים והשכינה גם היא מתהלכת בתחתונים

עד אשר קם איש תהפוכות מלא תחבולות על צד קנאה ופשע. להתעולל עלילו' ברשע. להסית ולהדיח אשת חן בפתיות ובל ידעה מה. לא שמרה מצותה. והלכה אחר עצתו וילך אישה אחריה כי הטתו ברוב לקחה במתק שפתים. אז עבר רוח טומאה ויחלוף עליהם ונקשר בהם ובכל תולדותיהן כדכתיב (קהלת ז') לבד ראה זה מצאתי אשר עשה אלהי' את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים.

ובשובו מדרכו ונחם בחלותו כי שקר נסכו הוליד בצלמו כדמותו את שת ושת הוליד את אנוש ומהם יצא חנוך אשר התהלך לפני האלהים לדעת אותו ולהכירו באמת שנאמר (בראשית ה') ויתהלך חנוך את האלהים. ונתגלגלו הדורות עד דור נח העשירי לדור אדם וגם הוא ידע אלהיו ידיעה שלמה בחכמה שוכנת ערמה, ומתוך כך מצא חן בעיניו כדכתיב (בראשית ו) ונח מצא חן, ומשלשת בני נח נבחר שם, כי הוא הבכור להכיר בוראו לדעת אותו להכיר באמונתו, ועבר גם הוא אשר מזרעו היה אחז דרכו ותמך אשוריו ונבחר מכל בני דורו. להיות סגולה, לשם ולתהלה, ומתוך הידיעה השלמה הברורה והתמימה, ידעו מצות שכליות וחקות אלהות ולהעמיד ליושר ולכושר דליות, והזהירו רבים ללכת בדרכי ה' עד אשר נתגלגל מן הדורות ההם דור העשירי לנח האיש הנבחר מרחם משחר הוא אברהם אבינו ע"ה השיג מידיעת בוראו אשר לא השיגו הראשונים וידע מאמיתתו אשר לא ידעו מלפנים והתחיל לקרוא בשם ה' בכל הגוים ובכל הממלכות כדכתיב (בראשית כ') ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם ה' ואומר (שם כ"א) ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם ומעודו אחז מדת החסד

בידו. ונבחר מכל בניו וצאצאי מעיו יצחק אבינו כדכתיב (שם כ"א) אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע, והשיג מידיעת הבורא והזהר גם הוא ללכת בדרכיו כדכתיב (שם כ"ו) ויבן שם מזבח ויקרא בשם ה' ויט שם אהלו. והוא לקח את הדין לחלקו, וכאשר נולד יעקב אבינו ונראה בעולם דוגמת דיוקנא של הקב"ה החקוק בכסא הכבוד לקח ממדת הדין וממדת החסד הדרך ממוצעת והשוה, והיה דרכיו דרך אמת ונתיבות שלום, ושימש בבית עבר י"ד שנים וקיבל מיצחק אבינו ומאברהם אבינו ידיעת הבורא ונגלה אליו כבוד השכינה ואז היו ג' האבות מרכבה לרוכב בשמי שמי קדם, ומקיימים התורה והמצות והעבודה מצד ידיעות בוראם לא נגרע מהעבודה דבר כדכתיב (בראשית כ"ו) עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משמרתי מצותי חוקותי ותורותי,

והוליד יעקב י"ב בנים צדיקים וטובים מכירים הבורא יתברך ויודעים אותו כפי מה שקבלו מיעקב אביהם. והם ג"כ קיימו מצד ידיעתם והשגות בוראם ממצות כדכתי' (שם ל"ח) ויאמר יהודה לאונן בא אל אשת אחיך ויבם אותה והקם זרע לאחיך, עד אשר נתגלגל הדבר וירד יעקב אביהם למצרים, כשהוליד תולדות והיו מעין דוגמת של מעלה י"ב שבטים שבטי יה עדות לישראל מהם יצאו תולדות עד שנשלמו שבעים,

ואחר הדור ההוא נשתקע החומר במצרים בתוך עם לא בינות עם עמקי שפה ולשונות שונות בחרו בדרכיהם ובשקוציהם וילמדו מעשיהם, ולא ידעו ידיעות השם שקבלו אבותיהם מזקניהם ומראשוניהם, עד אשר שלח להם האל ברחמיו משה נאמן ביתו אהובו וקרואו ונגלה עליו תוך הסנה בוער עם כבוד השכינה, ואמר לו להודיע להם כי בא והגיע זמן שיוצואם אב הרחמים ממאסר ומבית שביה וכי ראה את ענים

תחילת כל דבר אשר אמר משה רבינו ע"ה (שמות ג') הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרתי להם אלהי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם, זאת תחילת שאלת בני ישראל כי היא תכלית הכוונה וסוד האמונה וזה מה שמו ירצה לדעת מה סבתו והתקשר שמו בעילה הראשונה וקיבל במעמד הקודש ההוא ידיעת ה' שיש בו ג' שמות מי"ב אותיות (בזהר פרשת בשלח דף נ"ח ע"א) (הג"ה נ"ל דר"ל אהיה הוי"י אה"י דנזכרו שם הם י"ב אותיות ע"כ) שהם פנים בתוך פנים ואהיות בתוך הויות, (הג"ה נ"ל דר"ל שהיו"ד ה"א דסוף שם אהי"ה הוא התחלת שם הוי"ה לז"א ששם אהי"ה בתוך הוי"ה, כעין זה אי' בפירושו על התורה ע"ש, והיותר נראה דקאי על הויה אהיה אדני כמו שדרשו על זה שמי לעלם כנ"ל משום דאדני יותר נגלה נקרא באדני וגם שם אהי"ה בתוך הוי"ה כמו שכתב בפירושו על התורה כנזכר ובכתבי האר"י ז"ל דאהי"ה באמא

והיא בתוך ת"ת וק"ל, וזה שאמר שהם פנים תוך פנים ובספרי קבלה הראשונים אהי"ה בכתר הוי"ה בת"ת אדני במלכות וכל זה בקו האמצעי וזהו עיקר כוונתו לפ"ד ואחר כן עיינתי בספר חיי עולם הבא והוא ספר קדוש מלא שמות קדושים וראיתי נכתב בו שם י"ב בצירופים ובנלגולים אשר אין השגתי להבין דבר מהן ועכ"פ נראה שאין הכוונה רק שמלת זה שהוא מספר י"ב רמז זה השם הקדוש ואפשר שאינן השמות הכתובים בזה הפסוק וזה אמרו והוסיף ז"ה ע"כ הג"ה) ולאמיתות השליחות חזר ופירש כה תאמרו לבני ישראל וגו' אחר כן אמר (שם) ויאמר עוד אלהים והניח אהי"ה והתחיל מן הוי"ה הוסיף זה ופירש ואמר (שם) זה שמי וזה זכרי ובמאמר ההוא אמר (שם) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון אלהים על ההר הזה הבטיחם כי שם ה' יתראה להם ויראו עין בעין את כבודו לפי שהיה בקצת העם ספק בנבואת משה כדי להוציאם מן החושך ומן הספק ההוא אמר (שמות י"ט) הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם ראו ישראל במעמד הקדוש הזה עין בעין כבוד השכינה וראו שבע מחיצות של אש לפחדם אל ה' ואל טובו וכמעט כששמעו הקול ההוא שפרחו הנשמות ואירע להם כפי מה שאירע לאומות כדכתיב (דברי' ד) השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי ואומר (תהלים קל"ח) יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך במעמד ההוא השיגו משה ואהרן ונדב ואביהוא ושבעי' איש מזקני ישראל וכל ישראל מידיעת אמתתו ועצם כבודו וכל אחד ואחד לפי שלימותו וכחו ועוצם ידו והיה בם מחיצות זו לפנים מזו

ומתוך הידיעה ההיא האמתית נתנה התורה הקדושה ויצא מן קול הפנימי ונחלק הקול ההוא לשבעים ענפין וכנגדן שבעים פנים לתורה והפנים משתנים ומתהפכים מכל צד לטמא ולטהור לאסור ולמותר לפסול ולכשר את זה לעומת זה, ובו היה מובן טומאת השרץ וטהרתו

ובעת ההיא קבלו הנביאים העומדים בכל דור ודור נבואתם, וחכמים העתידים לעמוד בגודלם, עקרי תורתם במשפטיהם ובמחלקותם כדכתיב (ישעיה מ"ח) לא מראש בסתר דברתי מעת היותה שם אני ועתה אדני ה' שלחני ורוחו ואומר (דברים ה') את כל הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם מתוך האש הענן והערפל קול גדול ולא יסף וגו'

ומן העת ההיא עד עתה לא חדל בישראל דור אחר דור שלא נמסרו להם מסורת החכמה היא ידיעת השם על סדר הקבלה תורה שבע"פ, כי משה רבנו ע"ה סמוך למיתתו שנסתמו ממנו מסורת החכמה מסר החכמה הזאת ליהושע כדכתי' (דברים ל"ד) ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה ידיו עליו, ויהושע מסר לזקנים, וזקנים

היו פרנסי הדור ומנהיגי ישראל ומתפללים בעדם בעת צרתם. וכל ישראל היו נשמעים להם ומתנהגים על פיהם כדכתיב (יהושע כ"ד) ויעבוד ישראל את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע, והזקנים לנביאים ומן הנביאים הועתק לאנשי כנסת הגדולה דניאל חנניה מישאל ועזריה ומרדכי זרובבל עזרא והאחרון שבהן הוא שמעון הצדיק ואח"כ נתגלגל החכמה לאנשי המשנה. ומצינו שרבינו הקדוש מסר בשעת פטירתו לשמעון בנו מסורת החכמה ורבי עקיבא וחביריו נכנסו לפרדס ורבי יוחנן בן זכאי ורבי אליעזר בן ערך שהיו דורשין במעשה המרכבה וענה מלאך מן השמים ואמר הן הן מעשה המרכבה.

ומן אז שחרב בית אלהינו והחכמים נדלדלו והאשכולות בטלו והחסידים ואנשי מעשה חדלו, והגלות הולך וחזק והצרות מתמידות ומתחדשות, ובאות ומתרגשות ואין מורה דעה ואין מבין שמועה פסקה החכמה הזאת מישראל אבדה החכמה אבדה התורה עמה ואין יודע פירושה ודקדוקיה ומדרשיה וטעמי מצותיה אשר בין טעמי המצות ופירוש התורה ודברי קבלה לבין החכמה הזאת קשר אמיץ וחזק ודבק, ורבות מפרשיות כתבי הקודש מיוסדים על החכמה הזאת

ובאו המפרשים אשר לא יבינו ולא ישכילו כי יימינו וכי ישמאילו הפכו דברי קודש לדרך חול וחסרו המקרא והוסיפו וגרעו והעדיפו ופרשו בפרשיות שהם אמורות ברוח הקודש ממחצב אבני קודש דברים אשר לא יתכן להעלות במחשבת הלב, וכל שכן לאמרם על אחת כמה וכמה לכותבם במגילת ספר ואני קורא עליהם מהפכים דברי אלהים חיים ה' צבאות, ועל ההפסק והביטול שתים אלה מישראל אמר הנביא מרעיד ושומם ונאנח (ד"ה ב' ט"ו) וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא תורה. מה שאמר ללא אלהי אמת הוא הפסק ידיעת הש"י מישראל, ואמר ללא תורה רצה לומר בעבור הסיבה הרעה הזאת לא יתבררו להם טעמי התורה וסודותיה וכמו שאירע בתורה ובדברי קבלה כך אירע בדברי חכמינו ז"ל שדברו בחכמה הזאת במדרשים ובאגדות דרך משלים וחידות, להסתיר הדברים האלה ולהעלימם ופזרו אחת הנה ואחת הנה כדי להסתיר מקומן, והעובר בהם לא ירגיש בהם ויקחם כפשוטו לא יתבונן פנימות פרטן ולא ישיב אל לבו, לא דעת ולא תבונה בקרבו לאמר איך יתכן לחכמי' שבאו לכתוב הדברים האלה, ועל הספר להעלותם, לולי כי אוצר נחמד חבוי וגנוז בתוכם,

כזה וכזה ראיתי זה שנים רבות והחרשתי, וידי למופי שמתי עד אשר נכנסתי במדריגה החמישית שנאמר אחת משנת חיים, (הג"ה ונראה למורי הרב ר"מ נר"ו שצ"ל וחמשים ואחת שנה. ואפשר שצ"ל שנה אחת משנות חיי' ר"ל שנת ע"א ע"כ). (ונ"ל דהמדרגה

הה' קאי על הסתכלות יום המיתה כמו דאיתא בברכות דף י' ע"א דוד דר בה' עולמות ועל כולם אמר שירה והסתכלות יום המיתה היא העולם הה' ע"ש) ראיתי כי פנה היום לנגדי והזקנה הלך תלך וקרב על כן קדמתי לפרש אחד מכ"ד ספרים, כולל חמודות, ומדבר בו נכבדות, מסתרים וסודות. אשר האבידו המפרשים זכרו והניחו קימו והדרו. הוא ספר שיר השירים, וככחי כפי מה שקבלתי מרבותינו פרשתיו ובטעמי המצות עמדתיו ובסודות מעשה בראשית בניתיו,

וראיתי והנה נחלק בו ג' כתות לג' דיעות, הכת האחת לא הבינה ולא השכילה. ורבים חללים הפילה, באמרם כי דבריו דברי חשק וקסם ואליל, הבל ואין בם מועיל, יסכר פיהם ותמקנה עיניהם. ואם היה כדבריהם, לא נכתב בתוך כתבי הקודש ולא נמנה עמהם, והכת האחרת המשילה אהבת הבורא אלהי כל הארץ, יקרא סגולתו וחבל נחלתו, כאהבת החשק את חשוקתו, והאיש את רעייתו, והעמידו את דבריהם והציעו פירושיהם על המשל ההוא,

והכת השלישית הוא כת מקבלי השכינה אשר להם חלק וזכרון בתורת האל, הם הם חכמי ישראל אשר גילו סתריו וצפונותיו והוציאו למו תעלומותיו מדרך החכמ' ומצד הידיעות ופירשו כל הספר בכלל קצר אמרו במסכת שבועות כל שלמה האמור בשיר השירים קודש למי שהשלום שלו חוץ מא' האלף לך שלמה, ואמר עוד בפרק חלק כל הקורא פסוק משיר השירים ועשה אותו כמין זמר מביא רע לעולם, ובמסכת ידים אמר ר' עקיבא שאין כל העולם כולו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל, שכל הכתובים קודש ושיר השירים קודש קדשים, לכן שמתי פני ונתתי לבי ורעיוני לגלות ברמז פירושו. ועל דרך הכלל האמיתי אשר נתנו רבינו ז"ל, ועל עמודי דבריהם העמדתיו, ועל אדני המדרש סמכתיו, והמשכילי' יבינו

וצריך אני להקדים שלשה הקדמות להורתך ולהשכילך בינה:

הקדמה ראשונה להודיעך כי הספר חברו שלמה לעת זקנותו ברוח הקודש. וקרא שמו של הקב"ה שלמה כשמו כן הוא, כמו שמצינו שנקרא שלום דכתיב (שופטים ו') ויקרא לו ה' שלום, והיה השם משתמש לשני פנים, גלוי ונסתר וצפה בו כל מה שעתיד להיות מבנין המקדשים והגליות, וסתם הגלות בתוך זכרון כי לא להזכיר בלשון שיר וחתם בראש דבריו זמירות ונפלאות וצדק נוראות, והזכיר בנין כסאו של הקב"ה ומראהו ומעשהו וקומתו ותבניתו וכמה מעלות שיש בו והזכיר כל המאורעות שאירע לישראל מיציאת מצרים אשר מאותו זמן ולהלן נקראו עם ה', ונתייחד ג"כ שמו של הקב"ה באומה עד האלף השביעי שהוא יום שכולו שבת ומנוח' חיי העולמים, וסתם ג"כ וחתם

בסוף זכרון קץ גלות ומכל מקום יהיו ישראל מחזיקים בתורתם ועומדים באמונתם, ואף אם יעבדו עליהם תגבורת השמד והגזירות.

ואמר שיר השירים השיר נאמר בדרך משל ונמשל, עיקר צריך אדם לפרש אותו השיר ולהעמידה על מכונותיה, ויש בו דברים הבאים לקשר המשל וליחסו לא לענין ולא לצורך אחר, והנני מעיר אותך פסוק אחד מפסוקים מן הספר הזה, אמר ישקני מנשיקות, והנשיקה משל לדביקות הנשמה כמו שנבאר. ואמר פיהו ואין לו ענין בכאן, אך אחר שהמשיל דביקות הנשמה להנשיקה בפה, הוצרך לומר פיהו לקשר המשל בו כמו שהקדים לכתוב בספרו אחד מחכמי הדור, ודע כי כן יש בספר הזה משלים שלא יתכן לפרש פרטן בשום ענין כמו הנצנים נראו בארץ, ועת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו, אלו והדומה להם אין עלינו לדקדק בהם רק לפרש כי הוא לשון משל לגודל ימי הנחה הבאים. הסתיו לימי הגלות היוצאים, וכן בטנך ערמת חיטים שני שדיך כשני עפרים בדעתך מצד הידיעה והקבלה הכללים לא תיבקש להם פרטים, ותעמוד במחשבה ברב דברים והבלים והרבה המכשולים שמענה ואתה דע לך:

להקדמה השנייה הודיעך קושט אמרי אמת יש בספר הזה מלות אשר אין להם ספר להורות הענין ועליהם יסוד הבנין והמשל. ויש מהם קבלנו פירושם ויש מהם מצאנו באגדות ומדרשים מפוזרים בדברי חכמים אשר הם בורות עמוקים שאינן מאבדין טפה וכל דבריהם לב פנימי מבלי קליפה.

והמלות האלה מעצי הלבנון. כריח לבנון אתי מלבנון ונוזלים מן לבנון וקבלנו כי הוא חכמה (בזוהר שמות דף ר' ע"ב) וכוונת חכמינו ז"ל היה זה באמרם מעצי הלבנון בעצת התורה המלובנת בדברים. וגם המתרגם אחז הדרך הזה שתרגם ההר הטוב והלבנון טורא טבא הדין ובית מקדשא.

וכן כי טובים דודיך מיין. אשקך מיין הרקח קבלנו כמו כן כי הוא משל על החכמה. ומצאנו מספר האותיות שבעים רמז לע' שמות הנאצלים מן החכמה מספר החכמה גי' שבעים ושלש. והשלש כבר נודע עקרם כל מה שאמרנו הוא סמך וסעד לדבר מלבד הקבלה. וכן כל ראשי בשמים. לערוגת הבושם. מכל בשמים. יזלו בשמיו על הרי בשמים. הכל משל על החכמה. לפי שהוא תחילת הדבר ומשם התחלת התפשטות הריח.

וכן כתפוח בעצי היער, וריח אפך כתפוחים, רפדוני בתפוחים, תחת התפוח עוררתיך קבלנו כי הוא משל לכבוד השכינה לפי השתנות המראות ירוק, אדום לבן, כמראה הקשת אשר יהיה בענן (ע' בזוהר פרשת שלח לך דף קס"א ע"ב וקס"ב ע"א) והתפוח

משל על שני הכרובים וכמו שאמרו חכמים במסכת שבת כריח שדה אשר ברכו ה' אמר רב יהודה אמר רב כריח שדה תפוחים.
וכן הרועה בשושנים סוגה בשושנים, שושנת עמקים, ללקוט שושנים, קבלנו כי הוא הצמח הנקרא ליד"י ויש לו ששה עלים. והמשל בו על שש קצוות, וכן לרעות בגנים, היושבת בגנים, מעין גנים, גן נעול המשל בו על השכינה וכמו שאנו עתידים לבאר:
הקדמה השלישית להעמידך בקצרה על דברי הקבלה הסמוכה על המקראות הללו אשר הם עמוד שהכל תלוי בו ויתר שהכל נשען עליו להביא פירוש הספר הזה כמים בקרבך, ולאשר בדרך לבך.
אמר החכם בדרך משל (איוב ך"ח) כי יש לכסף מוצא ומקום לזהב יזקו ברזל מעפר יקח ואבן יצוק נחושה, הזכיר כאן ד' מתכות המוצקים בארץ שהם כנגד ד' יסודות באדם המרה הלבנה האדומה הירוקה השחורה וכן בכל דבר חי מרגיש ושאינו מרגיש, (הג"ה נ"ל ר"ל צומח יש בו ד' יסודות), שואבים חיים מן היסודות הראשונים הרוחנים שהם בכלל עשר ספירות והם אבי אבות כל התולדות, וכשתזכיר ד' היסודות התחתונים הכסף והזהב והברזל והנחושת רמז לד' יסודות הראשונים כי יש להם מוצא.
ופירש ואמר מאין מוצאם קץ שם לחושך (שם) ידוע הוא כי החושך הוא אפיסה ולא יתכן לומר בו בשום פנים יצירה כי אם בריאה והבריאה עצמה ר"ל שבירר מן החושך שאין לו קץ וסוף כלל אחר ואצילות אחר, ובאמרו קץ שם לחושך ד"ל הגביל מן החושך גבול ונתן לו קץ ותכלית ולכל תכלית הוא חקר, ולכל מדה ומדה והוי' העומדת בכח האפיסה ההיא, נתן לה חקר, ר"ל אחר שהוציאו מן הכח אל הפועל פעל בפועל ההוא, ועשה מדות וכלים שיש להם חקר וגבול, ועל כן נאמר במקרא החושך בל' בריאה, והאור שהוא עומד בכח החושך בלשון יצירה יוצר אור ובורא חושך, וזהו מגלה עמוקות מני חושך ויצא לאור צלמות (איוב י"ב) קורא חושך וצלמות האפיסה אשר היה בכחה אור ושאר דברים, וזהו שאמר (שם כ"ח) אבן אופל וצלמות, הבן את זה כי הוא עיקר גדול.
ואמר (שם כ"ח) פרץ נחל מעם גר ר"ל כי היה מקרה, (והרב ר"מ הגיה מקור או מקום) אותו נחל הבאה ממנו ההשקאה סתום וחתום המשל על נתיבת החכמה ואין דרך ואין מקום להשקות עצי הלבנון והארזים הנטועים ואין פרץ נחל ממקום שהיה ראוי להיות נגד, (הגהות מהר"מ ניגר צ"ל והוא לשון נובע ומפרש לשון גר דקרא וע"ש ברש"י עכ"ל), והמקום ההוא שהתחיל לעשות בה פרצה אמר דרך הפלגת משל ומליצה לרוב העומק ההוא (שם) הנשכחים מני רגל דלו מאנוש נעו

ואמר (שם) ארץ ממנה יצא להם, קרא ארץ מקום תחילת הדבר והתעוררת הרצון משם הסתפקות כל דבר יצא והם מקור חיים ותוצאות צרכי עליונים ותחתונים, ותחתיה נהפך כמו אש (שם) משל על הזוהר הנפלא והאור הצח אשר אין לו ערך ודמיון.

שם מקום ספיר אבניה משם מחצב אבני הקודש הם כ"ב אותיות שכל אחת ואחת חפץ ועשה כלי, ומהם יקרב הקדושה ומגדול עוז נבנה ונחצב (משלי י"ח) בו ירוץ צדיק ונשגב נתיב לא ידעו עיט, קרא לל"ב נתיבו' בשם נתיב בעבור כי היו מקדם סתומי' וחתומי' לא נודע למלאכי השרת ולא הביט שם עין איה עד עת הרצון.

שם בחלמיש שלח ידו המשיל החכמה לחלמיש על הנתיבות שהי' בם סתומים והמשיל הענין ההוא לדבר הנסתר במקום קשה וחזק והפך שרשה

שם בצורות יאורים ביקע קרא יאורים כלל כל הויות והוא מגזרת אור כמו (תהלים צ"ג) נשאו נהרות. (איוב שם) מבכי נהרות חבש מגזרת אל תופע עליו נהרה (שם) והם הויות הנכללים בשם מים במעשה בראשית כדכתי' (בראשי' א') ורוח אלהים מרחפת על פני המים, ומאחר שיצאו כל היאורים ההם (איוב שם) כל יקר ראתה עינו,

ובכלל ההויות שנאצלו ביום ראשון הוא עשרה דברים, ומעורבים זה בזה שמים וארץ תוהו ובוהו או"ר וחוש"ך רו"ח "ומים מדת יום ומדת לילה, וזהו (איוב ך"ח) מבכי נהרות חבש, אחר שהיו העשרה דברים אלו נמשלים כאחד והיה העולם מים במים חבש אותם נהרות והבדיל בין מים למים במאמר יהי רקיע. (שם) ותעלומה יוציא אור מפיק ה"א תעלומות החכמה תוציא אור.

שם והחכמה מאין תמצא מציאתם מאין. (שם) לא ידע אנוש ערכה, פירוש ערכה סדרה ר"ל לסדר הויותיה ולדעת תכונותיה כדכתיב (ישעי' מ"ד) ומי כמוני יקרא ויגידה ויערכה לי משומי עם עולם (איוב כ"ח) בארץ החיים אפילו המלאכים אינם יודעים אותם ומסדר דרך משל (שם) תהום אמר וגו' ושאר הענין ואמר (שם) החכמה מאין תמצא ונעלמה מעיני כל חי מאותם שחייהם חיי העולם (שם) ומעוף השמים נסתרה הם מלאכי השרת (שם)

אבדון ומות אמרו, זה האפיסה אשר משם האצילות כל ההויות (שם) אלהים הבין דרכה, על ידי התבוננות שהבין בה צייר והאציל ד' יסודות הראשונים ואלו הן (שם) כי הוא לקצות הארץ יביט תחת כל השמים יראה לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה

אז ראה הביט בה במחשבה הטהורה כמו האדם המשער את המעשה, והעלה בלבו תחילה, ואח"כ מתחיל לעשות ולעסוק בו ועל זה אמרו חכמים ז"ל מחשבותם של ישראל קדמה לכל, וכפי הציוריים שהיה בה צייר באותו כלל שהאציל ממנה. (שם)

ויספרה, ג' ספרים, ספר ומפר וסיפור שהם חכמה ותבונה ודעת הכינה ר"ל כי הויות לא היה עומדת על סדר תכונות הבנין והוא יתי המציא אותן ההויות וסדרן על סדר מהם בנין, אחר צירוף ושיקול והמדה בכ"ב אותיות אשר כל אחת ואחת קשורה בחברתה ומקבילות אשה אל אחותה, וגם חקרה, שם במדות שיש להם חקר וגבול, אעפ"י שאין להם גבול מצד התחלת עצמה, (נ"ל עצמותם),

שם ויאמר לאד"ם הידוע הן יראת אדני היא חכמה שהיא מדת טובו של הקב"ה והכל נמצא ויצא ונאצל מזיו החכמה ומתברך תמיד באין הפסק, ובעבור כי ממנה תוצאותם ומשם עיקר הסתפקות אחת היא שאלתם ונגדה כל תאוותם להתעלות ולבא בחדרי היכל קודש פנימה ולשאב מים ממעיני נכבדי החכמה, הכל כמה שאנו עתידים לבאר, ומאחר שהקדמתי לך שלש הקדמות אלו אתחיל לפרש הספר בעזרת האל:

פרק א

פסוק א

שיר השירים. נעים זמירות, ומבחר השירות, ודבר גבורות, אשר כסא הכבוד מזמר, ויום ליום יביע אומר, עומד בתפלה סדורה, בשפה ברורה, ערוכה בכל ושמורה:

אשר לשלמה. שמו של הקב"ה נקרא כן כמה דכתיב (שופטים ו') ויקרא לו ה' שלום, ולזה כוונו חכמינו ז"ל ואמרו שיר שהקב"ה אומרו בכל יום:

פסוק ב

ישקני מנשיקות. דברי הכבוד המתאוה כמשתוקק להתעלות להדבק לאור באור העליון אשר אין לו דמיון, ועולה במחשבה ורעיון, ולכך מדבר דרך נסתר, והנשיקה משל לתענוג דביקות הנשמה במקור החיים ותוספת רוח הקודש. ולכך אמר מנשיקות. כי כל סיבה וסיבה מקבלת המחשבה ותוספת מן האור המתוק והזהר הצח ההוא וכשהוא מדבר עם הכבוד (נ"ל השפע הנמשך אל הכבוד) שהוא שער לדברים מדבר דרך נסתר:

כי טובים דודיך מיין. אין האור נאצל מתרבה עלי (נ"ל אלא) מתוך שהוא מיין היא חכמת אני, מעלת האור העליון. וכל החפץ והרצון להתדבק ולהתעלות.

ולשון כי טובים הוא שפע וריבוי האור הבהיר הנחלק והמתנוצץ לכל צד כד"א (שמות ל') בהטיבו את הנרות תרגומי' באדלקותיה וכן פירש וירא אלהים את האור כי טוב (נמשך בזה אחר פירוש הרמב"ם ז"ל עיין במסכת תמיד פרק ג' משנה ט' שהביא הר"ע ברטנורא פירוש הרמב"ם ז"ל וכן פירש הרלב"ג על התורה שהטבת הנרות הוא הדלקתן וכן משמע בזוהר ריש פרשת בהעלותך ע"ש):

פסוק ג

לריח שמניך טובים. קורא ריח שפע הנמשך אל הכבוד שהוא שער לדברים וממנו מתרבה ויורד על הענפים אשר הם סוד ע' (זוהר שמות) (הגה נ"ל כי נמצא בספרי הקבלה דכמו שיש בחצונים ע' שרים כן בקדושה הפנימי ע' ונגדם ע' זקנים הנשפעים מז' ספירות הבנין אשר כל א' כלול מי'), העומדים סביב הקו האמצעי ועמו ע"א וכפי הענין הזה אמר מנשיקות פיהו מן האור ההוא.

שמן תורק שמך. שמך כשמן הטוב המריקין אותו מכלי אל כלי, הע' שמות נאצלים מן הז' ספירות להת"ת והע' לאומה יחידה לישראל כי ישראל יונקים מעיקר האילן שהם ה"ת, (נ"ל הת"ת והע' והכל בחיבור הכל) ר"ל יסוד ומלכות וריחו הולך עד"ל לאומה (מור"ם הגיה וגדל למאוד, ול"נ עד לאומה ישראל) כך שמך מתרבה ונאצל אור צח ובהיר לשכינה הכלולה ותחתומה בכל ועמה ע"ב (דהיינו עם השכינה ע"ב), וזהו על כן עלמות אהבוך ר"ל כל המקבלים עם המ"ל.

פסוק ד

משכני אחריך. אמר הכבוד יהי רצונך שאתעלה אחריך נרוצה בהתעלות הקו האמצעי מתעלים הענפים כולם ובהתקבלו תוס' ברכה מתברכים כולם, וכמו שאנו עתידים לבאר והוא מתכשר (נ"ל והוא מבשר ואומר נ"ל).

הביאני המלך חדריו. רצונו שאתעלה ואכנס בחדריו על דרך נתיבותיו שהם ל"ב ואחר שאכנס נגילה ונשמחה. השמחה היא התוספת רוח הקודש לע"ב שמות של הקב"ה (עיין בזוהר ס"ה פרשת וירא דף ק"ח):

נזכירה. מלשון אזכרה ותענוג הנשמה בהנאת רוח:

משרים אהבוך. קורא מישרים העוללים והיונקים הפשוטים מבלי הרכבה וכן הוא אומר כוננת מישרים אהבוך כי תכלית חפצם וכוונתם להתדבק ולהתעלות למקום יניקתם ולכן תקנו חכמינו הברכה והקדושה והיחוד להאציל ולהמשיך מקור החיים אל שאר הספירות האבות (ר"ל חג"ת להסתפק לבניהם) (ר"ל לנצח והוד שהם בנים) אחריהם ואל הענין הזה שפירשתי הפירוש הזה העירו אותי חכמינו ז"ל שאמרו במדרש שיר השירים הביאני המלך חדריו אל חדרי גן עדן:

פסוק ה

שחורה אני ונאוה. דברי השכינה שירדה עם יעקב אבינו למצרים כדכתיב (בראשית מ"ו) אנכי ארד עמך מצרים והיתה בגלות עם ישראל כמו שאמרו חכמינו ז"ל במסכת מגילה גלו למצרים שכינה עמהם שנאמר (שמואל ב') הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם

במצרים והיתה מתאוננת ומתרעמ' על היותה בגלות מתהלכת קודרת עם שאר הכחות הממונים על האומות ואמר שחורה אני וקודרת מן הגלות ואם אין (נ"ל גלות אני נאוה כיריעות שלמה שמו של הקב"ה) (הג"ה נ"ל שצ"ל שמו של הקב"ה כוונתו לעניות דעתי שהמלכות נאוה כעצם שהוא הקב"ה לזה מביא הפסוק ותחת רגליו כעצם השמים לטוהר וק"ל ועיין מזה בזוהר אחרי דף נ"ט ע"ב ועיין בשמות כ"ד על פסוק כעצם מה שפי' רש"י שם ע"כ הג"ה) ר"ל בעצם השמים לטוהר וכן הוא אומר (תהלים ק"ד) נוטה שמים כיריעה:

פסוק ו

אל תראוני. אל תבזוני בעבור שאני שחרחרת: **ששזפתני השמש**. כלומר אני שרויה עם בניי העובדים פרך את כל עבודתם בשדה: **בני אמי**. המשל על רוח אלהים כי הכל נאצל משם ר"ל שאר השרים הממונים על כל אומה ואומה:

נחרו בי. כי התקצפו בי והניעוני ממ"ה (מור"מ פירש שהוא ר"ת ממלך המלכים) כמו שאמרו חכמינו ז"ל אין האומה נופלת עד שתפול שרה תחילה שנאמר (ישעיה כ"ד) יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי אדמה באדמה ואומר (שם י"ד) איך נפלת משמים הלל בן שחר נגרעת לארץ חולש על גוים ואומר (שם ל"ד) כי רותה בשמים חרבי הנה על אדום תרד:

שמוני נוטרה. אני טרודה לעשות צרכי האומות ולשמור אותם ואין לי פנאי לשמור אומתי כי אינם על אדמתם ואני עמהם בגלותם. האומה נקראת כרם כשם שהכרם צריך לעבור ולזמר ולהשקות כן האומה וכל מה שיש בעולם צריכים לכחות הראשונים ולהגדילם ולהצמיחם:

פסוק ז

הגידה לי. הראני מקומך שאלך לשם ושתשב עמי כקדם וישובו בניי כקדמותם:

איכה תרעה. קראה רעיה ההסתפקות מתענוג ההמשכה והתוספת וקראוהו רבותינו ז"ל אכילה כמו שאמר במדרש ואלה שמות רבה (שמות י"ד) ויחזו את האלהים שזנו עיניהם מן השכינה ר' יוחנן אמר אכילה ודאית שנ' (משלי ט"ז) באור פני מלך חיים ועיין בילקוט פרשת משפטים רמז שס"ב:

תרביץ בצהרים. המשל על סילוק הכבוד והתעלותו למרום מרומים:

שלמה אהיה. עד מתי תרצה שאתערב עם שאר האומות שהם עדרי חבריך ואמר על לפי שקו האמצעי מתעלה על הכל:

פסוק ח

תשובת הכבוד: **אם לא תדעי לך**. הסילוק והתאחדות (ולמורי מור"ם נראה והתאחרות) הקץ ונכסף לשוב נפשך עם בניך אל ערייך (למהר"ם נר' לשון יפה כמו שאמר היפה בנשים ול"נ עדייך) למקומך: **צאי לך בעקבי הצאן**. שתנהיגי בנייך במוסר הטוב והיושר והיראה והכושר ולהחזיק בעבודה ובאמונתם ויתנהגו כמנהג האבות והרועים לא בחוקות הגוים הכל המה מעשי תעתועים כמו שמפורש ע"י יחזקאל ואמר להם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו אני ה' אלהיכם (יחזקאל כ') בחקותי לכו וגו' ועל זה הבטיח דניאל באורך זמן הגלות הזה שיהיו ישראל שומרים תורתם ומחזיקים באמונתם כדכתיב (דניאל י"ב) והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד (ומור"ם הגיה דצ"ל והמשכילים יבינו והרשיעו רשעים ולא יבינו כי כן הוא באגרת תימן להרמב"ם ז"ל):

פסוק ט

לסוסתי. דברי הכבוד והמשל בו על צאת פרעה ברכבו ובפרשיו אחרי ישראל והכבוד והשכינה עוזו עמהם:

דמיתיך רעיתי. היו ישראל מסתכלין בשכינה כאדם המדמה את חברו ואומ' זה פלוני כך היו ישראל מסתכלין בשכינה ומראים אותה ואומרים זה אלי ואנוהו:

פסוק י

נאוו לחייך. המשל השכינה היוצאת מן הגלות והיא ככלה הנכנסת לחופה תורים וחרוזים תכשיטי נשים וכלי כלה:

פסוק יא

תורי זהב. נעשה המשל שתנתן תורה שבכתב ושבעל פה על ידה שנמשלו שניהם לזהב ולכסף (תהלים קי"ט) טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף, ונמשלו כמו כן ליין וחלב ולדבש וחלב (ישעיה נ"א) ובלא מחיר יין וחלב ודבש וחלב תחת לשונך ר"ל שכולם הדמות והמראה. מים מרוח ואש ממים (בזוהר ויקהל קצ"ז ע"ב שורה ל"א) ולפי שהאדום קרוב לנו מקדים האדום והקב"ה מקדים הלבן שנא' (חגי ב') לי הכסף ולי הזהב. (הג"ה נ"ל דר"ל התורה שבכתב נגד מדה"ר ושבע"פ נגד מדת הדין לכך זהב ויין ודבש שהם אדומים הם נגד תורה שבע"פ וחלב וכסף הם לבנים נגד תורה שבכתב לזה בא במקשה כיון דמים מרוח ואש ממים א"כ המים היו קודמים לאש וא"כ המדה"ר קודם למדה"ד למה מקדים הכתוב זהב ויין ומתרץ לפי שהאדום וכו' ע"כ):

עם נקודות הכסף. לפי שתורה שבע"פ נאצלת מן תורה שבכתב והוא המעמיד אותה כלומר התורה שבכתב מעמיד את התורה שבע"פ כמו הרוח מעמיד הגוף המשיל תורה שבכתב לנקודה שהנקודות באותיות כמו הרוח בגוף כמו שאמרו רבותינו ז"ל בגופא דא נשא ושתי התורות נתנו ע"י השכינה כמו שאמרו במדרש (תהלים ס"ח) אדני יתן אומר המבשרות צבא רב מכל זה מבואר שלא היה הקול פנימי נחלק ונשמע עד הסוף והיא הספירה העשירית. (הג"ה. ר"ל שלא נחלק הקול הפנימי אלא מן המ"ל ולהלאה לזה מביא הפסוק ונות בית תחלק שלל וכן הוא אומר (שם) ידודון ידודון ונות בית תחלק שלל, ומה שצריך אתה לדעת מה שאמרו בברכות כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בה' קולות שנאמר (ירמיה ל"ג) קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומר הודו את ה' וגו' ואם שמחו מה שכרו זוכה לתורה שנתנה בה' קולות שנאמר (שמות י"ט) ויהי ביום השלישי בהיות הבוקר ויהי קולות וכו' וקול שופר וכו' ויהי קול השופר וכו' ואלהים יעננו בקול, איני והכתיב וכל העם רואים את הקולות הנך קולות דמעיקרא נינהו ובזוהר (ואתחנן דף רס"א ע"א שורה י"ג) וכולא נפקא מהאי קול פנימאה דכולא בגין דביה תליא מילתא ע"ש ע"כ). הרי כי כאן אמרו ה' קולות ומצינו כי ז' קולות אמר דוד ע"ה במזמור הבו לה' בני אלים וחכמינו ז"ל אמרו היה הדבור יוצא ונחלק לז' קולות ובמכילתא בילקוט תהלים (רמז תש"ט) אמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך אלו עשרת הדברות שנתנו מפה לפה ביו"ד קולות הט אזניך ושמע דבר ה' כדי שיהיו דברי חכמים קיימים דע כי מה שהשיג משה רבינו עליו השלום וכל ישראל במעמד ההוא וראו עין בעין ה' קולות ולא עוד, וזהו שהכריחו לרבי חלבו וכל העם רואים את הקולות הנך קולות דמעיקרא והה' האלו הן כלל וביקש מרע"ה להשיג עוד ולא נענה והה' קולות אלו נכללים בהם זיי"ן קצוות מקום ע"כ. נ"ל שהם נשמה לת"ת ומ"ל. ואפשר דר"ל דז' הם ז"ס הבנין כי הג' נעלמים ועם השלשה הם עשר, ומהם ע' שמות הממונים על ע' אומות ועם הקול הפנימי המעמד הכל ע"א, והקול הפנימי ההוא נחלק בדברו אל ע' אומות (ע' בזהר תרומה דף קמ"ו ע"א) וכל אומה שמעה הדיבור וזהו קול גדול ולא יסף, ודימה הכל לפטיש שבחו אינו אלא דבר אחד ומפוצץ הסלע לכמה שברים, הרי שכלל הכל ה' קולות, פרטן זיי"ן זולתי הקול הפנימי שהוא כנגד אומה יחידה, ועליו נאמר קול גדול ולא יסף, והאומר עשרה אחז הכלל הגבוה הם העשר ספירות והכל יוצא לדרך אחד נתנו מרועה אחד:

פסוק יב

עד שהמלך במסיבו. בעוד שהכבוד יושב בכסאו וזה היה במעמד הר סיני אמרה השכינה נרדי נתן ריחו בקשו ישראל לראות עין בעין ואמרו רצוננו לראות את מלכנו (הג"ה ואפשר דר"ל את המלכות וע"ז מביא הפסוק ואל משה אמר כו' כלומר אל שם הויה שהוא המעלה גבוה מזה כמו שדרשו רז"ל ואומר ויחזו אלהים זו מדת הגבורה ע"כ), ונענו על זה דכתיב (שמות כ"ד) ואל משה אמר עלה אל ה' ואומר ויחזו אלהים:

פסוק יג

צרור המור. דימה לצרור המור הצורות שהם בכבוד פנימים ונעלמים: **ולאשכול הכופר**. הגלוים והמפורסמים וכן נקרא הכבוד כמו כן צרור החיים על שם שהנשמות צרורות וקשורות שם וכן אמרו ז"ל במדרש שיר השירים תוכו רצוף אהבה אלו נפשות צדיקים שהם נתונות עמו במרום. ג' נכנסו זה לפנים מזה משה נגש אל הערפל (שם כ') פירש בתרגום לצית אמיטתא כלומר השיג כת"ב מכל אחד (הג"ה נ"ל דצ"ל כח"ב ע"כ) באספקלריא העם כן (נ"ל דצ"ל המאירה) א"כ לפנים ממנו צדק ומשפט שכן כתוב (תהלים פ"ט) צדק ומשפט מכון כסאך, (הג"ה מור"ם דשם צ"ז כתיב ענן וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאו אלמא צדק ומשפט לפנים מן הערפל ובפרק אין דורשין איתא דחשך ענן וערפל מקיפים אותו שנאמר (שם י"ח) ישית חשך סתרו ע"כ) לפני' ממנו נשמות הצדיקים שנאמר (איוב י"ב) אשר בידו נפש כל חי (נ"ל מדקאמר בידו משמע שהוא לפנים מהכסא) ואומר (שמואל א' כ"ה) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים (הג"ה נ"ל מדקאמר בצרור החיים במקום שבא חיים לכל אפילו לכסא וכן אמר לעיל שהכבוד עצמו נקרא צרור א"כ הוא לפנים ממנו ע"כ):

פסוק יד

ואמר **דודי לי**. לפי שאצילה ובשביל' קיומה (נ"א לפי שאצולה ובשבילה קיומו): **עין גדי**. במקום ההוא הכופר המובחר:

פסוק טו

הנך יפה. מדבר בעשיות המשכן והכנסת החופה כמו שנאמר (במדבר ז') ויהי כיום כלות משה להקים את המשכן אמרו רבותינו ז"ל כלת כתיב ביום שנכנסה כלה לחופה ענינו והמשל על בית קדשי הקרשים היא השכינה:

פסוק יז

קורות בתינו ארזים. קורות המשכן היו עצי שטים וארזים ממין שיטה (נ"ל דצ"ל להיפך ושיטה ממין ארזים כדאיתא בגמרא עשרה מיני ארזים הן ואתן במרבר ארז שיטה והדס):

רהיטנו ברותים. ככה הבריחים. (נ"ל דר"ל דהבריחים היו ג"כ ממין ארזים כי בגמרא דר"ה (דף כ"ג) מונה ג"כ ברושים ומפרש עליו ברתה וא"כ ברותים ג"כ ממין ארזים) על שהם רצים במרוצה מן הקצה אל הקצה. (נ"ל שר"ל למה נקראים הבריחים בלשון רהיטים ע"ז אמר לפי שהם רצים ורהיט הוא לשון ריצה בלשון הגמרא) וכל זה משל לענין החיבור והקירוב עת דודים:

פרק ב

פסוק א

אני חבצלת השרון. אמרו רז"ל אין שרון אלא שירה שרה למי שברא את העולם:

פסוק ב

כשושנה. הצמח שקורין לי"ד"ה ויש לו ששה עלין כך השכינה שש קצוות ודימה הכבוד לתפוח שיש לו מראות הרבה ירוק ואדום ולבן:

בין החוחים. ובעצי יערים הכל משל על קו האמצעי העומד בנתים ואין בהם עושה פרי זולתן לפי שכולם משם ינקתם:

פסוק ג

בצלו חמדתי. בכוחו ובסבתו ובשבילו קיומי:

ופריו מתוק לחכי. הנשמות הם פריו של הקב"ה כדכתיב (הושע י"ד) ממני פריך נמצא ואומר (תהלים צ"ז) אור זרוע לצדיק ואומר (קהלת י"א) ומתוק האור. (הג"ה נ"ל דר"ל אור ואצל אור נא' מתוק וא"כ ופריו מתוק קאי אנשמות:

פסוק ד

הביאני אל בית היין. משל להתעלות הכבוד ורב החדות והתענוג באור העליון:

ודגלו עלי אהבה שסידר ד' רגלים ומחנה שכינה באמצע כמו שסיבב כסאו בד' מחנות של המלאכים מיכאל בימינו שהוא מלאך החסר והרחמים כנגד ראובן שהיה רגלו בדרום שפתח ברחמים ובהצלה תחילה שנאמר (בראשית ל"ו) וישמע ראובן ויצילהו מידם, אוריאל משמאל שהוא מלאך הממונה על הדין והנקמה כנגד דן שהיה דגלו בצפון שעשה פסל מיכה וקיבל עגל ירבעם, (הג"ה ובזוהר במדבר (דף קי"ח ע"ב) דגבריאל משמאל ולפניו אוריאל וכל הענין שם רק בקצת נ"א ושם דף קנ"ד ע"ב ע"ש), גבריאל מלפניו כנגד מלכות בית יהודה שהיה רגלו במזרח כדכתיב כי יהודה גבר באחיו, רפאל מאחוריו כנגד אפרים שהיה במערב הצריך לרפואה בחטאת ירבעם וכל הסדר הזה ד' רוחות העולם מזרח משם האור יוצא לעולם ומערב אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור

וחום יוצאים לעולם דרום טללי ברכה וגשמי ברכה יוצאים לעולם צפון משם חושך יוצא לעולם וזהו סדר הבנין ביום פניה למזרח למשול על פקודת היום אבל בלילה פניה למערב להתפלל והוא היפך למה שאמרנו (הג"ה נ"ל פירושם כיון שפניה למזרח הוא הסדר הנ"ל אבל בלילה שפניה למערב הסדר מהופך וזה היפוך למה שאמרנו) וכשם שהרגלים עשויים דוגמת העה"ב והעה"ז כפי מה שבארנו והמשכן כמו כן נעשה על דרך העולם העליון בנין קדש הקדשים ששם השכינה שורה בין שני הכרובים כנגד עולם התיכון שהמשרתים שם אשר משטרם בארץ היה אוה למועד אשר שם השלחן והמנורה ומזבח הזהב אשר הם כלים פנימיים רוחניים, מזבח הזהב לא לעולה ולא לזבח כי אם לקטורת הסמים שהוא דבר דק ורוחני וכנגדו המנורה והאור בששה קנים היוצאים מקשה מן הקנה האמצעי ומפני ששת בקנים (הגה"ת מור"ם ופני ששת הקנים) מאירים אל עבר פניו, וכנגד העולם התחתון מזבח העולה המושם בחיבור (גיר' מור"ם בחצר) אהל מועד להקריב עליו כל הקרבנות כולם וכן באדם ג' עולמות עולם הדיבור הוא הראש ועולם החיות מ' הטבור ולמעלה ועולם הטבע מן הטבור ולמטה אשר הוא בית המכשלים (ואפשר שצ"ל המאכלים) המרובים.

ולכך אמר **ודגלו עלי אהבה** רמז למחנה השכינה אשר היא תוך הד' דגלים כדכתיב (במדבר ב') ונסע אהל מועד ממחנה הלוים בתוך המחנות ומצאנו כמו כן ציורי המשכן הוא דוגמת כבודו של הקב"ה ודוגמת העולם הזה, וזהו שאמרו חכמינו ז"ל כמדרש רבה (פרשת נשא דף רע"ח ע"ד ובשה"ש כ' ע"ב) ר' יהושע דסיכנין בשם ר"י הלוי אמר בשעה שאמר הקב"ה למרע"ה ועשו לי משכן היה לו לעמוד ד' קונדיסון ולמתוח המשכן עליהם ולו (שם הגי' אלא) אמר מלמד שהראה הקב"ה אש אדומה אש ירוקה אש שחורה אש לבנה אמר לו בתבניתם אשר אתה מראה בהר. ר' ברכיה אמר משל למלך שהיה לו לבוש משובח עשוי במרגליות אמר לבן ביתו עשה לי בזה אמר לו אדוני המלך יכול אני לעשות כמותו אמר לו אני בכבודי ואת בסממנך כך אמר מרע"ה לפני הקב"ה אוכל לעשות כאלה א"ל בתבניתם בתכלת ובארגמן ותולעת השני ובשש וכן נכלל (העולם) בבנין המשכן, בעולם כתיב (בראשית א') ברא אלהים את השמים ואת הארץ וכתיב (תהלים ק"ד) נוטה שמים כיריעה ובמשכן יריעות עזים לאהל, בשני יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל ובמשכן והבדילה הפרוכת לכם, בשלישי יקוו המים אל מקום אחד ובמשכן ועשית כיור נחושת, ברביעי יהי מאורות ובמשכן מנורת זהב טהור, בחמישי ועוף יעופף על הארץ ובמשכן והיו הכרובים פורשי כנפים, בששי נברא האדם ובמשכן ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך, בשביעי ויכולו ובמשכן ותבל, בבריאת עולם כתיב ויברך אותם

אלהים ובמשכן ויברך אותם משה, בשביעי ויכל אלהים ביום השביעי ובמשכן ויהי ביום כלת משה, בשביעי ויקדש אותו ובמשכן יקדש אותם. כל זה רומז כי העוה"ז שואב חיים ונקשר ונדבק בשמו של הקב"ה וכן הארון וכליו לרמז למעלה שרפים עומדים. למטה עצי שטים עומדים, למעלה יושב הכרובים למטה ויהיו הכרובים פורשי כנפים, למעלה האופנים למעלה (נ"ל ולמטה) מעשי האופנים כמעשי אופן המרכבה:

פסוק ה

סמכוני באשישות. המשל על התענוג הגדול וקרא אשישות הדברים שהם אשיות מעלה ומטה:

בתפוחים. בשני הכרובים שאני נתונה ביניהם ומקבלת הברכה משניהם:

כי חולת אהבה. אני חולי אהבה מכל תענוג הלב וחולשת הנפש:

פסוק ז

השבעתי אתכם. אומרת לישראל הזהרו פן יגרום החטא ותסתלק השכינה:

בצבאות. בשמו של הקב"ה ששמו של הקב"ה הם צבאותיו:

באילות השדה. שכינת עוזו וכה"א (תהלים כ"ט) קול ה' יחולל אילות:

פסוק ח

קול דודי. דברי השכינה וזה היה בכ' באייר כשנעלה הענן מעל משכן העדות:

מדלג על ההרים. ר"ל שהיה הכבוד מדלג והולך מהר אל גבעת וארון אלהים בתוך היריעה:

פסוק ט

וזהו שאמר **דומה דודי לצבי או לעופר האילים** אין דעתי נוחה בכל המקומות אשר מתהלך שם בסנה בסיני באהל מועד עד שיהיה שוכן בבית המקדש בכותל מערבי כמו שאמרו רז"ל לא זזה השכינה מכותל מערבי שנאמר הנה זה עומד אחר כתלנו משגיח משם ומשקיף על בני אדם:

פסוק י

קומי לך. להעתיק במקדש וללכת לפני מחנה ישראל וכן הראיני את מראיך הכל משל על זה כמו שאמרו ז"ל (דברים ל') ושב ה' אלהיך את שבותך והשיב לא נאמר אלא ושב מלמד שהשכינה שבה עמהם מן הגלות וזהו (ירמיה ל"א) שיתי לבך למסילה דרך הלכת הלכתי כתיב (מיכה ד) ושכנת בשדה שכנתי כתיב:

פסוק יא

כי הנה הסתיו עבר. המשל על השלמת הקץ והסתלקות הגלות:

פסוק יב
הנצנים נראו. אמר על קרבת ימי המנחה וביאת הנחלה והמנוחה:

פסוק יד
יונתי בחגוי הסלע. שהיא עד הנה יושבת עם ישראל בגלות כמ"ש חז"ל בפ' ערבי פסחים (תהלי' קי"ג) מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה אמרה כנס"י לפני הקב"ה עשאוני בני בחולדה שדרה בעקרי הבתים:

פסוק טו
אחזו לנו שועלים. המשל על המרגלים שהיו תלושים כשועלים ואמרו (במדבר י"ג) אפס כי עז העם היושב בארץ עמלק יושב בארץ הנגב:
מחבלים כרמים. המשל על האומות שהיו משתכרין בביאת ישראל לארץ ובבנין בית המקדש כמו שאמרו רבותינו ז"ל ביבמות ונברכו בך כל משפחות האדמה אפילו משפחות הדרים באדמה אינן מתברכות אלא בזכות ישראל ובזמן שהיו ישראל על אדמתן היה המזבח מכפר עליהן כמו שאמרו רז"ל בסוכה אמר אביי ע' פרים כנגד ע' אומות פר יחידי למה כנגד אומה יחידי' משל למלך שאמר עשו לי סעודה באחרונה אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך, אמר רבי יוחנן אוי להם לאומות שאבדו ואינם יודעין מה אבדו בזמן שהיה ביהמ"ק קיים היה מזבח מכפר עליהן האידנא מאן מכפר עלייהו, וכל זה מבואר בהתפרנס הקו האמצעי מתפרנסין הענפין כמו המשכת החיות והשקאה הנמשכת מן המוח לחוט השדרה ומשם מתפשט לגידים אילך ואילך:
סמדר. המשל על ישראל שהיו סמדר בתחלת כניסתן לארץ ישראל ובזמן הראות אלהים ישועתם כמו הפרי המתגלה בהיות הגפן סמדר ונגזר גזר דין בשבועה שלא יכנסו לארץ ונסתלק הכבוד והנבואה ואמר השכינה בהסתלקו:

פסוק טז
דודי לי ואני לו הרועה בשושנים. המנהיג עולמו בששה דברים (ר"ל כי להשושנה ששה עלים שהם הצמח ליד"א) שהם ששה קצוות אשר הם אבי אבות כל התולדות:

פסוק יז
עד שיפוח היום. ישולם עון האמורי ויסתלק כחם ועצם גבורתם:
ונסו הצללים. אמרו רז"ל במדרש שיר השירים אלו שרי האומות של מעלה והמלאכים שלהם וזה פי' נכון של הפסוק (במדבר י"ד) סר צלם מעליהם נפל שר שלהם כפי מה שפרשתי בפי' התומש:

בצלו חמדתי וישבתי. סוב דמה לך דודי לצבי. כלומר עמוד לפי שהיתה נע ונד ומתהלך מהר לגבעה ומאהל למשכן:
על הרי בתר. רמז לסילוק הכבוד:

פרק ג

פסוק א
על משכבי. קורא משכב ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר שלא ניתן לתם רשות לכנוס לא"י:
בלילות. שהיה לישראל בהם צרה וצוקה ואפילה:
בקשתי. אמר ישראל חזרתי בתשובה שישוב הכבוד בקרבי כאשר בתחלה:
בקשתיו ולא מצאתיו. שכל אותן ארבעים שנה נסתלקה השכינה ונפסקה הנבואה כדכתיב (דברים ב') ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם ויאמר ה' אלי לאמור אלי היה הדיבור מלמד שער עכשיו לא נתנבא:

פסוק ב
אקומה נא. הוסיף עוד לאמור הרביתי כתחנונים וסבבת כסא כבודו ולא הועלתי:

פסוק ג
הסובבים בעיר. אלו משה ואהרן שהיו שומרין משמרת הקדש כדכתיב (במדבר י"ח) ואתה ובניך אתך תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח, ושאלתי אותם. את שאהבה נפשי ראיתם:

פסוק ד
כמעט שעברתי מהם. כשמת משה ונסתלקתי מהם עד שמצאתי יהושע כדכתיב (יהושע א') ויהי אחרי מות משה עבד ה' ויאמר ה' אל יהושע ואומר (שם) עתה קום עבור את הירדן כו':
אחותיו ולא ארפנו. המשל לא נכשלתי בעבירה עד שנכנסתי לארץ בימי יהושע:
ל בית אמי. זה ירושלים צדק ילין בה:
ואל חדר הורתי. זה בית המקדש (הגה"ה ר"ל כי ירושלים נגד היכל השכינה לכך נקרא בית אמי והמרדש נגד השכינה אשר שם יוצאים נשמות ישראל וזהו חדר הורתי ע"כ):

פסוק ה
השבעתי אתכם. אחר שאני עומדת בכבוד ובמעלה גדולה הזהרו שלא תחטאו ותהא גורמים לסילוק הכבוד:

פסוק ו

מי זאת. הנשקפה כמו שחר דומה השכינה ההולכת לפני מחנה ישראל לתמרת עשן שהוא מתמר ועולה ואמר עשן לפי שהוא מאש כדכתיב (שמות יט) והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש ויעל עשנו כעשן הכבשן. ועיקר קבלתה היא מצד שמאל שהוא חשך וחשך הוא באש היסודי שנאמר עליו (דברים יח) ואת האש הגדולה הזאת לא אראה עוד ולא אמות ואומר (דברים ה) ויהי בשמעכם את הקול מתוך החשך:

מקטרת מור ולבונה. אמר מקטרת היא נפעלת מקבלת אצילות מזולתה: **מור ולבונה**. (בזוהר שמות דף כ' ע"ב) שני דברים זה היפך זה במראה זה אדום וזה לכן עמוד והתבונן פלאות המשל הזה. ר"ל על שני כרובים הם אבות העולם שהיא נתונה ביניהם ומקבלת משניהם:

מכל אבקת רוכל. אמר עם כל זה היא כלולה מכל שאר דברים הרוחנים וחתומה בכל עד כאן שאילת השואל וסידור ענינם וסיפור דמיונה:

פסוק ז

תשובת השאלה: **הנה מטתו שלשלמה**. של שמו של הקב"ה:

ששים גבורים סביב לה. אמר ששים נגד ששה קצוות ובכל אחר מן הקצה עשרה ולפי שהקצה השביעי התיכון הוא רוחני ומעמד הכל ומשם מתפרנס הכל לא חשבו וכמו שאנו עתידים לבאר. ואמר גבורים לפי שמקבלים ממדת הגבורה. ושאל עוד על מה הם ממונים על הדין:

פסוק ח

כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות. כל זה הוא קשר המשל. (הג"ה נ"ל דר"ל כיון דאין התשובה רק על הדין הם ממונים למה האריך בלשונו והיה די באחוזי חרב לזה מתרץ ואומר שהוא לקשר המשל כמו שמבואר בהקדמה ע"ש) (וע' בזוהר אחרי דף ס' ע"א ע"כ). כמו שהקדמתי לבאר בפתיחת הספר וכן הוא אומר (תהלים ח') מפי עוללים ויונקים יסדת עוז להשבית אויב ומתנקם (שם צ"ט) ועוז מלך משפט אהב (ר"ל שהעוז היא מדת הגבורה לזה מביא הפסוק הב' ועוז מלך משפט וזה יסדת כדי להשבית ראי' שהם ממונים על הדין וק"ל):

מפחד בלילות. אמר חכמה. (הג"ה נ"ל שצ"ל מחכמה כלומר מה שקבלת מחכמה כמו שכתבנו לעי' מור ולבונה. ומקשה כיון שממונים על הדין למה מקבלים גם מן החכמה שהיא שורש החסדים לז"א כו' ע"כ). מפחד בלילות מפחד של גיהנם שדומה ללילה וזה באמת כי משם מקבלת (הג"ה נלע"ד פירושו מאחר שהממונים הללו עושים הדין כדי

להציל ישראל מן הגיהנם א"כ הדין הזה הוא רחמים ג"כ לכך מקבלת ג"כ מן החכמה הלבונה הנ"ל ואפשר שיש עוד סמך להנ"ל במקרא הזה במה שאמר מלומדי מלחמה ודרשו חז"ל במלחמה של תורה שהיא גובלת חכמה מפחד בלילות להציל מן הגיהנם כנ"ל וק"ל ע"ע). ומתחיל לסדר הבניין:

פסוק ט

אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון. ר"ל משפע החכמה ומזיוה הבהיק האור ההוא ונתאצל ממנו וזהו שאמר בב"ר מהיכן נבראת האורה נתעטף הקב"ה כשלמה והבהיק זיווה מסוף העולם ועד סופו. השלמה היא הזמנ' המשכ' החכמ' הסובבת את הכל. ונתעטף ר"ל קיבל זוהר מן השפע ההוא ונתנוצץ אור ממש. וכן דעת ר"א הגדול שאמר שמים מהיכן נבראו מאור לבושו לקח ועוטה כשלמה והיו נמתחים והולכים שנאמר (תהלים ק"ד) עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה. הארץ מאיזה מקום נבראת משלג שתחת כסא כבודו לקח וזרק שנאמר (איוב ל"ז) כי לשלג יאמר הוי ארץ. והוא על דעת אפלטון האומר כי שוא הוא שימציא הבורא דבר מלא דבר כי יש חומר נמצא והוא על דרך משל כחומר ליוצר או כברזל לנפח שיצייר ממנו מה שירצה כן הבורא יתברך יצייר מן החומר שמים וארץ ופעם יצייר ממנו זולתי זה. ואין קוצר בחיק הבורא יתברך כשלא יברא דבר מלא דבר כמו שאין קוצר ביכולתו כשלא ימציא דברים הנמנעי' שיברא מרובע שיהא אלכסונו שוה לצלעו ולקבץ שני הפכים ברגע אחד. וכמו שאין זה קוצר ביכלתו כך אין קיצור אם לא יאציל דבר (נ"ל מלא) דבר (נ"ל אלא מתוך דבר) כי זה בכלל הנמנעים כולם. וע"ז אמר שלמה בחכמתו הברה ובמחשבתו הנכונה ברוח הקודש.
מעצי הלבנון. משם הי' אצילת הכל וההויות. והאצילות מחודש וזהו שאמרו ז"ל ויהי אור ויהי אור והי' לא נאמר אלא ויהו אור כבר הי' כי כבר נאצל מאור העליון שכבר הי' בכח העליון:

פסוק י

עמודיו עשה כסף. זה ימינו של הקב"ה הוא הנקרא בס' יצירה כף זכות:
רפידתו זהב. זה שמאלי הנקרא כף חובה:
מרכבו ארגמן. קו האמצעי הנקרא לשון חוק האמצעי מכריע בינתים וכן אמרו רז"ל במדרש במדבר סיני רבה (הג"ה נ"ל שכוונתו על הא דאי' שם דף ז' רמז ע"ד מרכבו ארגמן רבי תנחומא אמר זה הכפורת שהוא דומה לארגמן וכתיב בי' ונתת את הכפורת על ארון העדות מלמעלה ע"כ) הוי אומר (נ"ל וכן הוא אומר) במראה אדם עליו מלמעלה.

וכינהו בארגמן לפי שהוא ארוג במיני צבעונין הרבה כך הוא מקובל מזה ומזה (נ"א מקובץ) ואומר (יחזקאל א) כמראה הקשת אשר יהי' בענן כן מראה דמות כבוד ה':
תוכו רצוף אהבה. זה השכינה
ירושלי' (נ"ל דצ"ל **מבנות ירושלי**') או הקו האמצעי (נ"ל דצ"ל זה קו האמצעי) (נ"ל כמו שירושלים באמצע העולם) וזה הטעם אשר אמר הנביא (מלאכי ב') לאשר הושיבו נשים נכריות ולא אחד עשה ושאר רוח לו ומה האחר מבקש זרע אלהים

פסוק יא

במלך שלמה כמו שהשוה לו. (הג"ה נ"ל דצ"ל **צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה** במלך שהשלום שלו ע"כ):
בעטרה שעטרה לו אמו. שכל הבנין ידבק ומתיחד ומתעלה עד אין סוף ואין שם סילוק רוח הקודש. והעטרה היא האצילות ברכה ותוספת מרוח אלהים חיי' הנקרא" אם במדרש משלי על מאמר ישמח אביך ואמך אמר ר"ע אפילו הקב"ה שמח בו והחכמה שמח בו שנאמר (משלי ך"ג) ישמח אביך זה הקב"ה ואמך זו החכמה (נ"ל ר"ל זה הבינה) דכתיב כי אם לבינה תקרא ולכך הברכה והקדושה והיחוד הנמשכים מאפיסת (נ"ל מאסיפת) המחשבה נקראים עטרת וכתר וכמו שאמרו רז"ל במדרש תהלים מלאך הממונה על התפלה ממתין עד שהתפללו כנסייה אחרונה של ישראל ועושה אותם עטרה לראשו של הקב"ה שנאמר (משלי יו"ד) ברכות לראש צדיק חי העולמים ולכן תקנו בברכות של קריאת שמע קדושה וברכה וסמוך להם ק"ש יחוד ותקנו לאומרם שלשתם בקדושה רבה כי שלשתן נכנסו תחת גדר היחוד חכמה ותבונה ודעת זה הבנין שהוא ז"ס. (הג"ה נ"ל דר"ל שהז' ספירות נכללו בהן ע"כ). ולפי שיו"ד ספירות נכללו בשלשה שהם חכמה ותבונה ודעת לכך הם ג' קדושות ליחד שלשתן ובכללן נכלל הכל. וכן מצינו בפרקי דר"א ביו"ד מאמרות נברא העולם ובג' נכללו שנאמר (שם) ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו ושחקים ירעפו טל:

פרק ד

פסוק א

הנך יפה רעיתי. דברי הכבוד בהיותו עם שכינת עוזו בבית אשר בנה שלמה שהיה הדור ההוא שלם והעת עת מנוחה ושמחה ונס יגון ואנחה, וסידר שבח בעיניה ובשעריה ובשפתותיה וצוארה, וכל זה דמיונים ומשלים ידועים למשכילים המקובלים:

פסוק ו

עד שיפוח היום. כעור הסדר, (נ"א ביעור הסדר) ממשלת האומות:
ונסו הצללים. כמו שביארנו:
אלך לי אל הר המור. זו ירושלים ברכה בירושלים אשר בהר המוריה:
ואל גבעת הלבנון. (נ"ל זה) הר ציון ודימה ירושלים למה שהוא אדום (נ"א דימה ירושלים למור שהוא אדום) המשל על א"ה (נ"ל דצ"ל מדת הדין) שנאמר (ישעי' א') צדק ילין בה וכו' והר ציון בגבעת הלבונה מד' (נ"ל דצ"ל מידת הרחמים. וכל זה בהיות ישראל נוהגים כשורה לעשות (נ"ל לעסוק) במשפט ובתורה. היתה השכינה ברוח הקודשו נאה והדורה. ועל כל כבוד חופה ועטרה. ובהיפוך זה היא כצפור עדרת מקינה (נ"ל דר"ל נודדת) ויוצאת מביתה וממלוכה כענין שנאמר (משלי י"ט) משדד אב מבריח אם:

פסוק ח

אתי מלבנון כלה. אמר הכבוד אתי הייתה בתוך ההויות העמוקות והנסתרות בחכמה:
אתי מלבנון תבואי. עמי באת ונאצלת ממקום נ"ל דצ"ל למקום אחר (הג"ה נ"ל פירושו על שמסיים הפסוק תשורי מראש אמנה כלומר שהיתה בהר אמנון לפניה' ועיין פרש"י ומשם הסתכלה על ישראל ועל הכבוד שהיה בתוך ישראל וזה שמסיים ע"כ) המשל על הליכות השכינה לפני מחנה ישראל לתור להם מנוחה כדכתיב (במדבר יו"ד) וארון ברית ה' נוסע דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה:

פסוק ט

לבבתני אחותי כלה. הסירות לבי מרוב תשקק דבר והיפוכו כמו ודשנו את המזב' כי החשק והרצון והתאחדותם וקרבתם לפי שלימות ההוד ומעלתה (הג"ה נלע"ד פירושו לפי שאמר הכתוב לבבתני משמע שאומר שהיא אהבתו ובאמת החשק והרצון תלוי בו לפי שלימות ההוד כי הוא בהוד לכך מפרש הסירות את לבי ולזה אמר כי הוא דבר והיפוכו כמו ודשנו את המזבח שאינו מדשן רק מסיר הדשן שעל גבי המזבח וק"ל ע"כ):
באחד מעיניך. המשל על דוד ושלמה (נ"ל דצ"ל דוד שלמה שהיה שלם כולם צדיקים ובו הי' הסנהדרין והחכמי' היודעים בינה לעתים) ונקראו עיניך לפי שהם אור העולם כמו אם מעיני העדה נעשתה לשגגה וכו' ואמר אחד לפי שהיה הדור ההוא אחד ולא הי' כמותו לפניו ולאחריו:
באחד ענק מצורניך המשל למלך (נ"ל על המלך) כי לא היה (נ"ל דצ"ל כי הוא) פאר העם. ולפי שצפה ברוח הקודש שעתיד המלכות להחלק לשתי ממלכות אחריו אמר באחד בעוד שהמלכות יהיה אחד.

ויתחיל לסדר בנעים אידיה (נ"ל מור"מ דודיה) וריח שמניה ושלמותיה ודבש שפתותיה.

פסוק י

אמר **מה טובו דודיך** הנמשכים מיינה של תורה ר"ל מקור החכמה ונתיבותיה:
וריח שמניך. המשיל על אור החכמה המתרבה היורד על פי מדותיה הנמשך ממקום שכל הבשמים כלולים שם:

פסוק יא

דבש וחלב. המשיל על שני התורות ועל שהיא נתונה בין שני הכרובים:
וריח שלמותיך. השלמה אין דבר זולתה כי אם שפע זוהר החכמה הסובב אותה. ואמרו חז"ל בב"ר על פסוק ואמר אל האיש לבוש הבדים כהדין קמצא דלבושא מיני' ובי' ולפי שהזוהר החכמה אשר בה ל"ב נתיבות (נ"ל דצ"ל הדר לבושה) שנאמר (תהלים ק"ד) הוד והדר לבשת. (הג"ה ונ"ל שהמלכות היא זוהר ההכמה ולכך נקראת חכמה תתאה שבנינה מן החכמה ונקרא הוד והדר ופרי עץ הדר רומז אלי' ע"כ).
לקיים מה שנאמר והלכת בדרכיו נצטוו ישראל בעטיפת הטלית שיש בו ל"ב חוטין ונאמר בו וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' (מכאן עד סוף כל מניין המצות אין ענין לפי' זה רק הוא דרש בפני עצמו) ולפי (נ"ל דצ"ל ודע) שהחכמה כלולה ומעוטרת ומוכתרת מתרי"ג אבנים יקרות לפי שבה ל"ב נתיבות כל נתיב ונתיב נחלק לשנים טוב ורע. מצות עשה ומצות לא תעשה הנרמזים בעשרת הדברות בזכור ושמור. הרי הם ס"ד נתיבות וכל אחד ואחר כלול מעשר הרי תר"מ הוצא מהם כ"ז אותיות התורה הרי תרי"ג לכך נאמר בציצית וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ואמרו רז"ל במס' שבועות שקולה מצות ציצית כנגד כל המצות.
ויש עלינו לחפשן ולדקדק אחריהן אחת לאחת למצא להם רמז בעשרת הדברות כמו שאנו רואים חכמי ישראל בכל מה שהיו מוצאים מדרך ארץ שאינו בכלל המצות שהיו מחפשים לו רמז בתורה כמו שאמרו בתענית האי ינוקא דאשכחי' ר' יוחנן דגריס בפסוק (משלי י"ט) אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו אמר מי איכא בכתובים מידי דלא רמיזה באורייתא ומרמז רמז בתורה (בראשית מ"ב) ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו. על אחת כמה וכמה שיש לנו לומר בעיקרי תורה ומצות כי בקול ההוא שנאמר עליו קול גדול ולא יסף אין ספק כי בו נרמזות תרי"ג מצות.
ויש לנו לפרש כפי דרכינו כל מצוה ומצוה מאיזה מדה היא ולרמוז כל טעמי המצות שאינם מפורשים בתורה שהרבה הם טעמם מפורש כמו שנא' בבכור (שמות יג) ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים וגו' על כן אני זובח לה' כל

פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה וכו' עשה (נ"ל דצ"ל וכמו שאמר הכתוב (דברים י"ד) ואכלת שם לפני ה' אלהיך מעשר דגנך וגו' כי מסיים הקרא למען תלמד ליראה וגו'). וכאלה רבות במצות שטעמם מפורש. אבל יש בהם שאין טעמם מפורש כטעם הקרבן והשמטה והיובל והמילה והשופר ועריות והנדרים והשכל ותפלתם (נ"ל דצ"ל והשבועות והתפילין) והציצית והנזיר והלולב והאתרוג וערלה וכלאים ופרה אדומה ואחרים מלבד אלה הנרמזים עליהם ממקומם.

יש לך לדעת כי כל המצות תלוים בשני עקרים מצות עשה ומצות לא תעשה. ומצות עשה היא נולדה ממדת זכור ומצות לא תעשה ממדת שמור. וזכור ושמור ידוע בביאור כנגד ב' מדות ממדותיו של הקב"ה. ולכך העושה מצות אדונו ומקיים אותה זה נולד ממדת האהבה שהיא המעלה הגדולה והמדה המעולה והיא כנגד מצות עשה. והחדל מעשות דבר מיראת אדוניו הוא הנולד ממדת היראה שהיא למטה ממדת האהבה כמו שמצות לא תעשה למטה ממדריגת מצות עשה. שאינו דומה המקיים והעושה בגופו מצות אדוניו כמי שנשמר מעשות רע מיראת אדוניו ואמרו חז"ל בד"א במצות לא תעשה ר"ל שלוקין אותו ארבעים אבל במצות עשה כגון שאומרים לו עשה סוכ' ואינו עושה עשה לולב ואינו נוטל מכין אותו עד שתצא נפשו.

וכל זה יוצא מזכור ושמור כי מדת זכור למעלה ממדת שמור והענפים היוצאי' מהם הם דוגמתם ולפי שאברהם אבינו ע"ה לקח לחלקו החסד שהיא כנגד זכור וידע שמו של הקב"ה ידיעה ממש אמיתית קרא אותו המקום אוהבי ולא יתקן מדת האהבה זולתי הידיע' השלימה. ולכך תמצא עקרים הרבה ממצות לא תעשה יוצאים ממצות עשה לפי שבמדת היראה כח מדת האהבה לפי שהיראה יוצאת ממדת האהבה ועכ"פ היא כלולה ממנו.

ומה שאתה צריך לדעת כי האדם מצד טבעו ומדרך תולדתו הוא כלול ומוטבע משתי המדות האלה ר"ל הכח היסודי והעיקר של מצות עשה ושל מצות לא תעשה הוא מים ואש האחד מימינו והאחד משמאלו. כמו שאמרו רז"ל שני המלאכים המלוים לו לאדם אחד טוב ואחד רע וכמו שאמר החכם (קהלת יו"ד) לב חכם לימינו ולב כסיל בשמאלו. והוא האמת כי ההנהגה הטובה והיצר טוב הוא בימין וההנהגה רעה והיצר הרע הוא בשמאלו ומקטרג הוא בשמאלו. ועל זה אמר דוד ע"ה (תהלים ט"ז) שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט. בל אמוט לא אתרשל כהרף עין מן היצר טוב העומד לימיני.

ולפי ששתי מדות האלה הם יצ"ט ויצר הרע שהם כנגד עשה ולא תעשה הם מוטבעות באדם. ונתנה התורה והמצות במצות עשה ולא תעשה ולהרגיל האדם ולהדריך אותו

במדות טובות ולהיות יצר הרע נמשך אחר יצר הטוב ולהיות בטל כנגדו. וע"ז אמרו חכמינו ז"ל ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך בשני יצריך יצר טוב ויצר הרע. ולכוונה הזאת היו המצות והעבודות ותפלות ותענית כדי להכניע היצר הרע שיהא טפל ליצרו הטוב. ושיהי' הגוף אשר יסודו עפר וטבעו רע ויורד למטה נמשך אחר כח הנשמה אשר יסודה חיים. וטבעה כולה טוב ועולה למעלה. הסכת ושמע נפלאות דברי ויהא תמיד נוכח עיניך כי נעים כי תשמרם בבטנך:

אחר ההצעה הזאת אפרש ואומר כי תמצא בפסוק ראשון שבעשרת הדברות נרמזים הרבה ממצות עשה. וממצות לא תעשה: (ולאריכת הענין הדפסנו בסוף המגילה רמז התרי"ג מצות בעשרת הדברות, תקחנו משם):

אלו הם תרי"ג מצות בין מ"ע ובין מל"ת הנרמזים בעשרת דברים זכור ושמור וע"ז אמרו רז"ל זכור ושמור בדבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכול לשמוע ר"ל להשמיע קול א' שני דברות זה היפך זה עשה ול"ת זה א"א לבו"ד לאומרו ולשומעו. וביאר מצות עשה רמ"ח להדריך אברי האדם שהם רמ"ח בדרך הישר והטוב לטהרו ולקדשו וללבנו ולברכו ולהדמות ליוצרו. ומל"ת להרים קו האדם שהם שס"ה בדרך הישר והטוב ולמונעו מדרך הרע והמדה המגונה ובזה יהיה הגוף והנשמה בדרך א' ובהסכמה א'.

וממה שאתה צריך לדעת כי התורה ברורה כולה אמורה מפי הגבורה ואין בה אות ונקודה אחת שלא לצורך. כי כולה בנין אלהים חצובה בשמו של הקב"ה. ואין חילוק בין ותמנע היתה פילגש לאליפז ואלוף מגדיאל ואלוף עירם ובין עשרת הדברות ופרשת שמע ישראל וכו' והמחסר אות אחת הרי הוא כאלו חיסר שם מלא ועולם מלא. ולכך היתה הצורך לסיפור האותיות ולספר התיבות וחסרות ויתרות וכתיב ולא קריין וקריין ולא כתיב וסתום ופתוח ואותיות גדולות וקטנות. זה יהיה בלבך נטוע וחקוק בקרבך. והשמר על נפשך אין לאמר כי עזרא הסופר הוסיף בה מלבו בהעתקתו כמו והכנעני אז בארץ הנה ערשו ערש ברזל כי זו הוא כפירה גמורה. וע"ז אחז"ל בפ' חלק כי דבר ה' בזה זה האומר אין תורה משמים. וכל האומר כל התורה מן השמים חוץ מפסוק א' זה שלא נאמר מפי הגבורה אלא משה מפי עצמו אמרו זה הוא (במדבר ט"ו) כי דבר ה' בזה.

לפי שהמצות הם הם גוף הטהרה והקדושה והעוסק מתטהר ומתקדש. אמר וריח שלמותיך כריח לבנון כי הריח ההוא קיום שני העולמות (נ"ל חיי העולם הזה) וחיי הנשמות:

פסוק יב

גן נעול אחותי כלה השכינה נמשלה לגן לפי שאדם נוטע וגודר אותו ומכניס לתוכו מים להשקותו ומוציאים מיני דשאים וצמחים נאים. כן גדר השכינה הם הכרובים הצמחים הם ע' אומות. האילנות הם המלאכים. וכל זה מסתפק מן המעין היוצא מעדן החכמה אשר שם פורחים הנשמות בשמחה. ונמשך ואינו פוסק לא ביום ולא בלילה. ובשבילו העולם מתקיים כמו שאחז"ל ביומא בשביל צדיק אחד נברא העולם ומתקים שנאמר וצדיק יסוד עולם וע"ז אמרו רז"ל בב"ר עץ חיים מהלך ת"ק שנה וכל מימי בראשית מתפלגין מתחתיו. אמר רב יהודא לא סוף דבר גופו אלא קורתו מהלך ת"ק שנה הוא הנהר היוצא מעדן להשקות את הגן ומשם התחלת העולם (נלמהר"ם העולמות). הנפרדים כדכתיב ומשם יפרד והיה לארבעה ראשי'. אמר לשון הוה ועומד בכל זמן. הוא שנא' עליו (תהלים מ"ו) נהר פלגיו ישמחו עיר אלהי' קדוש משכני עליון. הוא שאמר עליו (תהלי' ק"ד) המשלח מעינים בנחלים בין הרים יהלכון ישקו כל חיתו שדי. הוא שנאמר עליו מעין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון. ואחז"ל מעין גנים זה יעקב שהוא מעין לגן. באר מים חיים זה יצחק. ונוזלים זה אברהם. והכל מסתפק מן לבנון מן החכמה. התבונן פליאות המשל הזה ותדע ותשכיל מה שכתבו חז"ל. איך שדבריהם הם בתכלית התמימות והשלימו'. וכן יאות לחכמים שכמותם אשר כל דבריהם אמורים ברוח הקודש ברמז להעיר לב המשכילים המקיבלים. לא לפתאים הכסילים והמבהילים. החושבים דבריהם למשלות שועלים. וכן אמר בסנהדרין חזי הוית עד די כורסוון רמיו אחד לו ואחד לדוד דברי ר"ע א"ל ר"י הגלילי עקיבא עד מתי אתה עושה שכינה חול א' לדין וא' לצדקה א"ל ראב"ע מה לך אצל האגדה כלך מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות אלא אחד לכסא ואחד לשרפרף כסא לישב עליו ושרפרף להדום רגליו. ודאי החכמים האלה אינם חולקים זע"ז בעיקר הדבר אין (נ"ל אכן) יש מחלוקת ביניהם בענין הנאות לגלות בו הסוד מקימי יארע (נ"ל אפשר שהוא ממדה"ר וממה"ד). זה במחלוקת דברי רז"ל בדברים אלו:

גן נעול שער סגור.

מעין חתום אין האור חסר כלום כי הוא משומר בענביו משמת ימי בראשית:

פסוק יג

שלחיך פרדס. הזכיר בכאן י"ב מיני בשמים כנגד י"ב צנורו' של הקב"ה אשר ריח החכמה מתפשטת ומשתלחת בהם אל האבות:

פסוק טז

עורי צפון. התעורר מדת הצפון היא האש הגדולה האוכלת על המזבח את העולה ואת החלבים:

ובואי תימן אחר שתקח מדת הצפון את חלקה תתפרנס אחרי' מדת הדרום וימשיכו שניהם ויספיקו לנו מן הרוח המתרבה פרנסתו ודי סיפוקו זהו הפיחי גני יזלו בשמיו. הבשמים היא המשכת זוהר החכמה ותוספת רוח הקודש. והנוסף הנתקרב אל האבות בשביל הקרבן ע"ז אחז"ל נרמזו עורי צפון זו עולה הנשחטת בצפון ובואי תימן אלו שלמים הנשחטים בדרום: **יזלו בשמיו**. זה קטורת הסמים: **יבא דודי לגנו**. זו השכינה: **ויאכל פרי מגדיו**. אלו הקרבנות. פרי מגדיו זו הסולת המתבררת מן הפסולת. וכפי הענין נאמר עולה הוא אשה ריח ניחוח לה' אחז"ל בתורת כהנים עולה לשם עולה. המדה העשירי המתעלה למעלה למקום מוצאה. אשה לשם אישים פי' רבינו החסיד ז"ל לדברי' הגופנים. ריח לשם ריח הרוחנים בגופנים. ניחוח לשם נחת רוח הזמנת התשובה שהוא חביון עוזו. לה' למי שעשה את העולם. כוונת הקרבן היה להסתפק כל מדה ומדה ממנו וע"ז כוונו נשיאי ישראל בחנוכת המזבח י"ב עזים וי"ב אילים וי"ב כבשים לעולה וי"ב שעירי עזים לחטאת. הכל שב אל הרוח דרך הצנורות שהם י"ב. ובקר זבח השלמים כ"ד פרים שהוא החיל. השממא. (המ"ל נ"א היא מדת הגבורה שהיא כ"ד עד"ה ושמתי כדכוד שמשותיך והוא כנגד כ"ד צירופי אדני). (הג"ה ואפשר שלה ג"כ י"ב צנורות ועל כל צנור ממונה כנ"ל ומקבלת מן י"ב הת"ת והם כ"ד ע"כ). וזבח השלמים אלים ששים עתודים ששים כבשים ששים כנגד ששים מעלות (הג"ה ואפשר שכוונתו על שש מעלות הכסא וכל אחד כלול עשר. ועיין בזוהר נשא דף קמ"ח ע"ב). ששים גבורים ששים המה מלכות. ניחוח לשון ירידה תרגום וירד ונחת ע"י הקרבן היה הרוח יורד ומתייחד בצינורו' הקדושה ומתקרב ע"י הקרבן והיינו דאקרי קרבן זהו יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו:

פרק ה

פסוק א

אריתי בשמי. קטורת הלבונה ולבונת המנחה:

יערי עם דבשי. תמידין ומוספין נדרים ונדבות חטאת ואשמות בכורו' ומעשרות: **שתיתי ייני עם חלבי**. הנסכים ואמורי הקדשים קלים:

אכלו רעים. אלו הכהנים.

שתו ושכרו דודים. אלו כנסת ישראל. כל זה היה בדור שלמה שהיו שוקטי' מהמלחמות והיו כולם צדיקים
ומכל עון וחטאת מנוקים.
שמחים בעבודתם
ומתכפרים בקרבנותם.
וביניהם השכינה
אם הבנים שמחה.
ותמצא בפי' זו ששה פעמים כלה כנגד ששה פעמים שלמה שנאמר בספר הזה קודש והוא משל לששת קצוות.
וכשמה כן תחלה (נ"ל תהלתה)
כלה
כלולה מכל
נתיבות
וחתומה
בכל:

פסוק ב

אני ישינה. אמרה השכינה אני ישינה בגלות בבל.
ולבי ער. לזמן הגאולה לפי מלואות לחרבות ירושלים ע' שנה שהו' י"ח שנה אחר הפקידה שהיה לפני מלאות לבבל ע' שנה:
קול דודי דופק. המשל על הכבוד המעורר הנביאי' שיתנבאו לעלות מבבל לירושלים:
שראשי נמלא טל. רב לי לשבת מחוץ לבית אמרו ישראל:

פסוק ג

פשטתי את כתנתי. התנצלתי את עדיי המשל על הכבוד שהיה שוכן בקרבי ונסתלק:
רחצתי את רגלי. ישבתי בכאן ובניתי לי בתים ונטעתי גנות ופרדסים ואיך אעלה מזה:

פסוק ד

דודי שלח ידו מן החור. הכבוד שלח גזירות רעות מן השמים כי לא האמנתי לדברי הנביאים לעלות:
ומעי המו עליו. הכרתי בעצמי כי החטא גורם הצרות:

פסוק ה

קמתי אני. המשל שעלו מקצתם.

וידי נטפו מור עובר. כלומר הצלחתי בענין כמו שמפורש בעזרא ו' ושבי יהודיא בנין ומצליחין בנבואת חגי וגו':

פסוק ו

פתחתי אני. המשל על בית המקדש שנבנה:

ודודי חמק עבר. שלא שרתה שם השכינה ופסקה הנבואה מישראל כי מ' שנה אחר בנין הבית היתה חתומה חזון כמו שאז"ל בסדר עולם. ומלך אלכסנדר המוקדן י"ב שנה ומת עד כאן היו הנביאים מתנבאים ברוח הקודש מכאן ואילך הט אזניך ושמע דברי חכמים שאחז"ל ביומא מאי דכתיב וארצה בו ואכבדה ואכבד כתיב אלו ה' דברים שיש בין מקדש ראשון למקדש שני ואלו הן. ארון ואורים ותומים ושמן המשחה ואש ושכינה. וזאת היא הגירסא הנכונה.

פסוק ז

ועל כן כשנסתלקה השכינה באו עלי צרות רבות ורעות מן השומרים הסובבים את העיר הם ע' מלאכים הסובבים כסא כבודו ועל ידיהם באות הגזירות. ובפרקי דרבי אליעזר הבה נרדה אמר הקב"ה לכל המלאכים הסובבים כסא כבודו בואו ונבלבל לשונם ונקראו כמו כן שומרי החומות וכל זה משל לגזירות ושמדות שאירע להם בבית שני על ידי מלכות יון.

וממה שאתה צריך לדעת כי ד' מלכיות נגזרו גזירה שישעבדו לישראל ולא היה בכללם שיעבוד מצרי' לפי שלא היו ישראל עדיין אומה ולא נקראו עם ה' עד שנכנסו לארץ ובנו בית המקדש. וד' מלכיות אלו הראה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים כדרך שהראה לדניאל עגלה משולשה זו בבל ר"ל נבוכד נצר מלך בבל. ועז משולשת זה יון אלכסנדר מוקדן והוא צפיר העזים הנאמר בדניאל. (נ"ל דצ"ל ואיל משולש זה מדי כדכתיב ראיתי את האיל בעל קרנים מנגח ימה וצפונה ותימנה). ותור זה רומי הנקרא אדום.

ואמר על מלך בבל משולשת לפי שעמדו ממנו ג' מלכי נבוכדנצר אויל מרודך בלשצר כדכתיב בירמי' ועבדו גוי' אותו ואת בנו ואת בן בנו עד בא עת ארצו גם הוא ונקרא עז משולשת יון שלפי שהיה מלך הצפון וכבש ג' רוחות ומשל בהם כמו שמשל בהם נבוכד נצד בכל העולם כדכתיב (ישעיה י"ד) הקים מכסאותם כל מלכי גוים. ואיל משולש זה מדי הם מלכי אשור כורש ודריוש כדכתיב (עזרא ו') ויעשו בני ישראל את חג המצות בשמחה כי שמחם ה' והסב לב מלך אשור עליהם לחזק ידיהם במלאכת בית אלהים. ולפי שהיו מזרעו של שם זכו שיבנה בית המקדש על ידיהם ולא הספיקו ביד סנחרב מלך אשור לסתרו.

וקראו משולש שהם היו מלכי מזרח וכבשו ג' רוחו' העול' כדכתיב (ישעיה מ"ו) קורא ממזרח עיט. ואומר (שם מ"א) מי העיר ממזרח וכבש ג' הרוחות כדכתיב ראיתי את האיל בעל קרנים מנגח ימה וצפונה ונגבה ואומר (ד"ה ב' לו) כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן ה' אלהי השמים לי. ותור זה הרשעה היא החיה הרביעית הנוראה והעצומה שראה דניאל ורצה לעמוד על אמיתת ענינה כדכתיב קרבית על חד מן קמי' ויציבא וגו' ועלי' נאמר (דניאל ז') ותאכל כל ארעה ותדושנה ותדקנה אמר ר' יוחנן זו חייבת שטבעה יוצא בכל העולם כולו.

ונכנסו ישראל תחתיהן על הסדר הזה. הגלה סנחרב מלך אשור והוא מלך מדי עשרת השבטים כדכתיב וינחם בחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי ונכובדנצר מלך בבל הגלה לקץ הימים יהודה ובנימן. והתנבא ישעי' הנביא על מפלת בבל ביד מדי בעל פקודת ישראל ביד כורש כדכתי' (ישעי' י"ג) הנני מעיר עליהם את מדי אשר כסף לא יחשבו וזהב לא יחפצו בו (ישעי' י"ד) ובסוף הפרשת והי' ביום הניח ה' לך מעצבך ומרגזך ומן העבודה הקשה אשר עובד בך ונשאתי המשל הזה. ושאר הענין. (נ"ל דצ"ל וגו') והכרתי לבבל שם ושאר ונין. והתנבא כן על פקודת ישראל בימי כורש כדכתי' (ישעי' מ"ה) כה אמר ה' לכורש אשר החזקתי בימינו וגו' הוא יבנה עירי. ובדניאל בי' בלילא קטל בלשצר מלכא ודריוש מדאה קבל מלכותא ומלך שנה א' להשלים ע' שנה למלכות בבל ובשנה אחת לכורש היה הפקידה ונכנסו ישראל ברשות מלכות מדי. אח"כ בא מלך יון הוא אלכסנדר הנקרא עז משולשת וצפיר העזים בדניאל ונלחם עם האיל הם מלכי מדי הוא דריוש הפרסי והכהו לפי חרב כדכתיב (דניאל ח') ולא הי' מציל לאיל מידו ונכנסו ישראל שהם בכל ירושלים בבית שני ברשות מלך יון ופשטו עליהם מלכי יון ק"פ שנה (נ"ל לפני חורבן הבית. נ"א בפני הבית). כמו ששנינו בע"ז ובעת ההיא היתה מלחמה בין רומי ובין יון כמו שאמרו בע"ז תלתין ותרתין קרבין עבדין רומאי בהדי יוונאי ולא יכילו להו עד דשתפו ישראל בהדייהו ומרדו ישראל ביוונים בבית שני ונכנסו ברשות רומיים ועמדו עמהם באמונתם כ"ו שנה ואח"כ עמדו עליהם והחריבו בית שני והיתה מלכות יון כפופה לפני רומי ואין ב"ד בא עד שיפשוט מלכות רומי על כל העולם ט' חדשים כמו שפשטו ג' המלכיות. ולכך תקנו חז"ל ד' כוסות נגד ד' לשונות שנאמר בגאולה בפרשת וארא בשורה לישראל שיצאו משעבוד ד' מלכיות (ב"ר פרשה מ"ד).

זה כתבתי לפי שראיתי ב"ד (נ"ל במדרש או ב"ר). איל משולש זה יון ומביא את האיל בעל קרנים שנאמר בדניאל לסיוע (ונ"ל בזה שבוש או טעות סופר כי האיל בעל קרנים

בפי' נאמר בדניאל שהוא מלכי מדי ופרס ופירשתי עוד ד' לשונות של גאולה מה טעם היות ד' לא פחות ולא יותר):
וראיתי כמו כן מי שחלק על דברי רבותינו ואמר כי החי' הרביעית שהראוהו לדניאל הוא מלכות ישמעאל שהם פשטו ברוב ישוב העולם ומלכותם גדלה ורחבה וקשה בעינינו (נ"ל בעיניהם) לקרא יון שתי מלכיות והרי הן אומה אחת כדכתיב ובני יון אלישה ותרשיש כיתים. (ר"ל כי כיתים הם רומיים כן הוא ביוסיפון פרק א' וצפו בן אליפז מלך שם וע"ש ואם כן יון ורומי הם אומה אחת כל זה הוא בפירושו על החומש ג"כ בסוף פרשת בלק על פסוק וצים מיד כיתים וגו' ע"ש).
והעיקר כדברי רז"ל מאחר שהזכיר מלכות בבל כבר הזכיר ממלכות ישמעאל כי הוא הראש וכולם תחתיו וסרים אל משמעתו ועוד כי יון ורומי אעפ"י שהם אומה אחת שני מלכיות הם ומקדם היתה מלחמה ביניהם כמו שהי' מלך יהודה ומלך ישראל אומה אחת ונחלקה לשתי מלכיות.
ועל החי' הרביעית נאמר בדניאל ומלין לצד עילאה ימלל שאמר כנגדו דברים שלא יתכן לאומרם. הם דברי (שם) ולקדישי עליונין יבלא. לישראל וזהו (תהלים מ"ד) מפני אויב ומתנקם. (דניאל שם) ויסבר להשגיח זמנין ודת. בבוארם ועשרה דכבי (נ"ל ועשרת הדברו') שם ויתיהבין עד עידן שאין הגאולה באה לישראל עד וכו'. כדכתיב והובד גשמה ויהיבת ליקידת אשא וכתיב בתרי' חזי חוית וארו עם ענני שמיא כבר אינש אתי הוה וגו' ולה יהיב שולטן ויקר ומלכו:

פסוק ח

השבעתי אתכם. כל זה משל על סילוק הכבוד והשכינה מתרעמת בהסתלקו:

פסוק ט

מה דודך מדוד. מכל ע' קתדראית של מלכות:

פסוק י

דודי צח ואדום. אחז"ל במדרש שיר השירים דודי צח ואדום דמותו מאודם משחור מירוק מלבן בך דמותו של הקב"ה במראה הקשת אשר יהי' בענן:
דגול מרבבה. סביבותיו (נ"ל דצ"ל **קווצותיו**) **תלתלים**. עומדים מחנה אלהים ורבבות קודש והיא אור בצבאותיו וניכר במחנותיו כמו שאחז"ל על ר"ע כשנכנס לפרדס מה ראית ה' צבאות שמו שהוא אות בצבא שלו:

פסוק יא

ראשו כתם פז. כלול ומוכתר ומעוטר:

קווצותיו תלתלים שחורות. זה שאמר הכתוב (תהלים י"ח) ישית חושך סתרו סביבותיו סוכתו חשכת מים לפי שהם היו תחלה תולדות המים. והוא שאחז"ל במדרש ואלה שמות רבה המים הרו וילדו אפילה:

פסוק יב

עיניו כיונים. עיני ה' משוטטות בכל הארץ על מעיני נכבדי החכמה.
רוחצות בחלב. וזכים בחלב.
יושבות על מלאת. עומדים על משכנות השלמות והיופי:

פסוק יג

לחיו בערוגת הבושם. המשל על זוהר הפנים אשר לא יראה האדם וחי. אין כל בריה יכולה להסתפק מן הזוהר ההוא:
כערוגת הבושם. הוא החכמה הפנים המאירים מזוהר החכמה וע"ז נאמר באור פני מלך חיים ואומר (במדבר ז') יאר ה' פניו אליך:
שפתותיו שושנים. ששספירות מתנהגים בדברו וברוח פיו:
נוטפות מור עובר. הם הם ד"ת אשר כל האומות והלשונות מודים לדברי' והיא באר. (נלמהר"ם כמור הטוב העובר ממקום למקום ואין בו שמץ דבר):

פסוק טו

בחור כארזים. וכן הוא אומר (הושע י"ד) כברוש רענן. עיין בזוהר שמות (דף כ"ח ע"ב) על פסוק אמר אויב. אילן יש להקב"ה ובו י"ב גבורים אלכסונים. גבול מזרחית צפונית (זה משנה בס"י פרק ה' ושם הנוסח להיפך ע"ש) וגבול מזרחית דרומית וגבול צפונית מערבית וגבול מערבית דרומית וגבול מזרחית דרומית וגבול מזרחית תחתית וגבול צפונית רומית וגבול צפונית תחתית וגבול מערבית רומית וגבול מערבית תחתית וגבול דרומית רומית וגבול דרומית תחתית. ומרחיבין והולכין עד עדי עד והם הם זרועות עולם ובפנים מהם הוא האילן. ובכל אלה האלכסונים יש כנגדם פקידים והם י"ב וגם בפנים בגלגל י"ב פקידים והם שלשים ושש פקידים עם האלכסונים (נ"ל אשר) לכל א' שר גבוה דכתיב כי גבוה מעל גבוה שומר. נמצא לרוח מזרחית תשעה לרוח מערבית ט' לרוח דרומית ט' לרוח צפון ט'. והיינו ג' פעמים י"ב פקידים שהם פקידים בתלי וגלגל ולב. (ונ"ל דאפשר דצ"ל שהוא בין הכל ל"ו וכן בלב ל"ו שהוא בין הכל ע"ב וסימן ל"ו ל"ב ל"ו ל"ב, כן הוא בפי' הראב"ד על ס"י פרק ו' ע"ש. עיין בסוף הזוהר ח"ב בספר הבהיר השייך לדף קמ"ו ע"א קודם מאמר וזאת התרומה ועיין בזוהר אמור דף צ"ו למטה משמע דישראל תחת גוף האילן והאומות תחת הענפי') ומהם מתפרנס הלב והלב מתפרנס (נ"ל

מוהר"מ מפרנס כולם ול"נ שצ"ל וכל) הצורות קדושות (נ"ל ממונות ובס' הגי' אמונת על כל אומה ואומה). וישראל קדושים (נ"ל תחת צורות הקדושות ועיין בזוהר סוף חלק הראשון ספר הבהיר בסוף הספר ועיין לקמן) וזו אילן נטלו מגוף האילן ומלבו מה לב הדר פרי הגוף אף ישר' פרי עץ הדר ומה אילן תמר ענפיו סביביו ולולבו באמצע אף ישראל נטלו גוף האילן (נ"ל והם פירותיו) הזה אלו (נ"ל ומה אילן זה) תמי' ענפיו (נ"ל מבחו') ולולב (נ"ל ול"ו לב) באמצע אף ישר' נטלו גוף האילן ולבו שהוא לבו זך וכנגד הגוף (נ"א הנוף) חוט השדרה באדם שהוא עיקר הגוף ומה לולב זה כתב ללב אף ללב מסור (ואפשר דצ"ל ומה גוף זה נתיב לל"ב אף ללב זה ל"ב נתיבות וכו' ואפשר דקאי על אומרים הלולב דומה לשדרה ואמר טעם לפי שמן השדרה נתיב לב ואמר מה לולב זה וכו') ומה (נ"ל דצ"ל ומהו) לב זהו ל"ב נתיבות פליאות בחכמה אף בכל נתיב מהם צורה שאמר (נ"ל שאמרנו) שנאמר לשמור את דרך עץ החיים ומאי ניהו נ"ל השומרים צורות דכתיב וישכן ה' מקדם לגן עדן את הכרובים וגו' ומאי גן וישכן מקדם לגן עדן וישכן באותן הנתיבות שקדמו לאותו מקום הנקרא הגן עדן. ושקרא (נלמהר"ם ושקדמו) לכרובים שנא' ואת הכרובי' ושקדמו ללהט החרב המתהפכת שקדם דהא כתיב דמיה (ונ"ל דמים) ואש. (ונ"ל דאפשר דהאי שקדם הוא כמו קושיא איך אפשר שקדם ואפשר שכצ"ל דהא כתיב דמים ואש קדמה דכתיב ה' אלהיך אש אוכלה הוא ונ"ל שאפשר שכוונתו שה' אלהיך רומז על חכמה תתאה והוא אש אוכלה). ואילן דשאים (נ"ל ואילן השמים) הוי הקב"ה דכתיב ואתה תשמע השמים. הן אותן הנקרא שמות על שמן. ועיין לקמן דאי' שם כל השמות נכללים במלת שמים. הכלל שם תמצא הגי' נכונה בס' הבהיר כנ"ל עד כי אין בלתך בדף האחרון של הזוהר ח"ב ע"ב בריש העמוד ע"ש. דכתיב השמים ושמי השמים לא יכלכלוך הוה (נ"ל דצ"ל הוי) דשמו של הקב"ה (נ"ל נקרא שמים. ואפשר שכוונתו שאין לפרש שאתה תשמע מן השמים הלא כתיב השמים ושמי השמי' לא יכלכלוך אלא ששמו שמים). והוי (נ"ל והוא) אש ואמירת קדם אלא או (נ"ל דצ"ל אלא וודאי) כחם קדם (נ"ל דל"ג. ואפשר דר"ל על הכתוב בראשית ברא אלהים וגו' דמשמע דעם החכמה ברא אלהים כל השמות שהם שמים וה' אלהיך אש כנ"ל ומשמע דאש קדם ולז"א כחם קדם ר"ל החכמה העליונה ששם כח המים כמבואר בספר יצירה מים מרוח ואש ממים). של אותם הצורות (נ"ל דכאן צ"ל קדם). ומאפו (נ"ל דצ"ל ומאתו) כחם כד"א אין קדוש בה' כי אין בלתך. ועל הדמיון נאמר (הושע י"ד) כברוש רענן אני נמצא ה' ה' ה'. (נ"ל אני כברוש רענן ממני פריך נמצא). הנשמות הספרי (נ"ל הם פרי) של הקב"ה. ואם רבא ברא גברא השיבו לעפרו כי לא הי' בו כח הנשמה:

פרק ו

פסוק ב

דודי ירד לגנו. אין הפרש בדבר הסובב בין מעלה ומטה והירידה היא עלי' והעליה היא ירידה. ובעבור הגלות אשר סתרו בתוך דבריו כיינהו בירידה. ולאין בהגן

בערוגת הבושם. מקום שהריח הזה והאצילות מתפשט משם היא חכמה:

לרעות. להסתפק לעצמו ולהמשיך הזוהר לגנים עם השכינה:

וללקוט שושנים. היא המחשבה זוהר החכמה לשש קצוות וכל זה בימי הגלות אשר אין זבח ותודה ומנחה והדברים הרוחנים מתעלים ונמשכים אל מקום יניקתם וכן הוא אומר כי מפני הרעה נאסף הצדיק ולכך צריך להשתדל ולהאציל ולהמשיך אל האבות את הברכה להיות לבנים משובו (נ"ל המשכה) ונקראת בכאן אצילות וההמשכה לקיטה.

וקראו רז"ל כמו כן אצילות ההויות וגלוי' עקירה. אמר כד (נ"ל כדאיתא) בב"ר ויטע ה' אלהים גן בעדן הה"ד (תהלים ק"ד) ישבעו עצי ה' ארזי לבנון אשר נטע. אמר ר' חנינא כקרני חגבים היו. גם בזוהר פנחס ע"ב בסגנון זה. ועקרן הקב"ה ושתלן בתוך גן עדן הבן המאמר הנפלא הזה. עכ"פ הנוטע צריך שהי' בידו נטוע בך הדורות היה אצילותם והמשכותם לעקירה ובריאתם וגדילתן במקומן לנשימה וצריכים הנאים (ונלמהר"ם שצ"ל ולנטיעה). וצריכים הנטעים נטע שעשועים להשקותם לרגעים לכך אמר רבי חנינא כו' (ועיין בפירושו על התורה בבראשית בפסוק ויטע דף ח"י) מדרש רבה שם ישבעו עצי ה'. ישבעו חייהם ישבעו מימיהם ישבעו מטעתם ר"ל כי כל סיבה מקבלה מן הסיבה שהוא למעלה ממנו. החיים שואב ממקור החיים והמים מן החיים והנטיעות מן המים וכל זה באו (נ"ל כאן).

פסוק ג

וקאי על הפסוק שאמר אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים ר"ל אני מקבל מן דודי ודודי לי הרועה בשושנים מהחכמה העליונה שיאמר כי כל סיבה וסיבה מתעלת וצופה (נ"ל ושואבת) מסבת (נ"ל ממסיבה) עליונה ממנה מדה שואבת אמרה (נלמהר"ם ממדה) חצובה מחקיקה וחקיקה מן הרשימה והרשימה מן הנעלמת הכל זה בתוך זה וזה מתוך זה והכל קשור זה בזה וזה עם זה: (נ"ל להבין זה עם כתבי האר"י ז"ל שכולם מרועה אחד נתנו שהז' העליונות מלובשים בתוך היו"ד התחתונות לזה אמר זה בתוך זה והכל קשור זה בזה והג' עליונים מגולים לזה אמר זה מתוך זה וזה עם זה וק"ל):

פסוק ד

(נ"ל דצ"ל) יפה את רעיתי וגו' הכל משל על החכמה וכפי הענין שדברנו פתחנו דברינו בתחלת הספר.

פסוק ה

נ"ל שערך כעדר. התחיל לסדר שבחי השכינה בשערה בעיניה בדקתה (נ"ל וברקתה) כפלח הרמון רקתך. מבעד לצאתה (נ"ל לצמתך). סוגה בשושנים כלולה מו' קצוות וחתומה בכל ולכך אמר ששים המה מלכות:

וראיתי לסדר בכאן מעשה בראשית ולהעמידך על האמיתות פי' הפסוק הזה. ואפרש מזמור ה' אלהי גדלת מאור שהוא אמור על ענין מעשה בראשית מתחלתו ועד סופו. וזהו כלל כל המזמור.

אמר כנגד אור הנברא ביום ראשון עוטה אור כשלמה ופי' כי אצילת האור ההוא מאין וכנגד יהי רקיע הנברא ביום שני להבדיל בין מים למים אמר המקרה במים עליותיו. ופירוש אותו הבדלה לכמה ענינים היתה (ופי' מהר"ם שר"ל סיום המקרא השם עבים רכובו וגו' עד יסד ארץ על מכוניו').

וכנגד יקוו המים ותראה היבשה אמר יסד ארץ על מכוניו ופי' זמן הקבוע לה (נ"ל דר"ל סיום המקרא בל תמוט עולם ועד ועולם הוי שית אלפי שנין או דר"ל עולם ועד הוא עד היובל הגדול שהוא אחר נ' אלף שנה שיחזור הכל לסיבה ראשונה ועיין לעיל בקונטרס במצות היובל.

וכנגד תדשא הארץ אמר מצמיח חציר לבהמה.

וכנגד יהי מאורות אמר עשה ירח למועדים. (נלמהר"ם שמש ידע מבואו).

וכנגד ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים אמר תשת חשך וכו'. (נ"ל דקאי על סוף הפסוק את המאור הגדול וגו' ואת המאור הקטן וגו' ועל המאור הקטן אמר תשת חשך שנלקח האור ממנו ואין לו אור רק מה שמקבל מן השמש ע"כ) תזרח השמש יאספון ואל מעונתם ירבצון.

וכנגד ישרצו המים אמר זה הים גדול ורחב ידים שם רמש וגו'.

וכנגד יום הששי שנאמר בו ויברא אלהים את האדם אמר יהי כבוד ה' לעולם.

וכנגד יום השביעי שהוא כנגד אלף השביעי שיהיה העולם חרב אמר המביט לארץ ותרעד.

וכנגד תענוג הנפשות בזמן ההוא אמר אשירה לה' בחיי.

וכנגד ביטול היצה"ר אמר יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם.

והנני מפרש המזמור הזה עם פי' מעשה בראשית והמשכילים יבינו. ה' אלהי גדלת מאוד רמז על אחר החכמה המתרבה לכל צד ומן השפע ההיא יניקות העילות והסיבות. הוד והדר לבשת כך נקשרה (נ"ל נתלבשה) החכמה ולא תמצא אותה זולתם. ולא תמצא היו זולתך. (נ"ל דצ"ל הוי' זולתה). זה היה קודם בריאת העולם שהי' הקב"ה יחיד בעולמו והיו ההוויות עמוקות ונסתרות בחכמה.

ופירש ואומר איך היו בריאות שני העולמים: עוטה אור כשלמה. היא הזמנת המשכת החכמה הסובבת את הכל. ובאומרו עוטה ר"ל שקיבל זוהר מן השפע ההוא וע"י הריבוי התנוצץ אור שהי' בכלל עשרה דברים שנאצלו ביום ראשון כ"א בלי פירוד והם שמים וארץ. תוהו ובוהו. וחושך ואור. רוח ומים. מדת היום ומדת הלילה. וזהו הארץ היתה תוהו ובוהו תוהו דבר שאין לו צורה ובוהו המלבש התוהו עד שיצטייר ציור דק יותר מן הרוח. (נ"ל דר"ל הארץ קאי על החכמה כמד"א ה' בחכמה יסד ארץ והיתה תחלתו תוהו בלי צורה ואחר כך בוהו בציור דק וק"ל). וחושך על פני תהום. עומק רום ועומק תחת. (נ"ל דר"ל החושך שהוא אפיסת האור לפי שהיה הציור דק והוה כמו אפיסה עומק רום ותהום עומק תחת). ורוח אלהים. רוח של משיח רוח חכמה ובינה. מרחפת על פני המים. מכסה על הכל. וזה כלל הכל שנתאצל ביום ראשון כמו שאחז"ל באדם הראשון שעה ראשונה הוצבר עפרו. (נ"ל דר"ל דכמו שבעפר הזה היה בכח לבראות ממנה אדם שלם בכל אבריו. והי' הראי' והשמיעה וכדומה לזה הכל בכח העפר כן נאצלו ביום ראשון כל העשר כאחד): ובאומרו יהי אור ר"ל נתעטף באותו האור כמו שבארנו. ר"ל דע"י ריבוי האור כנ"ל יצא האור מכח אל הפועל ומצינו ה' פעמים אור כתי' בפרשה ראשונה וה' פעמים כי טוב. (נ"ל דצ"ל ונאמר על אותן ה' פעמים אור כי טוב). וה' פעמים מים בפרשה שניה שהיו ה' טיפי מים וה' טיפי אור בתוכם והם החמש קולות הנאמרים בנתינת התורה ולכך נאמר כי טוב. כדלק האור במדליק נר מנר ונתן כח להם להווייות להתפשט ולהמשיך: ויבדל אלהים בין האור ובין החושך. הגביל לכל אחד ואחד המשכתו והתפשטותו זה יהי אור ויהי אור. אספקלי' המאירה ושאינה מאירה ועל שניהם נאמר כי טוב. וזהו ויקרא אלהים לאור יום וגו' המשך כח מדת היום ליום ומדת הלילה ללילה. יום אחד עדיין היה הכל מיוחד כי כל זה היה התפשטות הוי'. ד"א ויהי ערב אספקלרי' שאינה מאירה. ויהי בוקר אספקלריא המאירה. יום אחד יחיד ומיוחד בשמותיו:

וכנגד יהי רקיע המקרה במים עליותיו. יהי רקיע יתפשט הרקיע בתוך המים בהתפשטות הנשמה בצורה. ועשה ביום שני הגבלת המקום. (נ"ל דר"ל דעד בה יהיה

מדת ת"ת ועד כה מדת המ"ל). ובעבור זה לא נאמר כי טוב בשני לפי שלא נשלמה עדיין מלאכת מדת טובו של הקב"ה (נ"ל דזה קאי על החכמה תתאי שלא נשלמה עד שאמר הקב"ה יקוו המים ועיין מזה בהקדמת הראב"ד על ס"י דף ד'). וזהו ויהי מבדיל בין מים למים. כלל הבדלות שנים מים עליונים ומים תחתונים. והעליונים נקראו דרך משל זכרים והתחתונים נקבות והפרטים הרבה עצמו ראשיהם (נ"ל שמותיהם). לכן אמר המקרה במים עליותיו בענין הסו' (נ"ל הפסוק עמוס ט' הבונה בשמים מעליותיו). כי הם עשוים מעלות מעלות כדכתיב (קהלת ה') כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהי' עליהם. וכל הדברים האלה נצטיירו זה לפנים מזה סובב סובב א"כ המים חצים למעלה וחצים למטה. (נ"ל להבין כי מה שהוא מלובש בתוך הארץ הם מים תחתונים ומה שלמעלה הם העליונים כדוגמא שאי' בכתבי האר"י ז"ל שהמ"ל מלבוש ומסבב את הז"א מחצי ת"ת ולמטה וק"ל). וזהו כשם שהשכינה למעלה כך השכינה למטה וכפי הענין הזה הם י"ח עולמות. וזהו שאמר דוד המלך ע"ה רבותיים אלפי שנאן אחר שאמר רבותיים שהם עשרים אלף עולמות כנגד עשר ספירות למעלה ולמטה חיסר מהן האלפים מפני שהם אין והכל אמת כי הם רבותיים והאלפים אין להזכירם בכלל המנין כי הם אין. וידוע הוא כי כל עולם ועולם מאלף דור הם י"ח אלף עולמות (נ"ל דורות). ולכך היו סוד והחכמה (נ"ל דצ"ל הויות מסוד החכמה) והעילה (נ"ל והיא אין). ולכך ש' לא נאמר במעשי בראשית כי אם ט' פעמי' ויאמר והעשירי הוא רמז לאין במלת בראשית שאין ראוי להזכירו: השם עבים רכובו. כלל ההבדלות שנבדלו במים עליונים שבעים חוץ מפנימיות והם ע"א וכנגדם המים התחתונים חתומי' בהם ונקראים בשם א' הרי ע"ב. ולכך אמר עבים וגו'. הנה ה' דובב על עב קל (נ"ל דמביא זה הפסוק לראי' על מלת רכובו) ואומר הנה אנכי בא אליך בעב הענן. ונ"ל דצ"ל ומה שההבדלות הם ע' לפי שהה' קולות נחלקו לז' קצוות מקום. חוץ מן הקצה הפנימי הרוחני המעמיד הכל שאינו (נ"ל בהם) הם ו' קצוות בכל אחד ואחד מן הקצה עשרה. ולכך נאמר בפ' במעשי בראשית י' פעמים (נ"ל ו' פעמים) כי טוב. כפי הענין הזה נאמר ששים המה מלכות ששים גבורים סביב לה הכל ענין אחד וכמו שאנו עתידין לבאר בע"ה. (נ"ל ועם מקום הקצה השביעית שהוא ג"כ עשר הרי ע' ועיין בזוהר שמות דף נ"א ע"ב שורה ט"ו). ועם הקצה הפנימי מן הרוחני הם ע"א זה כלל ההבדלות שנבדלו ביום השני. הגבלה (נ"ל היא) הבדלות מקום וכמו שאמר באדם הראשון שעה שניה גבלו. כאדם הבונה חורבה ועושה בה סימנים לעליות ולחדרים ובאה ההשלמה באלו ההבדלות ולכך היו (נ"ל ההבדלה). המהלך על כנפי רוח. הקב"ה מתגלה ומתעלה בעולם ועקבותיו נודעו על ידי המדות ההם כהתגלות

פעולת הנשמה על ידי הגוף וזהו ויקרא אלהים לרקיע שמים. כל השמות נבללים במלת שמים. (נ"ל פרושו השמו' של רחמים ודין כי שמי' אש ומי' שכן הוא באי' נשא דף קל"ז ע"ב למטה מאת ה' מן השמים וכו') כדכתיב ואתה תשמע השמים ואומר ה' אלהי השמים ואומר רוכב שמים.

עושה מלאכיו רוחות רמז ביום השני נבראו המלאכים הם צבאותיו שעליהם נקרא אלהי צבאות שאינם מתחלפי' ומתבטלים בהתחלף שאר המלאכים שנבראו ביו' ה' כמו שנבאר.

וכנגד יקוו המים מתחת השמים וגו' ותראה היבשה. אמר המשלח מעינים בנחלים וגו' היא הזמנ' המשכ' הצנורות לים החכמה.

ואמר יסד ארץ על מכוניה נראו ונבדלו הבדלה ממש לכך חזר וכלל ואמר בו כי טוב תחת יום השני כמו שנאמר באדם הראשון שלישית ריקמו. וזהו שאמר ותראה היבשה. בשם שהי' (נ"ל כשהי') העולם מים במים לא היתה יכולה להתמלאות (נ"ל להתראות). וכנגדו אמר יסד ארץ על מכוני'. (נ"ל דצ"ל בל תמוט עולם ועד) פי' זמנה הקבוע לה לעולם ועד שהי' אלף דור באלף. (נלמהר"ם נ' אלף שנים כי כל דור נ' שנה)

תהום כלבוש כסיתו שהוא (נ"ל שהי') עם העולם? בכדורה וכסית וזהו על ההרים יעמדו מים והאיך נקבו (נ"ל נקוו) בצד אחר כי אתה געת בהם. (נ"ל וזהו מגערתך ינוסון מקול רעמך יחפזון). כענין קול ה' על המים אל הכבוד הרעים ה' על מים רבים (נ"ל דכאן חסר ענין אחד ואפש' דכוונתו לפי שע"י הרעם נתחלקו המים לכך אמר ב"פ מים (לכך אמר מים ב"פ).

יעלו הרים ירדו בקעות אל מקום זה יסדה להם זה אוקיינוס וזהו (נ"ל דצ"ל יקוו המים אל מקום אחד) ויקרא אלהים ליבשה ארץ. המשיך הרצון שהוא סוף המחשבה אל היבשה. וזה בהקדמת הזוהר דף י"ב ע"א למטה ע"ש. כי (נ"ל יבשה) משמע דבר שאין עושה פרי להמשיך סוף המחשב' אלי' שהכל (נ"ל שהו' כל) כלל כל הדברי' (נ"ל דר"ל דבמה שהמשי' הרצון אל היבש' בזה נקרא' ארץ דמשמע דבר שעושה פירות כשא"ה תוצא הארץ דשא). ויקוו המים ר"ל יעשה הצנורות אשר הנהר יוצא מעדן עתיד להשתלח משם ביום החמישי להשקות את הגן. ועכשיו נראו באותן צנורות גולם אבל לא המשכה ובעבור כי צנורות הם (נלמהר"ם ההם) הזמונה הם (נ"ל הם הזמנה) להמשכת המעינים אמר

המשלח מעינים בנחלים בין הרים יהלכון. ישקו כל חיתו שדי. היא החי' הנודעת הנקראת גן כדכתיב ונהר יוצא מעדן להשקות אה הגן.

ישברו פראים צמאם. קורא פראים מתרצים (נ"ל המלאכים) אשר הם ממונים על עניני עולם כפי הנהגתם וכענין שנאמר הכפירים שאגים לטרף. וזהו ולמקוה המים קרא ימים. המשך הקו האמצעי היונק מן המקור כחוט השדרה היונק מן המוח למדת היום. (נ"ל דחסר וממדת יום למדת לילה הנקראת ים או נראה דא"צ להגיה רק במקום היום צ"ל ים) כענין כל הנחלים הולכים אל הים כל הצנורות נמשכים ממדת יום למדת הלילה דרך יסוד עולם.

עליהם עוף השמים ישכון על שתי מדות האלה בגללם קיום מלאכי השרת. מבין עפאים יתנו קול. הקולות הנמשכים מע' שמות הוא מן הקול הדק הפנימי שהיא אומר (וצ"ל נגד אומה יחידה). ומן הקול ההוא שהוא כנגד כחם של ישראל (נ"ל אומה) שבעים וא' (נ"ל ואחת או ר"ל שהעוף השמים יתנו אותו קול לישראל. ואפשר דר"ל שמן אותו קול ניזונים המלאכים לכך אמר יתנו לשון רבים קול לשון יחיד):

משקה הרים מעליותיו. לפי שהדשאים והצמחים לא צמחו עד שירדו גשמים אמר משקה הרים וסמך לו מצמיח חציר לבהמה. מפרי מעשיך תשבע הארץ ומן בכאן מ' (נ"ל דצ"ל ומאין באו). כלומר אל העליות לז"א מפרי מעשיך כי באו אל העליות ההם והפלטורין (נ"ל מהפלטורים) הנחבר (נ"ל הנבחרים) שהם היסודות ראשונים הרוחנים במה (נלמהר"ם באה) סבות המטר לעולם והוא פרי המעשים ההם כי סיבת כל ההוי' והפסד שבעולם והסיבת האור והחשך. והתילד (נ"ל מהתילד) קוטר הארץ אשר ממנו בא המטר. ומדת ישראל שותה הפנימים והזכים לפי שהוא כנגד הקו האמצעי הם (נ"ל הוא הפנימי) ושאר העולם שותים תמציתם. וכן הוא אומר (עמוס ט') הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ אחר שנזכיר (נ"ל שהזכיר) ענין מעליות השמים הזכיר המטר הבא מסיבתם. וכן באיוב מזכיר הסיבות הראשונות ואחר כך המטר בסיבתם (איוב כ"ח) כי הוא לקצות ארץ יביט תחת כל השמים יראה לעשות לרוח משקל. ומים תכן במדה בעשותו למטר חק ודרך ?לתזיז קולות. הרי כי מסיבת יסודות הראשונות המטר משתלח וע"ז נאמר (תהלים מ"ב) תהום אל תהום קורא לקול וגו' והבן את זה: והדבר הזה מבואר בכתבי האר"י ז"ל שהטיפות מטר הוא טיפת הזיוג ונמשך מן הא"ס. (נ"ל מיסוד ליסוד ועיין בדרש מהו' יוסף בספר הכוונות שלי דף רי"ב ע"ב)

וכנגד תדשא הארץ דשא שהוא נתינת כח ומזל (נ"ל ומאכל) לכל התולדו' אשר (נ"ל אמר) מצמיח חציר לבהמה. אחר שהזכיר כי מסיבות היסודות הראשונות המטר משתלח אמר כי כן גדול הדשאים והצמחים היא סיבת הכוחות הדבקים ביסודות

הראשונים ההם שאין עשב מלמטה שאין לו כח דבק בו למעלה המולידו והמגדלו והמצמיחו ובשבילו קיומו.

ואמר (נ"ל ועשב) לעבודת האדם וגו' ויין ישמח לבב אנוש וגו' (נ"ל ולחם לבב אנוש יסעד). כי המטר והדשאים והעשבים שהם (נ"ל הם) מזון האדם והמשקין משמחין. וכן (נ"ל הם) ישבעו עצי ה' ארזי הלבנון אשר נטע אשר שם צפרים יקננו. העופות והמחצבים הם (נ"ל והיעלים והשפנים שהם) על הסלעים ועל ההרים הגבוהים ובין בעלי חיים המרגישים כולם צריכים ליסודות הראשונים שהם אבי אבות כל התולדות. והאיך ישבעו עצי ה' הם ישבעו תחילה ממקור החיים ויספיקו אחר כך ממותר ההשקאה לכל בעלי חיים מרגיש ושאינו מרגיש. ארזי הלבנון אשר נטע הם ההוויות הדקות כמו שפרשנו וזהו אשר שם צפרים יקננו. הרים הגבוהים ליעלים סלעים מחסה לשפנים. הנה ביאר בכאן כי כל דבר שואב חיים ויונק מן היסודות הראשונים שנראו ונתגלו ביום השלישי. והושם אם (נ"ל אותם) בטבעם בחפץ הנצחי הקדמון. (נ"ל ושם) משטרם בארץ ולהיות כל בעלי חיים דבק ונקשר בהם ומסתפק מהם וסופם לשוב אליהם וזהו שנאמר כאן כי טוב.

וכנגד יהי מאורות אמר עשה ירח למועדים. ומלת (נ"ל ובמלת) יהי אור משך חכמה לך לאו"א (נ"ל לכל אחד ואחד) למעשי (נ"ל של בראשית): כ"א (נ"ל כי או אפשר דצ"ל ולא) נאמר יהי כי אם בדברי' פנימיים האור והרקיע והמאורות. (נ"ל דר"ל שבכל אחד מג' אלו נאמר בהן יהי'). אמר (נ"ל יהי') על מה שהוא בלי צורה שיאירו ויראה בהם כח הצורה היא הנשמה וכמו שאמרו באדם הראשון רביעית נזרקה בו הנשמה וקבל אורה השמש והירח שנתנו להאיר במקומ' כשנגנז לשבעה (נ"ל האור של שבעת הימים). והיו למאורות נצחי (נ"ל דצ"ל לחיי העולם ר"ל שהיסוד נקרא חיי העולם). להאיר על הארץ כדכתיב (תהלים צ"ז) אור זרוע לצדיק.

ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים את המאור הגדול. (נ"ל דצ"ל לממשלת היום) הפקדוהו על המשרתים הממונים על הנהגות היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה הפקדוהו על המשרתים הממונים על הנהגות הלילה וזהו (נ"ל עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו) תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער היא החי' הידועה המושלת בלילה והמשרתים הממונים בלילה מבקשים ממנה הנהגתם והפקידם וזהו הכפירים שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם ר"ל להמשיך להם ולהנהיגם כדי שיוכל להתקיים הדבר אשר נתמנו עליו. וכפי ענין הזה נאמר (משלי למ"ד) ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחוק לנערותיה.

תזרח השמש יאספון ואל מעונתם ירבצון ר"ל המשרתים בלילה והמנהיג אותם. יצא אדם לפעלו היום אדם היום. (נ"ל הוא למדת היום). ולעבודתו עדי ערב. (נ"ל הוא) לעבודת מדת הלילה. ולכך נאמר כאן כי טוב על הדלקת האור לקיבל (נ"ל לקביל) כח הנשמה. ע"כ באה השלמת יום ד' ממדת היום והלילה ואמר כי כל ב"ח דבוקים ונקשרים בהם ומשם תוצאותם כי הם מושלים בממשלת האדון על עבדו זה על ממשלת היו' וזה על ממשלת הלילה לכך סיים ואמר מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך:

עכשיו אתחיל לדבר מהמשכת הרצון לכל התולדות שנבראו בים החכמה והשלמת הבנין עמהם. ועל המשכות המעיינות שהתחילו להמשיך וללכת אל ים החכמת ביום החמישי.

וכנגד ישרצו המים אמר זה הים גדול ורחב ידים שם רמש ואין מספר חיות קטנות עם גדולות פני הכרוב כפני (נ"ל ופני) אדם וכרוב הוא צורת הילד קטן. ומה שאמר ועוף יעופף נ"ל אמר על שני הכרובים המושכים את הברכה מדת דרום ומדת הצפון שעליהם נאמר עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני כפי תענין שפרשנו ר"ל אחר שהשמים וארץ פועלים פעולה ימשך ויתרבה עליהם כח שתי המדות.

שם אניות יהלכון הם הצנורות שנבראו ביום השלישי וכפי הענין הזה נאמר (משלי שם) היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה. ודרך אותן צנורות המעינים והנחלים הולכים אל הים הזה ומצטיירים שם.

ויברא אלהים את התנינים הגדולים הם ד' מחנות שהם מחוץ לשכינה (נ"ל דצ"ל וכנגדם) אמר לויתן זה יצרת לשחק בו ובראו הקב"ה לקלס אותו ולרוממו בדברי שירות ותושבחות זהו יצרת לשחק בו. ואת כל החיה הרומשת היא החי' המרובעת פנים פני אדם פני ארי' פני השור פני הכרוב ולכל פנים ד' פנים (ועיין בזוהר במדבר קי"ח ע"ב) וד' כנפים למעל' כנפיה' פרושו' הכנפיה' (נ"ל ופניהם) ומראיה' ומעשיהם כמראה אש. ומתוך אש אדומה אש שחורה וזהו שנאמר בקבלה (יחזקאל יו"ד) היא החי' אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר ואדע כי כרובים המה. ולכך אמר אשר שרצו המים למיניהם. וקראם בשם חיים (נלמהר"ם חי') כי הגופות נדבקות מכל (נלמהר"ם אבל) פניהם וכנפיהם פרודות לכל פנים (נ"ל כנפים) כאמור בקבלה לכך אמר אשר שרצו המים למיניהם (נ"ל ר"ל דקרא כל המרכבה שתחת אלהי השמים בשם תי' אחת בשביל שהגופות נדבקות וקראם לפעמים חיות לשון רבים וגם למיניהם בשביל שפניהם וכנפיהם פרודות וק"ל): ואת עוף כנף למינהו אלו המלאכים הנבראים בחמישי כי הם

מדריגות מדריגות זה למטה מזה וזה למעלה מזה כי יש אש דוחה אש ואש אוכלת אש ומהם ממים ומהם מרוח וכפי סודם שליחותם והמשתלח לרחמים הוא ממים והמשתלח לדין הוא מאש ולכך אין מלאך משתלח לדין ולרחמים ויברך אותם אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו את המים בימים כד"א (קהלת יא) כעצמים בבטן המלאה. כי לא יצא (נ"ל יצאו) מים החכמה עד יום הששי כשאמר תוצא הארץ נפש חי' למינ' והמלאכי' האלה שנבראו ביום החמשי מתבטלים כהתבטל הניצוץ ע"ג גחלת אחר שאומרים שירת כי סבת (נ"ל סבתם) היא חצונה וכחם תשי' ובטל לעמוד לפני יוצרם ומתגלגלים וחוזרים פעם אחרת ואומרים שירה והולכים להם. וכפי הענין הזה נאמר חדשים לבקרים רבת אמונתך: על זה אין שלום עליך יש (נלמהר"ם אמר כולם אליך ישברון). לתת להם את אכלם בעתו ר"ל המשכתם

תתן להם ילקוטון וגו' (נ"ל תסתיר פניך יבהלון) תוסיף רוחב יגועון וגו' תשלח רוחך יבראון הנה כל מה שבארתי לך. לכך נאמר כאן כי טוב כענין שאמר באדם הראשון חמישית עמד על רגליו:

וביום הששי אמר תוצא הארץ שתוצא כל התולדות ועמהם יצאה רוח של אדם הראשון (זוהר בשלח דף נ"ה שורה כ"א). וכנגד ויברא אלהים את האד' שהו' השלמת הבנין ותולדותיו ובו (נ"ל דצ"ל הרוח) אשר יצא במאמר הוצא וקשר קצהו בקצהו והנהגתו. (נ"ל דר"ל שקשר האדם שהוא קצה הבנין עם קצהו של כביכול שהוא הארץ עליונה ובה הנהגתו). אמר יהי כבוד ה' לעולם כי לא היה השם מלא עד שנברא האדם בצלם אלהים והי' החותם שלם. וע"ז אמר הנביא (יחזקאל כ"ח) לנגיד צור אתה חותם תבנית. ר"ל היית במעלת אדם הראשון שהוא השלים י' ספירות. דלשון תבנית הוא חשבון כד"א ותוכן לבנים וע"ז אמר יהי כבוד ה' לעולם וקרא שם מלא על עולם מלא:

ישמח ה' במעשיו. ישרה רוח הקודש עליו כי הוא כלול ומוכתר ומעוטר מיו"ד ספירות וזהו שאמר באדם הראשון ששית קרא שמות. עד כאן חתם דבריו ביום הששי וחתם בו כי טוב שמו של הקב"ה ובו נאמר ב"פ (נ"ל דצ"ל כפל) ו' פעמים וזהו וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. מאד הו' מורה על דביקות באין והו' טוב הוא סיבות חילוף הדורות. וע"ז כתב בתורתו של ר' מאיר והנה טוב מאד והנה טוב זה מות. וע"ז תקנו בבית האבל הטוב והמטיב כי לולא הליכת הדור לא היה דור אחר מתחדש. ושש קצוות אלו כנגד ו' ימי השבוע וששת אלפים שס"ה ?משנות העולם. (נ"ל שכצ"ל ושש קצוות אלו כנגד ו' ימי שבוע וששת אלפים שנה משנות העולם) שנהר היוצא מעדן אינו פוסק לעולם והנשמות חוזרות ומתגלגלות.

מכאן ואילך מדבר אל קצה השביעי שהוא כמו חוט השדרה בגוף האדם המעמיד ו' קצוות שהוא חביון עוזו של הקב"ה ועליו נאמר בספר יצירה קצוות מקום קדוש מוכן במקומו. (זה הגיר' לא מצאתי שם רק בפ' ד' משנה כ' אי' והן שש קצוות וכו'). והיכל הקודש מכוון באמצע והוא נושא את כלן. והוא כנגד השבת וכנגד אלף השביעי שכלו שבת. מל"ה. (ואפשר שהוא ר"ת מזמור שיר ליום השבת ושעליו דרשו ליום שכולו שבת). וכל הנשמות דבוקות ונקשרות בכסא הכבוד אין פרץ ואין יוצאת.

וזהו ויכולו השמים והארץ וכל צבאם נשלמו המדות ונעשו כלים שלימים בקומתן ובתבניתם ובצביונם. ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה. כלל באותו קו האמצעי כל מה שפעל בו' קצוות ורמז כי ביום השביעי הפסק המחשבה אשר בה קיום העולם ויהיה העולם חרב. וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה. שבת רוח הקודש בשש קצוות (נ"ל דל"ג) וביום השביעי שהוא הקו האמצעי ממדת טובו של הקב"ה יותר ממה ששבת רוח הקודש בשש קצוות. ויברך אלהים את יום השביעי. ברכו אשאר דברים ותוספת (ואפשר דצ"ל ברכת הנשמה בתוספת רוח הקודש ודייק לה מא"ת דמשמע דבר הטפל ליום השביעי והוא הנשמה שכחה מיום הז'. והיותר נראה דצ"ל ברכו משאר דברים בתוספת ר"ה וכו'). רוח הקודש. רמז ג"כ שהיו (נלמהר"ם שיהיו) באלף השביעי כל הנשמות בצרור החיים ומתעדנת בו. ויקדש אותו כי בו שבת בו נתוסף כח הנשמה להראות (נ"ל להבראות) מכל שאר דברים אשר ברא אלהים לעשות. פעולת לקרא (נ"ל של כל הדורות הבאים מכאן ואילך). ואפשר דר"ל שכל מלאכה ועסק שבעולם אינו מצליח בשבת כמו בחול רק מה שהוא בה הנשמה שזה מצליח בשבת (ולעשות לשון עתיד קאי על פעולת הדורות). ורמז כמו כן שכל אותו אלף שביעי שהוא כנגד הקצה הז' יהיה קדש אין שטן ואין יצה"ר כאמור ויקדש אותו.

הרי שרמז באלף השביעי שלש' דברים חורבן העולם ותענוג הנשמות וביטול היצה"ר. וכנגד חורבן העולם אמר דוד המלך ע"ה (במזמור ק"ד) המביט לארץ ותרעד יגע בהרים ויעשנו. וכנגד תענוג הנשמות אמר אשירה לה' בחיי אזמרה לאלהי בעודי. אין בו רק אם צדיקים יושבים ועטרות תהיינה סביבם מן האור הבהיר על אור הנשמה. ועל התענוג הגדול ההוא ועל הטעם אשר אין ערך אלי' אמר בחיי' כי הם החיים התמידים. אנכי אשמח בה'. השמחה היא תוספת רוח הקודש והנאת זיו השכינה הדבק בנשמה. וכנגד ביטול היצה"ר והעברת רוח הטומאה אמר יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם. וע"ז אחז"ל ק"ג מזמורים אמר דוד ולא אמר הללוי' עד שראה מפלתן של רשעים.

פסוק ח

ששים המה מלכות. כי ידוע כי האצילות שני העולמות היו כאחת והם זה דוגמת זה וזה לעומת זה. העה"ב הם ז' קצוו' ולקות (נ"ל מוחלק') לע' שמות (ונ"ל דר"ל בענין דין ורחמים) ועי' בזוהר שמות דף י"ד ע"ב. וע"ז אמר שלמה בחכמתו חכמת נשים בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה והשבעה (נ"ל ומהשבעה) השביעי קודש. והששה הם שש קצוות כפי מה שבארנו ומהם ע' שמות עומדים בתוך י"ב זרועות עולם (בון נ"ל וכן) וכן העולם הזה זיין אשר נחלקים לע' אומות עומדים בתוך י"ב גבולים אלכסונים. ונברר הקו האמצעי שהוא קודש מן (נ"ל אל) הקו האמצעי שהוא ממ"ה. (נ"ל שהוא ר"ת ממדת הדין) הוא (נ"ל והוא) ציון וכה"א מציון מכלל יופי אלהים הופיע. וע"ז רמזו חז"ל כל הדר בח"ל דומה כמי שאין לו אלוה. וכן כל אי' ואי' (נלמהר"ם אומה ואומה) מקבל כח מן הקצה שכנגדו שנברר ממנו. ע"כ יש לנו לדעת באמת בלי ספק שהאומות ע' הוצא ממנו עשר שהם בקו האמצעי הרוהחני היא א"י. שלא יאמר בהם לעתיד (יהודע י"ג) ולא הורישו כי כולם בא' יהיו נמחים ואובדים וכלים מן העולם ומן כסא הכבוד. קיני קניזי וקדמוני כנעני חתי אמורי הוי גרגשי יבוסי פריזי נשארו ששים (נ"ל ועליהם נאמר ששים המה מלכות

ושמונים (ועשרים) פלגשים) בין (נ"ל הן) אלופי עשו. (נ"ל דצ"ל ובניהם) כי האלופים הם ל"ב ובני אלופי החורי י"ט. ונשיאי ישמעאל י"ב ובני קטורה ע"ז בין הכל ע"ט ועם אליפז ורעואל יהיה פ"א (ולפי שענה נמנה באלופי' ובבני צבעון שהיה ממזר כפירש"י נשאר פ'). ונשיאי ישמעאל ובני קטורה הם שמנים:

ועלמות הם המדינות והעירות. וכפי הענין הזה חברו ששת סדרים. ששים מסכתות כנגד ששים מלכות. וחברו שרים. (נלמהר"ם סדר נשים) זיין מסכת' כי נשים השורש לפי שהם נגד מלכות והשורש זיין קצוות. והם ע"א פרקים והסנהדרין (נ"ל נגד הסנהדרין) לפי שהם ממוני הדין ואוה בקידושין. (נ"ל ואין בודקין) לא מן הסנהדרין ולמעלה מ"ט דהני (נ"ל דתני) בשם שב"ד מנוקין בצדק כך הם מנוקים מכל מום מאי קרא כולך יפה רעיתי ומום אין בך. ר"ל שהם כנגד השכינה שהיא משבעים ואחד וצריכים להיות מנוקין מכל מום כמוה.. ואמרו חז"ל במדרש ילקוט (ירמיה ג') ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים ואתן לך ארץ חמדה. משל למלך שהיו לו פלגשים והיה לו הרבה בנים מהם והיה לו בן א' ממטרונא אשתו והיה מחבבו יותר מדאי נתן המלך לכל בני הפלגשים שדות וכרמים ואח"כ נתן לבנו פרדס א' שממנו כל קלורין שלו עולה וכו' אמר המלך חייך שכל קלורין שלי מן הפרדס הזה ולפי שאני מחבבך יותר מאחיך נתתיו לך וכו' כך הקב"ה

יש לו הרבה אומות שנאמר ששים המה מלכות ושמונים פילגשים ועלמות אין מספר אלו האומות:

פסוק ט

אחת היא יונתי תמתי. זו בני (נ"ל אלו בני או ישראל). וחלק לאומות שדות וכרמים שנאמר (דברים ל"ב) בהנחל עליון גוים ונתן לישראל פרדס א' זו א"י קלורין של הקב"ה הקרבנות ממנה לחם הפנים ממנה הבכורים ממנה כל הטורי כי (נ"ל כל הטובות ממנה) וכל כך למה לפי שהפריש בין בנה של מטרונה לבני הפלגשים שנאמר איך אשיתך בבנים:

פסוק י

מי זאת הנשקפה. משל על השכינה כענין שכתוב (תהלים י"ד) ה' משמים השקיף על בני אדם השקיפה ממעון קדשך:

פסוק יא

אל גנת אגוז ירדתי. אמרה שכינה עיני ולבי על ישראל לראות בהם משכיל דורש את אלהים וזה היה בבית שני שהמשילם באגוז לפי שישראל ערבים זה בזה וכה"א (ויקרא כ"ו) וכשלו איש באחיו. וכן בבית שני היו בהם צדיקים וחסידים ולקו בעבור הפריצים (נ"ל שזה על דרך מדרש שם על פסוק זה שלכך נמשלו כאגוז לפי כשנוטלים אחת מי השק כולם מתנענעים ע"ש השיבו ישראל לא ידעתי נפשי שמתני אני נדמיתי (נלמהר"ם גרמתי) לעצמי שאהיה מרכבות (עמינדב) עם מתנהגים ברבנות. (נ"ל אפשר שהוא לשון כזב כמו זיוף או אפשר שכצ"ל עם מתנהגים ברבנות הם מלכי יון):

פרק ז

פסוק א

(**נ"ל דצ"ל**) **שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך**. א"א למהר"ם נראה שצ"ל אמרה השכינה אם תשוב ישראל בתשובה נחזה בך נראה בשמחתך ובכבודך. השיבו ישראל מה תחזו בשולמית כמחולת המחנים כמחול שתי המחנות. (נ"ל דקאי על מחנה הצדיקים ומחנה השכינה כדאיתא בפסחים). הכבוד זה שכינה עוזו (נלמהר"ם והשכינה עוזו). ר"ל שישכנו בתוככם. (נ"ל דצ"ל שיש בתוכנו ויהיה ע"ד הגמרא שעתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים ופירושו שם שהקב"ה יהיה באמצע והצדיקים במחול סביבו):

פסוק ו
נ"ל דצ"ל מה יפו פעמיך וגו'. הולך ומסדר שבח השכינה והתאחדותם בדמיון ומשל.
(נ"ל כך קבלתי) קבלו פירושו מפי משכיל המקובל (נ"ל מקובל):
מלך אסור ברהטים. קרבת הכבוד בכבוד והתאחדותה. וראה בחקוקה. (נלמהר"ם ודמה קומה) לתמר האילן זכר ונקבה והגוף אחד והענפים שנים:

פסוק ט
אמרתי אעלה בתמר. אמרו ישראל אעפ"י שגרם העון חשבתי שאעלה לגדולה בזכות השכינה הנמשלת לתמר.
אחזה בסנסניו. נאחז בידינו מעשי' וזכותי':
ויהיו (נ"ל צ"ל נא) שדיך כאשכלות הגפן וריח אפך וגו'. מקום יניקת' כאשכלות הגפן.
שיתקבל (נ"ל שתקבל) זוהר ושפע ממקור החכמה:
וריח אפך כתפוחים המשל על קבלת' מן שני הכרובים:

פסוק י
וחכך כיין הטוב. ודבריך לא יהי' (נ"ל רק) למליץ טוב על ישראל כנגד הכבוד. ויהי חכך דובב שפתי ישינים. נ"ל אלו ישראל בגלותם.

פסוק יב
לכה דודי. אמר' שכינה. נ"ל אל הכבוד. אחר שנגזרה הגזירה הגלות למה תעמוד מרחוק ותתעלה למרום מרומים:
נצא השדה. לא תסלק שכינתך ממני. הנה בגלות בבל רבוצי תורה ובתי כנסיות ובתי מדרשות זה משל הכרמים והסמדר והרמונים והדודאים:

פרק ח

פסוק א
מי יתנך כאח לי. השיב הכבוד אם אתה מתאוה ומשתוקק שאחבר עמך גם אני נגדך כל תאותי שתהי' כאף (נלמהר"ם כאח) לי ולא אפרד ממך יונק שני קומי. (נלמהר"ם שדי אמי). ותקבל יניקה ממקום יניקתי הוא רוח אלהים חיים:
אמצאך בחוץ. כל חפצי ורצוני כשאמצאך בזמן הגלות. שאת עם וצרתם (נ"ל שאתה עמם בצרתם):
אשקך. שתהי' דבק עמי.
אנהגך. אעלה אותך אל דביר קודש והיכלי הוא בית אמי:

פסוק ב
תלמדני. אין הנשמה מראה פעלותי' זולתי הגוף ואין לגוף פעולה בלתי הנשמה. כי הקב"ה מראה נוראותיו ואותותיו על ידי מדותיו:
אשקך. כל זה משל הסתפקות אור העליון אשר משם מתברכים האבות והבנים יחדיו:

פסוק ג
שמאלו תחת ראשי. לשון בסתר על הכבוד שאין בו ירידה כי אם עלייה:

פסוק ד
השבעתי אתכם. דברי השכינה בזמן הגלות ושמשבעת ישראל שלא ידחקו את הקץ ושלא יהיו מעוררים האהבה עד שיגיע עת הרצון. ולא אמר בצבאות או באילות לפי שאין השכינה במקומה:

פסוק ה
מי זאת עולה מן המדבר. (נ"ל היא). המסע העובר (נלמהר"ם העשירי) מעשר מסעו' שנסע' השכינ' כמו שאחז"ל עשר מסעות נסעה השכינה מכפורת לכרוב ומכרוב למפתן וממפתן לחצר ומחצר למזבח וממזבח לגג ומגג לחומה ומחומה לעיר ומעיר להר ומהר למדבר וממדבר עלתה וישבה לה למקומה. כדכתיב אלכה ואשובה אל מקומי:
צ"ל מתרפקת על דודה. מתרפקת ומתאוננת על פרידת דודה ממנה.
ומה אמרה תחת התפוח עוררתיך המשל על הכרוב השמאל היא התחלת הצורה. ולשון עוררתיך רומז על הקירוב והתעוררת האהבה בזמן שישראל שרוין על אדמתם ועושין רצונו של מקום כמו שאחז"ל כתוב א' אומר ופניהם איש אל אחיו וכתוב א' אומר ופניהם לבית ל"ק כאן בזמן שישראל עושים רצונו של מקום וכאן בזמן שאין ישראל וכו':
שמה חבלתך אמך. רוח אלהים חיים.
ושמה חבלה ילדתך שאר דברים הרוחנים. אחר שהיינו מתקרבים ומעוררים את האהבה ונאצלו ממקום אחר (נ"ל למקום אחר) כשנפרד בזמן הגלו' אמרה

פסוק ו
שימני כחותם כשנפרד בזמן הגלות. כחותם הידוע:
כחותם על זרועך. שהוא כנגד הלב כשאחז"ל בברכו' מנין שהקב"ה מניח תפילין וכו':

פסוק ז
אם יתן איש את כל הון ביתו. כל לבבו וכל נפשו וכל מאודו:
באהבה. הדביקו' בשכינה:

בוז יבזו לו. יחלק (נ"ל יקדש שמו) ברבים נ"ל ויהי לו הוד והדר. והוד וקרבן (נלמהר"ם וקרנו) תרום בכבוד ויעלה למעלה עליונה להיו' רצוי ונמנה במקבלי פני השכינה: (ח)

פסוק ח

אחות לנו קטנה. המשל על ישראל שהם בגלו' נבזים ושפלים:

שדים אין לה. נ"ל חסר אין להם מקו' הנקה לפי שהן יוצאין מארץ החיים ונפרדים ממקום התורה כדכתיב כי מציון תצא תורה. ובגלו' הוא אומר ימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא תורה:

מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה. מה נעשה להם. במה נוכל לקיים אותם ולתת להם אחרי' ותקוה בגלותם:

פסוק ט

אם חומה היא נבנה עלי' טירת כסף. אם היא לעומת האויבים המפתים אותם לשקר באמונתם (נ"ל כחומה) נבנה עלי' טירת כסף. המשל שלא יוכל אדם להם. (נ"ל דר"ל שלא יוכל אדם להרע להם):

ואם דלת היא. שהי' נוח להפתח כן יהיו נוחים להתפתות: **נצור עלי' לוח ארז**. בענין שנאמר ובנית מצור ילחמו האויבים בהם ויוכלו להם.

פסוק י

משיבה הוא ר"ל כ"י **אני חומה ושדי כמגדלות**. מתפשרת (נ"ל מתפארת) שתהי' כחומה נצורה להחזיק באמונתה ובשתי התורו' תורה שבכתב ותורה שבע"פ שהם חיות האדם כמו השדים שהם חיי הולד.

אז אמרה הייתי בעיני הקב"ה כמוצאת שלום:

פסוק יא

כרם היה לשלמה. למי שהשלום שלו ישראל נקראו כרם שנא' (ישעי' ה') כי כרם ה' צבאות בית ישראל. ואומר אני ה' נוצרה.

בבעל המון. המשל על האומ' באלה והזרה והמונה (ואפשר שצ"ל האה"ע המון זריך (ישעי' כ"ט) והיותר נכון שצ"ל על האדמה בעל לשון שדה בעל והזרע המוני' ועיין פירש"י על פסו' זה) וגר' העון ונתן אותה לא"ה:

איש יבא בפריו. היו מעבידין ישראל בגופן ובממונם:

אלף כסף. משל על ימי הגלו' ולא הקפיד על המיעו' שהו' יותר על האלף:

פסוק יב

כרמי שלי לפני. (נ"ל לאחר שיהיו) מוצאים מן הגלו' ויהיו במשמרתי כבתחלה.

האלף לך שלמה. זהו קול (נלמהר"ם חול. ר"ל מלכות ב"ד) ורמז בכאן על ימות המשיח שיהא אלף שנים הוא האלף הששי משנות גל"ם (נלמהר"ם עולם) שהם ששת אלפים שנה (ואפשר שר"ל שבאותו אלף עד סופו נצפה על ביאתו):
ומאתים מן האלף הזה לנוטרי' את פריו. לשומרי שכר התורה והמצו' שמחו (נלמהר"ם שמתו או נראה שמרו מלשון ואביו שמר את הדבר) והתאוו לביאת הקץ ותחיית המתים ר"ל שיהי' תחיית המתים מאתים שנה אחרי הגאולה שתהי' קוד' מאתים שנים: לאלף (נ"ל באלף) הששי ותגלה הגאולה והישועה:

פסוק יג

ולכך אמר היושבת בגנים היא השכינה שהיא בקו האמצעי
ישראל מקשיבים לקולך לקבץ נפוצותיהם ושתלכי כמאז לפניהם. וידוע הוא כי מ' שנה גלו י' השבטים קודם מנשה ובנימן וגלו בג' גליו' דכתי' בעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי והאחרון הכביד וכן מתברר בם (נלמהר"ם גם) מן הפסוקים. ויהודה ובנימן גלו כמו כן בג' גליו' דכתיב (יחזקאל כ"ג) ובדרך אחותך הלכת ונתתי כוסה בידך וכן מפורש בכתוב.
ושהלכו בגלו' ראשונה כן יצאו מן הגלו' תחלה ולאחר זמן יצאו בני יהודה וזהו שהתנבא ישעי' ואמר (ישעיה י"א) ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו לקנו' שאר עמו שאמ' שני' שגאולת עשרת השבטי' תהי' ראשונה וזהו את שאר עמו אשר ישאר מאשור. ואח"כ הוא מסדר שני הגליו' ומזכיר שתי הגאולו' וקורא לכל א' וא' בשמו הראוי. אמר ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל. קרא עשרת השבטים נדחים לפי שהם עומדים ביחד אבל נדחים ממקומן. וקרא גלות יהודה נפוצים ונפוצו' יהודה יקבץ. וימשחו להם בית ישראל משיח (נ"ל וזה יהי' משיח) בן יוסף ויכבוש ארצו' ומלכים ויבא לירושלים ויבנה אותה כדכתיב בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס וימו' במלחמה ועליו נאמר ביום ההוא יגדל המספד בירושלים ואומר והביטו אליו אשר דקרו ואחר כן יבואו הנפוצו' המפוזרים בין העמים ושמו להם ראש א' הוא משיח ב"ד שהי' עמהם בגלו'. וברשיון מלכי האומו' ובעזרתם ילכו לארץ ישראל כדכתי' (ישעי' ס"ו) והביאו את כל אחיכם וגו' ויהי המלכו' ההיא נמשך ואינו פוסק לעולם. וזהו (שם נ"ו) נאום ה' אלהים מקבץ נדחי ישראל אלו עשרת השבטים עוד אקבץ עליו לנקבציו עוד אקבץ על הנקבצים ההם קובץ אחד הם נפוצות יהודה וזהו ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ואפשר שבין שתי קיבוץ גליו' אלו יהיה זמן מרובה. א"כ (נ"ל ובתוך כך) יהיו רועים על (נ"ל מרועים מכל) העתים לברר וללבן בו רשעי ישראל ולהתיך אותם כהתוך

כסף בתוך כור כמו שאירע ביציא' מצרים. וזה יהיה לאלף ומאתים ותשעים הוא וקץ דניאל שהוא חמשת אלפים ומאתים לבריאת העולם: (בפירושו על התורה בפ' ויכולו מרמז הגאולה על שנת קי"ח ועפ"י חשבון ס"ע שנחרב הבי' בשנת תתכ"ח ואפשר שצ"ל כאן אלפים ומאה וי"ח לב"ע): (הג"ה נ"ל שמנינו עפ"י מה דתניא בסדר עולם זוטא בשנת ג' אלפים וח' מאות ונ"ח בא אספסינוס והחריב הבית ואף שנרא' שזה בטעות שם כי האמת שנחרב הבית בשנת תתכ"ח עכ"פ נמצא שם גירסאות. ובגמרא ג"כ שנ"ב שנה אחר חורבן הבית חרבה ביתר וזה היתה עיקר החורבן שאז לא נשאר להם שריד בארץ ישראל וזה היתה בשנת תתק"י לאלף החמישי לחשבון הזה ודניאל אמר ומעת הוסר התמיד ולתת שיקוץ שומם ימים אלף ומאתים ותשעים ואפשר שהוא מפרש שיקוץ שומם על כלות החורבן שהוא ביתר וא"כ מסיימין במאתים לאלף הששי האלף ומאתים ותשעים ואמר שאז יהי' ימות המשיח שנתחיל לצפה על ביאתו ובעונותינו יצאו מה שיצאו וק"ל ע"כ הג"ה) ועוד נאמר אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות ושלשים וחמשה הרי שהגאולה כמו כן תברר ותתלבן כלומר שלא תהי' בפעם אחת. כמו שמצינו בבית שני שהיה בין בנין הבית ובין הפקידה י"ח שנה ומיציאת מצרים עד שנכנסו לארץ מ' שנה ובעת ההיא יגברו המלחמות והמהומות העצומות ויגיעו ימי הנחמות וההבטחות המופלאות הגדולות הנוראות. אבל התחלת הגאולה בע"ה תהי' תוך קפ"א. (וכאן צ"ל תוך צ"ט) נ"ל שטעמו שכמו שהי' בין הפקידה והגאולה י"ח שנים כן יהי' מן הקבוץ נדחים עד הקבוץ השני וא"כ מוכרח שיהי' קיבוץ ראשון תוך שנת קפ"א ויהי' בין שני הקבוצים ח"י שנים שלימות ובהתחלת שנת ר' הקיבוץ השני לאלף הששי לב"ע. וראיתי לפ' בכאן פרשה א' מזכרי' שהיא עתידה. והמפרשים בעבור שראו שהתנבא זכריה על בנין ב"ש ועל שאר המאורעו' שאירע כי אמר (נ"ל בו אמרו) כבר (נלמהר"ם דבר) הנבואה (נ"ל הזאת) בב"ש לא נ"ל הדברים הרבה. כי הרבה נבואו' מן הנביאים שהם באמת עתידו' והן בתוך הנבואות בימיהם. כמו והיה באחרית הימים שאמרוהו ישעי' ומיכה בסיגנון א' והנבוא' בתוך שאר הנבואות שכבר עברו וכמה נחמו' עתידות והבטחות נפלאות בירמיה וביחזקאל עתידו' בין שאר הנבואות שנתקיימו בב"ש ופרשה זו היא בזכרי' ט' גילי מאוד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על החמור. ופירשו הנה מלכך יבא לך על נחמי' בן התרשתא ועני ורוכב על החמור שאמר כי אם הבהמה אשר אני רוכב עלי' ולא אמר סוס או פרד ופרשו ועוררתי בניך ציון על בניך יון על מלכו' בית חשמונאי דזה לא נראה כי לא מצינו שנחמי' נקרא מלך ושר כי אם זרובבל בן שאלתיאל פחת יהודה לפי שהי' מזרע יכני'

מלך יהודה. אמר להם (נ"ל לחם) הפחת לא אכלתי (נחמי' ה') ועוד כי לא עלו מן הגולה כי אם יהודה ובנימן כדכתיב (עזרא א') ויקומו ראשי האבות ליהודה ובנימן והכהנים לכל העיר אלהים את רוחו. ובכאן אומר והכרתי רכב מאפרים אעפ"י ששנינו בסדר עולם כל הקהל כא' ארבע רבוא בכללם את מדינא (נ"ל מוצא) ארבע דיהו' (נ"ל רבו) ובפרטן אי אתה מוצא אלא ל' אלף אלא אלו של שאר שבוי' (נ"ל שבטי') שעלה מ"א (נ"ל שעלו) ונקראו אפרים כי כל השבטי' נקראו אפרי'. אין לומר אפרי' על י' אלפי' שעלו מהם ועו' והכרתי רכב מאפרים וסוס מירושלי' ונכרתה קשת מלחמה. זה לא הי' בב"ש כי כמה מלחמו' היו בין ישראל ובין מלכי יון ועוד ואיה ומושלו מים ועד ים הלא לא היתה לישראל מלוכה וממשלה כל ימי ב"ש כי תחת מלכי פרס ויון ורומי היו. מכל טעמי' אלו אין דעתי לפרש פרשה זו על ב"ש כ"א לעתיד בימי משיח והנה מלכך יבא לך הוא מלך המשיח. ועני ורוכב על החמור רמז כי לא בקשתם ובחרבם ירשו ארץ ולא בסוס ורכב כ"א ברצון הבורא. שיפל וישפיל כל האומות לפניהם והכרתי רכב מאפרים וגו' שלא יצטרכו לכלי זיין כדכתי' וגבורתם בה' ובשמו יתהלכו נאום ה' (זכרי' יו"ד) כי אבני נזר מתנוססו על אדמתו אותם אבני קודש שנשפכו שבו לקדמותם (שם) כי מה טובו ומה יפיו. בצאת הבור (נ"ל הכבוד) ושכינת עוזו מן הגלות ופרכש (נ"ל ופרשה) עליכם (נ"ל עליהם) האור הבהיר הלבן אשר עינו בעין הבדולח. הוא מן השמי' למדה המטה כלפי חסד ולמד' המט' כלפי הדין יתרצה השפע האדום. ואחר שיהיו המידות בתיקונם ובשלימם לא יהיה גשמים צמוקים פעם מרובי' ופעם מעוטי'. כי ההמשכה הפנימית יהי' כתקונו. (נ"ל שזה קאי על סיפא דקרא שם שאלו מה' מטר וגו'). שאו (נ"ל שאלו) מה' מטר נשאר (נ"ל ושאר) הענין ומשלו מים עד ים הוא גבול א"י כדכתיב (שמות כ"ג) ושתי את גבולך מים סוף עד פלשתים וממדבר עד הנהר. ואחר שהזכיר גאולת אפרים היא י' שבטים הזכיר גאולת נפוצת יהודה ואמר בם (נ"ל בה) (זכרי' ט') גם את בדם בריתך שלחתי וגו' רמז בכאן על עכבת משיח שיהיה הדור כולו חייב ותשתכח חזרה מישראל ותרבה החוצפה והעזות כדכתיב נ"ל דצ"ל מבור אין בו מים. א"ב ולא ישאר בידם רק זכות מצות מילה. גם היום מגיד משנה אשיב לך. כאשר שלחתי מבשר טוב לגאולת אפרים כן אשלח לכם מבשר שני. וסוף. נ"ל ועבר בים צרה הוא בעבור מלך הצפון הוא קיסר. נ"ל שיב' מעבר לים ברכב ובפרשים ובאניות רבות וילכו כל ארץ מצרים ומלכות בוש וזהו דכתיב והובישו כל מצול' יאור ויאור בכ"מ הוא יאור מצרים וזהו (דניאל י"א) ולובים ובושים במצעדיו. וזהו שנא' שם ובעת קץ יתנגח עמו מלך הנגב וישתער וגו' (באניות רבות וגו'). ואומר וארץ מצרים לא תהי' לפליטה ואז יפשוט על כל

העולם כולו ט' חדשי' ובהיותו שם ישמע שעם רב באים מדרך המזרח הם עשר' השבטי' ויצא לקראתם ויערוך מלחמה עליהם כדכתי' (דניאל שם) ושמועות יבהלוהו ממזרח ומצפון ויצא בחימה גדולה וגו' ועל אותו היום נאמ' (שם י"ב) והיתה עת צרה אשר וגו' ואמר ירמיה הנביא שאלו נא וראו אם יולד זכר וכו'. הוי כי גדול היום מאין כמוהו ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע ויפלו כולם חללים לפני ה' ולפני מחנהו כמ"ש (דניאל י"א) ובא עד קצו ואין שעו שגוג (נ"ל ואין עוזר לו) אחרי כן ילחמו בני יהודה עם בני ישר' ויבאו על ירושלים כדכתיב וגם יהודה תלחם בירושלים לפי שקנאו אפרים על בני יהודה מדבר המלוכה וע"ז נתנבא ישעי' שתסור הקנאה. ותעבור המלחמה בסוד הקנא' וסרה קנאת אפרים וצוררי יהודה יכרתו אפרים לא יקנא וגו' ואח"כ תהיה מלחמות גוג ומגוג ויהיו כל המלחמו' וכל הקנאים עוברת לאלף הששי ג' מאות ול"ה שהוא קפ"ט וכאן צ"ל קפ"ג לפי חשבון הנ"ל. נ"ל שצ"ל רמ"ה כי לפי חשבונו יהי' אלף רק בשנת ר' א"כ אלף שנה בשנת רמ"ה דהיינו שאם היינו זכאין היה כך בהתחל' קפ"א כנ"ל עד רמ"ה ועתה בכל האלף הו' שהוא ימות המשיח שנחכה על ביאתו כשיהיה רצון הבורא יהי' כפי הסדר הנ"ל ל"ו אלפים לב"ע:

פסוק יד

ברח דודי. צפה ברוח הקודש ונתנבא על אלף השביעי הוא היום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמי' הנשמות צרורו' בצרור החיים ויהי' כסאו ה' ויהי (נ"ל עם) הנהר אשר בו קיום העולם. וישבו היוצא. נ"ל צ"ל למקודו והנהר היוצא מעדן החכמה פוסק וזהו ברח דודי. רמז לסילוק הכבוד ולהעלותו באור העליון.

ודמה לך לצבי על הרי בשמים הוא המקום הכלול מכל הויות. מלא גויות. מפליא תושיות. המקרה עליות. יזכני להמנות ולהיות מן הכת המשימין עצמן כשיריים ויחיינו מימים. לראות בכבוד ירושלי': בהיות אור הלבנה מאור החמה. ואור החמה תהי' שבעתים ככה. נ"ל כדכתי'. והיתה אור הלבנה כאור החמה וכו'. ביום חבש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא אמן:

מנין תרי"ג מצות

אלו תרי"ג מצות היוצאים מעשרת הדברות לפי פירוש הרמב"ן ז"ל על שיר השירים.
מצוה ראשונה מצות עשה כמו שחייב אדם לדרוש ולתור ולחפש ולהכיר אלהותו ולדעת אותו ומציע לה מצות עשה וידעת היום והשבות אל לבבך וכו' ועל זה רומז אנכי ה' אלהיך כי הידיעה היא היסוד והשורש לכל דבר. וע"ז אמרו רז"ל כל אדם שיש בו דעה

כאלו נבנה בית המקדש בימיו. והכוונה בזה לפי שיודע לייחד שם המיוחד הוא כאלו בונה פלטרין של מעלה ושל מטה. ואמרו עוד גדולה רעה שנתנה בין שתי אותיות ואם אין הידיעה לא יתכן שום דבר מהעבודה הן עבודת הקרבנות הן עבודת התפלה כמו שאמרו בת"כ כל כהן שאינו יודע לשם מי זורק לשם מי מקטיר אין עבודתו עבודה. ואמר החסיד לתלמידיו כשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים וכך הוא אומר דע את אלהי אביך ועבדהו. אחר הידועה תהא מלאכת עבודה בחיקו. אשר הוצאתיך מארץ מצרים רמז בכאן שחייב כל אדם לייחד שמו שהגאולה ההיא לא היתה ע"י שליח ממלאך או משרף אלא הקב"ה בעצמו ובכבודו הלך. לכך צריך אדם לדעת כי לייחד שם הוא אחד ואין שני דכתיב אין עוד מלבדו. ולייחדו בעשר ספירות באין סוף ומצות עשה לייחד. ועבדתם את ה' אלהיכם. ובעבודה נרמז התפלה. וכתיב לעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ואיזהו עבודה שעיקרה בלב הוי אומר זו תפלה. ולשון עבודה היא לכבוש המחשבה הטהורה בעסקי העולם הבא ולהביא בשיעבוד הכוונה. ולזה חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים ואמר רבינו החסיד ז"ל עיקר עבודת המשכילים וחושבי שמו ובו תדבקון. וזה כלל גדול שבתורה לתפלה ולברכות להסכם מחשבתו באמונתו כאלו דבקה למעלה לחבר את השם באותיותיו. ולכלול בו עשר ספירו' כשלהבת קשור' בגחלת בפיו יזכירנו בכינויו. ובלבבו יחברנו בבנינו ובכתבו סימן לדבר אמור לחכמה אחותי את ומודע לבינה תקרא:

מבית עבדים. רמז בכאן שחייב אדם לאהוב את בוראו כעבד האוהב לאדוניו המוציא והפודה נפשו מכל צרה והמוציאו מעבדות לחירות כדכתיב ואתכם לקח ה' ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים הרי בפסוק הזה נרמז ג' מצות עשה. לדעת אותו. ולייחדו. ולאהבה. ושלשתן נאמר בק"ש. שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואהבת. ואהבה היא מצות עשה כדכתיב ואהבת את ה' אלהיך. ובכללו לאהבה את אוהבו לכך היא מצות עשה ואהבת לרעך כמוך כמו שמצינו בב"ר. זה כלל גדול מזה שלא תאמר הואיל ונתקלקלתי יתקלקל חברי עמי. אמר רבי תנחומא אם עשית כן דע למי אתה מבזה. ובכלל ואהבת לרעך כמוך י"א מצות להרחיק מן הנזקין ולדון בתשלומיהן ובנזקיהן. ולהיות החובל משלם ממון הבהמה. לדון בנזקי הבור לדון בגניבה ובתשלומין. לדון בנזק המבעה. לדון בנזקי האש. לדון בנזק שומר חנם. לדון בדין נושא שכר והשוכר. לדון בדין השואל. לדון בדיני מקח וממכר הרי ט"ז:

ובכלל ואהבת לרעך לאהוב את הגר ובגדר האהבה אי אפשר שלא תהא בה יראה לכך היא מצות עשה יוצאת ממדת האהבה את ה' אלהיך תירא ובכללה מצות לא תעשה.

שלא להוסיף על מצותיו הן בכתב הן בעל פה.
ושלא לגרוע מהם. ובכלל יראת המקום נכלל יראת חכמים וכבודם הנקראים יחידים. בעבור שיודעים לייחד שם המיוחד. מפני שיבה תקום ובכללה לשמוע אל כל נביא ונביא שיהיה בכל דור ודור כדכתיב אליו תשמעון ולשמוע לכל ב"ד גדול שיעמד לישראל ובכללה מצות לא תעשה שלא להמרות את פי ב"ד. ובכלל יראת המקום ליראה אב ואם השותפים ביצירה כדכתיב איש אמו ואביו תיראו אחר יראת המקום. ופחד עונשו במה. העבודה היא עבודת קרבנות הבאים לכפר על העבודה ולרצות בין ישראל לאביהם שבשמים ובמה. שהתפלה ג"כ נקראת עבודה דכתיב ולעבדו בכל לבבכם ובאה הדביקות שאדם דבק בו דכתיב ובו תדבקון ולהשבע בשמו באמת כדכתיב ובו תשבע היא מצות עשה לשבע בשמו לקיים דבר מצוה כמו שמצינו בבועז וגאלתיך אנכי חי ה' ובאלישע שהיה פורש מאביו ואמו ללמוד חכמה מרבו חי ה' וחי נפשך אם אעזבך. כל אלה היראה והעבודה והדביקות ולהשבע בשמו באמת דבקים זה בזה ונקשרים זה עם זה והם מצות היוצאים ממדת האהבה:
ואין ספק כי האוהב את חבירו או את אדוניו אוחז דרכו ותומך אשורו ועל כן הוא מצות עשה יוצאת ממדת האהבה. וכן להדמות כל אדם בדרכיו הטובים לבוראו כדכתיב כי תשמור את מצות ה' אלהיך והלכת בדרכיו זה כולל מצות עשה
ומצות לא תעשה והרבה עניני קדושה וטהרה וגמילות חסדים כמו שאמרו חז"ל מה הוא קדוש אף אתה היה קדוש. מה הוא חנון אף אתה היה חנון. ובכל מצות עשה של אנכי נרמז מצות עשה של פריה ורביה כמו שאמרו חז"ל ביבמות כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאלו שופך דמים ומבטל את הדמות ר"ע אמר כאלו ממעט את הדמות. ה"ת והע"ט. אחרים אומרים גורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר להיות לך לאלהים ולזרעך בזמן שזרעך אחריך שכינה שורה אין זרעך אחריך שכינה על מה שורה על עצים ועל אבנים. ונרמז בו לשמח חתן את אשתו כדכתי' נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח. ונרמז בו מצות עשה ליטול לולב שהעלים שלו זו למעלה מזו וזו לפנים מזו והכל תלוי ונפרד מן השדרה והוא רמז לשכינה וכבוד למעלה מכבוד כדכתיב כי גבוה מעל גבוהים שומר. ולענין האלוהות מדת היום ומדת הלילה. ואמר בויקרא רבה פרי עץ הדר זה הקב"ה שנאמר הוד והדר לפניו. כפות תמרים זה הקב"ה שנא' צדיק כתמר יפרח. וענף עץ עבות זה הקב"ה שנאמר והוא עומד בין ההדסים. פי' צ' בין ח' ופ'. וערבי נחל זה הקב"ה כדאמר סולו לרוכב בערבות. ואמר לולב בימין לפי שהוא כנגד מדת היום ואתרוג בשמאל לפי שהוא כנגד מדת לילה. אמר עוד אין לו

שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה כמו שאמרו במשנת ספר יצירה תכליתך אין קץ. ואמר עוד שם מדתן עשרה שאין להם סוף. ושדרו של לולב צריך שיצא מן ההדס טפח כי אנו צריכים לראות הקו האמצעי ולכוון אליו ואמר עוד כל היום כשר ללולב כל זה יש לנו לדעת כי נאמר כן לענין מוכרח ומוצרך. ובו נרמז באנכי לקדש שמו שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם. מצות עשה לקרא את שמע שהוא עיקר היחוד פעמים בכל יום בהשתנות הזמן ליום או ללילה כממשלת כל מדה ומדה על פקודתה ואחז"ל כל מי שלא אמר אמת ויציב בשחרית ואמת ואמונה בערבית לא יצא י"ח. כל זה להזכיר כל מדה ומדה בעתה מדת היום ביום ומדת הלילה בלילה. וכקל ומה היה מדת היום החסד דכתיב (תהלים י"ב) יומם יצוה ה' חסדו והוא זן בריותיו באותה מצוה בה ומכין מזון לכל בשר. ומה היה מדת הלילה אמונה פי' העטרת שהיה מחכמת שלמה שהאדם מפקיד רוחו ונשמתו בידו ויאמינו שיחזיר להם פקדונם וזהו להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות. וכן נרמז באנכי ללמוד תורה וללמדה שנאמר ושננתם לבניך ודברת בם. והכוונה בלימוד לדעת את המצות ולקיים אותם ומתוך כך יזכיר את בוראו כדכתיב לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה ולמען תשמור לעשות ככל הכתוב בו ואומר ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם. ובכלל והלכת בדרכיו היוצא ממדת האהבה להוכיח החוטא כדכתיב הוכח תוכיח את עמיתך וכתי' כי את אשר יאהב ה' יוכיח ואומר ואוהבו שחרו מוסר. ובכלל התוכחות נכלל להלקות הרשע

ומצות ל"ת יוצא מכלל הוכח תוכיח להכניע לב החוטא ולשבר גאון לבו.

שלא ליתן שמן זית במנחתו ושלא ליתן עליו לבונה כדכתיב כי חטאת היא ויכלם ויתבייש בראות קרבנו שאינו מהודר.

ושלא ליתן ש"ז במנחת סוטה ושלא ליתן עליו לבונה כדכתיב (במדבר ה') לא יצוק עליו שמן ולא יתן עליו לבונה כי מנחת קנאות היא. ובכלל והלכת בדרכיו להניח תפילין שנאמר נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו אין ימינו אלא תורה שנאמר מימינו אש דת למו ואין עוז אלא תפילין שנאמר ה' עוז לעמו יתן וכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ותני ר"א הגדול אומר אלו תפילין של ראש. ענין תפילין ד' בתים ש"ר הראשונה קדש לי כל בכור מורה על ראשית חכמה. השניה להתבונן על יציאת מצרים מורה על בינה. השלישית שמע מורה על אהבת חסד. רביעית היא מורה על מדת הדין הקשה וזהו מניח תפילין לפי שהוא כלול ומוכתר על מדת הדין הקשה ובעבור כי הספירה הראשונה סובבת ומעמדת הכל ונקראת כתר ואמרו חז"ל בתפילין דמרי

עלמא מה כתיב מי כעמך ישראל. ובכלל והלכת בדרכיו לעשות ציצית בל"ב חוטין דמיון לזוהר החכמה הטהורה אשר בה ל"ב נתיבות. ואומר (שמות ל"ד) ויעבור ה' על פניו ויקרא מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח צבור. ונכלל בו שלא לתור אחר הלב והעינים בידי סרסורי עבירה.

ומצות מילה גם היא מכלל סוד דרכיו של הקב"ה שנא' סוד ה' ליריאיו זו ברית מילה. ויהיה והיתה לח' ימים שפחות מכאן אינו ראוי לרוב קטנותו וכן בבהמה הוי אומר ומיום השמיני והלאה ירצה ואמרו רז"ל והיה ז' ימים תחת אמו ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר משל למלך שנכנס למדינה והוציא כרוז ואמר אכסנאים שיש כאן לא יראו פני עד שיראו פני מטרונא תחילה כך אמר הקב"ה לישראל אל תביאו לפני קרבן עד שתעבור עליו את השבת שאין ז' בלא שבת ואין מילה בלא שבת. אמר ר' יצחק משפט אדם ומשפט בהמה מיום השמיני והלאה ירצה. ומגדר האהבה לקבוע מזוזה כדי שיזכור בוראו בבואו ובצאתו כמו שמפורש בקבלה בתוכחת ישראל ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך. ומגדר היראה הנכללת במדת האהבה להקהיל את העם כדכתיב הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה'. ומעשר שני לאכלו בירושלים כדכתיב ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך וכו' למען תלמד ליראה את ה' ולכתוב כל איש ס"ת לעצמו והמלך ב' אחת בתוך גנזיו ואחת עמו בצאתו למלחמה כדכתיב והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה'. ובכלל האהבה והיראה לברך את אדוניו ולזכור חסדו וגמולו בכל עת שיזמין לו טרפו ומחייתו דכתיב ואכלת ושבעת וברכת. צריך אתה לדעת סוד הברכות וחיובם לפי שהברכה היא אצילת תוספת והמשכה מאסיפת המחשבה שהיא מקור חיים כמו שנאמר במקהלות ברכו אלהים ממקור ישראל לפיכך תיקן דוד מאה ברכות כנגד עשר ספירות בכל אחד מהם עשרה והיו החכמים זריזים וזהירים להשלימם לפי שהקב"ה חפץ בברכה ומתקרב לפי מעלת המברך ושלימותו יבא בביתו וכמו שאמרו על הלל הזקן כשהיה שמח שמחת בית השואבה היה אומר אם אני כאן הכל כאן ואם איני כאן מי כאן אף הקב"ה אומר אם תבא לביתי אבא לביתך ואם לא תבא לביתי לא אבא לביתך שנא' בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך. הדברים האלה נראים לפי פשוטם כי הלל הזקן היה מתפאר ומתגדל בעשותו תורתו הרבה וחלילה לו מרשע ומי גדול כהלל בעבודה ובחסידות כמו שהעידו עליו במס' סוכה אף הלל הזקן מתוך שהיה שמח שמחה גדולה באלהיו בעבודתו כי עיקר העבודה היא השמחה כמו שאמרו כל מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו. היה שמח החסיד

השלם ואמר אם אני כאן כמו אם אין אני לי מי לי שהכוונה אינה על עצמה ממש ר"ל האדם השלם לפי שלימותו והשגת בוראו וגודל מעלתו כי כל דרכיו ומעשהו ודבריו ומחשבתו השכינה נסמכת אתו אם בהלכה אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה. ומנין לשנים שיושבים ועוסקין בתורה שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וגו'. אם בתפלה הוא כבר מצוי בבה"כ שנא' אלהים נצב בעדת אל. אם בדין שכינה עמהם שנאמר בקרב אלהים ישפוט. ונאמר כי לא לאדם תשפוטו כי לה' ועמכם בדבר המשפט. ואחר שהקב"ה משתתף כל כך עם האדם אין צריכין להביא ראיה גדולה מזו לשלימות האדם ומעלתו. כשאמר הכל כאן רמז על השכינה שהיה בהסכמה אחת עמו אף הקב"ה אומר אם תבא לביתי אבא לביתך וגו'. רישא דקרא מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו. אם תבוא את לביתי ר"ל אם תדע לייחד שם המיוחד ולהאציל אליו ברכה שמצינו שנקרא שמו של הקב"ה בית שנאמר ה' בחכמה יבנה בית. לביתך נאוה קודש. גם אני אבוא לביתך לתקן צרכי גופך. כי ע"י שהברכה נאצלת לשמו של הקב"ה מתברכת הברכה לעולם (כלומר שהברכה מתברכת לעולם ג"כ) וזה בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך ומצינו שהקב"ה חפץ מאוד בברכה כמו שאחז"ל במסכת שבת כשעלה משה למרום מצא להקב"ה שקושר כתרים לאותיות אמר למשה אין שלום בעירך. אמר לפניו רבש"ע כלום יש עבד שנותן שלום לרבו אמ' הי' לך לעזרני מיד אמר ועתה יגדל נא כח ה'. וע"ז אמרו בברכות ואולם חי אני אמר רבא החייתני בדבריך. ומה שאתה צריך לדעת כי הברכות עולה למנין מאה ברכות כנגד עשר ספירות בכל א' וא' עשר. והם על ג' פנים ברכת ההודאה. וברכת הנהנין. וברכת המצות. ושלשתן בתורה. ברכת ההודאה, הברכות הבאות על הנס הנעשה לו הן הארבעה הצריכין להודות שנאמר בהם (תהלים ק"ו) יודו לה' חסדו. או העובר במקום שנעשה בו נס לאבותינו או לאדם ומחוייב לברך כל פעם שיעבור דרך שם ומברך ברוך שעשה לי נס במקום הזה כמו שמצינו בברכות פרק הרואה. ומצינו כי הוא בתורה דכתיב וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריבו לה' אם על תודה יקריבנו ר"ל אם מן הד' הצריכים להודות או זולתם הדומה להם:

וברכת הנהנין. האוכל והשותה או בנה בית או קנה כלים חדשים וברכת יוצר אור וברכת מאורי האש ושאר ברכות הרבה שאדם חייב כשנהנה. ומי שאינו מברך נקרא גוזל ומשחית כמ"ש במסכת ברכות אמר ר"ח ב"פ כל הנהנה מהעולם בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה וכו' שנאמר גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית. (ועיין בזוהר ר"מ ריש פ' עקב) ואין אביו אלא הקב"ה שנאמר הלא הוא אביך קנך ואין אמו אלא כנסת ישראל שנאמר ואל תטוש תורת אמך העיר מחשבותיך לזה. וכתיב ואכלת ושבעת

וברכת. וברכת המצות היא כי בעשיית המצות חייב אדם לברך בוראו על הקדושה אשר קדשנו בהם. כי עשיית המצות היא אור חיים והעושה אותם למטה מקיים ומעמיד כחה וכן הוא אומר כי נר מצוה ותורה אור והוא הולך בדרך האור ולא יסיר ממנה והוא שרוי בתוכה ובהפרד הנשמה מן הגוויה האור ההיא כמו משאב לנשמה ברכה (תהלים קי"ב) פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד כי האור ההיא שואבת אותה (שם) קרנו תרום בכבוד ר"ל זוהר הנשמה ירום ויעמוד במקום עליונים ופנימי בכבודו של הקב"ה. וע"ז אמרו רז"ל עשן בחופה למה שכל אחד ואחד נכוה בחופה של חבירו הנה כי בעשיית המצות לוקח שכר שאין למעלה הימנו ובהתעסק אדם בעבירה הולך בדרכי החשך ובאפילה. וכן הוא אומר דרך רשעים באפילה ר"ל בעולם הזה ובבא יקח הדרך ההוא וזהו העונש הגדול שאין עונש למעלה ממנו. וע"ז אמרו חז"ל ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה ר"ל אספקלרי' המאירה וזהו שאמר אנטיגנוס לתלמידיו אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס וכו' אל תחשבו כי עשיות המצוה והגמול ב' דברים. והם הבינו היפוך כוונתו ויצאו להפקר. וע"ז הזהיר לאמר שלא ידבר אדם בהמון דברים סתומים הוא באומרו הזהרו בדבריכם וכו'. וע"כ אמרו בב"ר דף ס' ע"ב אמר ר' שמעון ברב יצחק הנה טוב מאוד זה מלאך חיים והנה טוב מאוד זה מלאך המות וכי מלאך המות טוב מאוד משל למלך שעשה סעודה וזימן אורחים והכניס לפניהם כל טוב ואמר כל מי שאכל ומברך את המלך יאכל ויערב לו וכל מי שאכל ואינו מברך את המלך יותז ראשו בסייף כך כל מי שמסגל במצות ובמעשים טובים הרי מלאך חיים וכל מי שאינו מסגל במצות ובמעשים טובים הרי מלאך המות וזהו העושה מצוה אחת קנה לו פרקליט אחד ר"ל מלאך מליץ לאדם יושר והעושה עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד והכוונה בכל זה כי האדם כלול מכל הדברים הרוחנים. כשאדם הולך דרך טובה יתאצל עליו מדת טובה הנקרא מלאך טוב וכשהולך דרך רעה יתאצל עליו מדת רעה הנקרא מלאך המות עשה אזנך כאפרכסת והעיר מחשבותיך על זה כי הוא עיקר גדול ויתר שהכל תלוי בו. ועל קדושת עשיית המצות אמרו בספרי והתקדשתם כו' והתקדשתם קדושת מצות והייתם קדושים אחר. והברכה על עשיית המצות להזכיר בה קדושות המצות דכתיב למען תזכרו ההזכרה היא הברכה שצריך להזכיר בה לשון קדושה כי עשיות המצות היא הקדושה וכבר בארנו בענין זה כפי הצורך ובכלל האהבה והיראה הוא לבנות בית הבחירה במקום מקודש מכוון כנגך ירושלים של מעלה אשר אועד עמו שם כדכתיב מכון לשבתך פעלת ה' מקדש אדני כוננו ידיך זה בית המקדש של מצות המכוון נגד של מעלה. אשר אועד עמו שם לשבתך פעלת ה' כוננו ידיך ובכללה

ליראה מן הבית ההוא שנאמר וממקדשי תיראו ובכלל הקדושה לשלח ממחנה הלוים הטמאים בשביל השכינה השורה בתוכם כדכתיב (במדבר ה') וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש וכתיב ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שוכן בתוכם. ולשאת את הארון על הכתף ולא על עגלות כדכתיב כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו ובכלל האהבה והיראה להפריש לו שבט אחד ומכללו מצות ל"ת שלא לעזוב אותו אלא שנותנים לו מתנות כדי שיהיה פנוי לעבוד עבודתו שנאמר ועבד הלוי ואחר שזוכין משולחן גבוה הוא מצות ל"ת להם שלא יקחו חלק בארץ ולא יקחו חלק בביזה בכיבוש הארץ כדכתיב (דברים י"ח) אישי ה' ונחלתו יאכלון ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו ה' הוא נחלתו וגו' ולמעלה מהם בני לוי מזרע אהרן מקודשים הממונים להודות ולהבדיל בין הטמא ובין הטהור.

ומצות לא תעשה שלא לתלוש סימני הצרעת כי אם על פיהם. והם מצווים מצות ל"ת שלא לגלח שער הנחה.

ומ"ע לחלק להם כבוד כדכתיב וקדשתו להלבישם בגדי קודש ולמשחן בשמן משחת קודש ובעבור כי הם נקראים קודש (קדשים) כדכתיב ויבדל אהרן להיות קודש קדשים נתן לו תרומה גדולה ראשונה לכל התרומות הנקראות קודש כדכתיב (במדבר י"ח) מכל חלבו את מקדשו ממנו. והוא א' מנו"ן כנגדם נ' שערי בינה וכולם נמסרו למשה חוץ מא' וכנגד יום חמשים של מתן תורה שהוא קודש. ושנת חמשים שהוא שנת יובל קודש. ומעשר דגן נתן ללוים כדכתיב לפי שהם מעשר השבטים שהפריש יעקב מבניו. כדכתיב וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. והארבעה עם אפרים ומנשה היו בכורות לד' אמהות. לכך ניתן להם המעשר דגן ולפי שהכהנים עליונים ופנימים נותנים מעשר מן המעשר לכהנים.

ומצות עשה לערוך הכהן נרות לבהמ"ק והמנורה בה ז' קנים והששה יוצאים מן הקנה האמצעי להודיע כי הוא עיקר וממנה מוצאותיה. ופני הנרות מול נר אמצעי הנקרא נר מערבי כי השכינה במערב והמנורה בדרום דוגמת האור הבהיר וכל זה מבואר.

ומצות עשה שיברך הכהן בנשיאות כפים לרמז בעשר אצבעותיו עשר ספירות ולהאציל הברכה מהם להודיע כי משם תוצאות חיים. וכפי הענין הזה אמרו ז"ל בירושלמי והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל מלמד שהתורה שנקראת ישראל. בתוכו תורת אמת. ומי נידו תורת אמת דבר שמורה על אמתתו העולמים ופעולתו במחשבה. והוא עשרה מאמרות שבהן עומד העולם. והוא אחד מהן. וברא באדם כנגדן עשר אצבעות. וכשהיה משה מרים את ידו נתכוין במע"ט כוונ"ת הלב באותם מדת ישראל ובתוכה תורת אמת.

ורומז לו בעשר אצבעותיו שהוא מעמד העבודה. ואם לא יעזר ישראל ולא יתקדשו העשרה מאמרות הלכך וגבר ישראל וכאשר יניח וגבר עמלק וכי משה היה עושה שיגבר עמלק שנאמר וכאשר יניח ידו וגבר עמלק אלא אסור לו לאדם לשהות ג' שעות כפיו פרושות לשמים (ספר הבהיר הובא בילקוט ראובני פרשת נשא בפרשת ברכת כהנים). ומצות עשה להסדיר הכהן לחם ולבונה ולהקטיר קטורת. הקרבנות כולם באים. מהם על הרהור הלב. מהם על החטא. אבל הקטורת אינה באה אלא על שמחה שהוא תוספות רוח הקודש. ומכלל מ"ע להרים הכהן דשנו ולעבוד משמורות משמורות. שכן בכל אלו מענין תיקון צרכי העבודה.

ומצות ל"ת שלא יתעסקו הכהנים בעבודת הלוים ולא הלוים בעבודת הכהנים. שכל אחד ואחד הוא דוגמת שני דברים הפכיים לפיכך לא יתקן להם לכנוס בתחום שאינו שלו. הכהנים ממונים על קרבן וכפרה ולברך העם. ואמרו חז"ל מקבלה ואילך מצות כהונה שהשחיטה בזר כשרה. ובכל מקום תראה וסמך ושחט לפי שהיו הכהנים נמנעים לשחוט. אך הלוים היו מכוונים על השיר. ודנים ומודים כמשפט וכל זה הוא דוגמא. וע"ז אמרו חז"ל בחולין ת"ר כשר בכהנים פסול בלוים. כהנים במומין פסולים בשנים כשרים ולוים במומין כשרים בשנים פסולין. נמצא הכשר בכהנים פסול בלוים וכשר בלוים פסול בכהנים.

ומ"ע לקדש עצמם במים בעת העבודה כי הוא נקרא קדוש כדכתיב קדוש הוא ולהיות נושא בתולה כדכתיב כ"א בתולה מעמיו יקח אשה. ואומר כי אני ה' מקדשו. ומדרכי גמילות חסד שהוא בכלל ועושה חסד. להטמא בקרובים האמורים בפרשה ולהתעסק בצרכי קבורתם. והקרבנות אע"פ שהם בגדר היראה הם נרמזים בעשרת הדברות באמרו לא תעבדם. וממה שצריך אתה לדעת מה שאמרו רז"ל בב"ר לעבדה ולשמרה אלו הקרבנות שנאמר תעבדון את אלהים. הה"ד תשמעון להקריב לי במועדו וזה מבואר כי הצמחים בכל בעלי חיים צריכים לכוחות הראשונים להגדילם ולהצמיחם וסופן לשוב אליהם והכהן היה שלם בידיעתו זריז בכוונתו להמשיך הרצון בעת העבודה ע"י שיר הפה והכלי שהנשמה נהנת ומתקרבת בהם. וע"י כוונת הכהנים לוים וישראלים שהיו על הקרבן כמו שאמרו חז"ל בתעניות כהנים ולוים וישראלים מעכבים את הקרבן. ומה שצריך אתת לדעת המזבח החלב המכסה את הקרב והחלב אשר על הכסלים והיותרת על הכבד ועל הכליות הכוונה בזה בכולם מסכימים בהני ומניי האדם מדרך הטוב. הכליות יועצות כמ"ש (תהלים כ"ו) בחנני ה' ונסני צרפה כליותי ולבי ואומר (שם ט"ז) אף לילות יסרוני כליותי. הכבד משלם כח התאווה ומתפשטת באדם החלב המכסה

את הקרב. ואת כל החלב המכסה את הקרב כענין שנאמר וישמן ישורון ויבעט (דברים ל"ב) שמנת עבית כשית ואומר (איוב ט"ו) כי כסה פניו בחלבו ויעש פימה עלי כסל. הכליות שהן מקור העצה והחלב אשר עליהן אשר על הכסלים והיותרת המגין על הכבד והחלבים כולו היה מוקטר ושב ליסודו לכפר על חטא האדם היוצא ממחשבות הכליות ומתאוות הכבד ומשומן הלב והדם כמו כן נזרק לכפרת אשר האדמה. אשר קיוו בדם כדכתיב (ויקרא י"ז) כי נפש כל בשר דמו בנפשו וכתיב (שם) הוא בנפש יכפר. וממה שאתה צריך לדעת כי הזבחים יש מהם נאכלים לבעלים ולכהנים והאמורים למזבח כמו השלמים. ויש מהם נאכלים לכהנים כמו חטאת ואשמות וזריקות דמים והקטרת אמורין לכפר העבירה. אך העולה כולו כליל ולא היה רשות לדבר גופני להנות ממנה לפי שעיקרה באה על עון הרהור הלב בלבד. ולפי שהמחשבה היא המקור והתחלות הכל והעביר המחשבה ההוא בהרהור רע הוצרך לעלות עולה כולה כליל מנפש עד בשר יכלה לשוב הכל רוח כמו שהיתה עיקר העבירה ברוח. וע"ז אמרו חז"ל הרהור עבירה קשה מעבירה. וע"ז אמר רשב"י על מה העולה באה על הרהור הלב שנאמר (איוב א') ויהי כי הקיפו ימי המשתה וגו' כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם ככה יעשה איוב כל הימים. וממה שצריך אתה לדעת מפני מה העולה באה זכר ולא נקבה והשלמים אם זכר אם נקבה ויחיד ששגג במצות ל"ת כשבה או שעירה ולא זכר כי העולה הכוונה באה למעלה מן המקום שאתה לקיים זו"נ אך השלמים הכוונה בהם למטה מאמ"ש שמשם מתחלקים זו"נ לכך אם זכר אם נקבה. ויחיד ששגג במצות ל"ת נקבה ולא זכר כי מצות ל"ת כנגד שמור ושמור הוא כנגד המדה ההיא הפי"ר מחשבותיך לזה. וממה שצריך אתה לדעת כי החטאת והאשם דינם שוה אך החטאת קרב ראשון כדכתיב והקריב את אשר לחטאת ראשונה מפני שהחטאת אמר למליץ טוב מרצה אור המורגש בענינו כמו שנאמר (הושע י"ד) קחו עמכם דברים ושובו אל ה'. ואחר באה עולה רזדו"ן וזה שאמרו רז"ל אמר ר"ש לפרקליט דיינה פרקליטו. (דצ"ל יצא או ריצה). שנכנס דורן אחריו. וממה שצריך אתה לדעת כהן ששגג במצות ל"ת מביא פר וכן סנהדרין שטעו בהוראה וצריך מתן דמים על מזבח הפנימי והנשאר על מזבח העולה כל זה לכפרת עון ולרצות הדברים הרוחנים הפנימים והדברים המורגשים החיצונים כמו שהסכמות החטא ע"י הרוח והגוף (ועיין בבחיי מזה פרשת ויקרא דף ק"ל ע"ש) ובעבור כי הדם מכפר על הנפש כדכתיב כי בדם הוא בנפש יכפר היה הדם מזה על הכפורת ונותן על קרנות המזבח קטורת הסמים שהוא בלי דק ורוחני ואומר שצ"ל ענין תורים ובני יונה כי התורים צריכים להיות גדולים ולא קטנים כי יסודם א'. ואמרו חז"ל תחילת הציהוב

שבזה ובזה פסול כי בתורים הם גדולים (נ"ל קטנים) ובבני יונה הם קטנים (נ"ל גדולים) לכן אמר מן הבני יונה (ועיין בזוהר צו דף כ"ו ע"ב שורה ט"ז) ואמרו חז"ל כשר בתורים פסול בבני יונה כשר בבני יונה פסול בתורים והעיר מחשבותיך כי כ"ז נאמר לענין מוכרח ומוצרך. שצ"ל כי כל דבר שהיה במעלה חטא שחיטתן בצפון שהוא מקום הדין. ותורה ושלמים ובכור ומעשר בכל מקום מן העזרה שחיטתן. וארז"ל חוט של סיקרא היה שם כדי להבדיל בין דמים עליונים לדמים של תחתונים הוא דוגמת מים העליון ומים התחתון וביום הכפורים היה הזאת א' וא' למנין והיה מונה אחת א' ואחת אחת ושתים אחת ושלש להודיע כי המשכות האחת עם כולם והנה זה מבואר למש"כ שצ"ל מפני מה לא נאמר אשה בעצרת כמו שנאמר בפרשת תמיד ובר"ח ופסח וסוכות. וכן בה' וביום הבי' וביום הכיפורים לא נאמר בהם אשה כי אם והקרבתם עולה לריח ניחוח. ובשעירי מוספים לא נאמר בעצרת חטאת כמו שנאמר בשאר שעירי מוספין כ"ז בעצרת ור"ה אין הכוונה בקרבן אלא למעלה מהם. וכהן בעצרת לא נאמר חטאת לפי שאין בו יצה"ר ועליו נאמר (תהלים ק"ד) יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם כמו שאנו עתידים לבאר.

ומ"ע ראשון לערוך אש למזבח לעולת תמיד.

ומצות ל"ת שלא לכבות אותן. ט"ו לא תעשה ובכלל להזמן לקנות ממנו תמידין בכל שנה. וליתן מחצית השקל בכל שנה ושנה. להקריב תמידין בכל יום ויום. וכהן גדול להקריב מנחה בכל יום כי המכפר צריך להתכפר בכל יום. ועולת יחיד זכר תמים. וחטאת ואשם. ושלמים קרבן. וקרבן ב"ד שטעו בהוראה. וקרבן יחיד חטאת. אם שגג במצות ל"ת שעירה או כשבה ואשם תלוי. ואשם מעילה. וקרבן עולה ויורד. להתודות בשעת ע'. וקרבן הזב וזבה והיולדת והמצורע. היולדת הם טומאות המפורשות מן הגוף בעון אב הראשון ואם כל חי ולכך צריכים כפרה. ומצורע על לשון הרע. ומה שאתה צריך לדעת כי ה' דברים טמאים הם שמראיהם נוטים לאדום. והנוטה ללבן טהור. והנה החכמים בקיאים ומכירים במראה אם נוטה לאודם הוא מן המקום שחזקתו מצד שמאל והוא דם הבא מן החדר ומן העליה או אם הוא נוטה ללובן שחזקתו מצד ימין וטהור וטימא וטיהר בנקבה כפלים מבזכר. וכן הדין כי הדכורא מתגבורת טיפת הזכר שמזריע לובן אחר שתזריע הנקבה אודם ולכן טפת הזכר הבאה באחרונה מתגברת על טפת הנקבה ויולדת זכר ואין הטומאה נמשכה. אבל יולדת הנקבה הוא כשהזכר מזריע תחלה והנקבה באחרונה ומתגברת טפת הנקבה ולכך הטומאה נמשכת כפליים.

ומ"ע לקדש בכור בהמה טהורה ולהקריבו כדכתי' (במדבר ח') ביום הכותי כל בכור בארץ מצדים הקרשתי אותם לי והוא בכלל אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים. ולפדות בכור אדם. ולפדות פטר חמור. לפי שעו"ג נמשלו לחמור. שנאמר אשר בשר חמורים בשרם וגו' וישראל לשה שנאמר שה פזורה ישראל והכה במצרים בכורי אדם ובכורי בהמה כדכתיב ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים מאדם עד בהמה ולקח בכור ישראל זכר (תחת) בכור מצרים שנאמר ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי אותם לי כדכתיב קדש לי כל בכור פטר כל רחם באדם ובבהמה. וכן צוה לפדות פטר חמור מכל בהמות טמאים לפי שמצרים נמשלו בהם ואם אין רצון ישראל לפדותו בשה והערפת ושה דוגמת ישראל הראוי להקריב ע"ג המזבח זכר לבכורי מצרים שהוכו במצרים. וקרבן המוספין מוסף. שבת ור"ח ופסח. וקרבן מנחת העומר ממחרת הפסח עם כבש וקרבן מוסף עצרת ושתי לחם והקרבנות הקריבים בגללו. ומוסף ד"ה ומוסף יוה"כ. ולעשות עבודת היום. ומוסף חג הסוכות ומוסף שמיני עצרת. ולחוג ברגלים. ושלשתן בכלל אשר הוצאתיך מארץ מצרים כי עיקר הרגלים הם זכר ליצ"מ. ולבער חמץ ולספר ביצ"מ. ולשחוט כבש פסח ולאוכלו. ולעשות פסח שני. ולאכול הפסח עם מצה ומרור כל אלו בכלל אשר הוצאתיך. ומהכשר הקרבן לתקוע עליהם בחצוצרות כדכתיב והיה לכם לזכרון ולמלוח אוהם ולהקריבם מיום ח' והלאה. ולהיותו המים ולהקריב כל הקרבנות חובה או נרבה ברגל ראשון שפגע בו. ולהטפל בדם להביאם לבית הבחירה. ולפדות קדשים בעלי חיים ויהיו מותרים באכילה. ולהטפל בקרבנות חוץ לארץ להביאם לבית הבחירה. והמעשר קיום כדכתיב העשירי יהיה קודש ולהיות התרומה ולאכול אהרן ובניו שירי מנחות. ולאכול בשר חטאת ואשם. ולשרוף בשר קידש שנטמא. ולשרוף נותר. ובגדר הקרבן הבכורים שטעונין הנחה אצל המזבח. והקריאה גם הוא דרך הקרבן שקורין במעשה בראשית. ומגדר העבודה משפט הכהנים מאה העם כדי שיהיו פנוין לעבוד עבודתם תרומה גדולה. וחלה ומת"כ הזרוע והלחיים והקיבה וראשית הגז ושרה חרמים. ומכלל מצות ל"ת שלא למכרו ושלא לפדותו. כדכתיב לא ימכר ולא יגאל כי חרם קודש קדשים הוא לה'. ומעשר דגן ללוים. ולהפריש הלוים מעשר מן המעשר לכהנים. ווידוי מעשר. ומגדר האהבה להדמות האדם בדרכיו לבוראו כדכתיב והלכת בדרכיו. ונכלל בו ענין הקדושה להתרחק מן הטומאה ולטהר מהם שבכולם נאמר והייתם קדושים כי קדוש אני ה'. להיות הנוגע בנבלה טמא. להיות שמונה שרצים מטמאים. להיות האוכלים מתטמאים (וכן הוא ברמב"ם מצוה צ"ח). להיות הנדה טמאה. היולדת טמאה כנדה. המצורע טמא ומטמא. בגד המצורע טמא ומטמא. בית המנוגע מטמא.

הזב מטמא. שכבת זרע מטמא. זבה מטמא. המת מטמא. מי הנדה מטמאים לאדם טהור ומטהרים מטומאת מת בלבד. והטהרות מכל הטומאות במי המקוה. הטהרה מן הצרעת בעץ ארז במי מקוה ובצפורי מצורע וגילח שעריו. (עיין מצות עשה קי"ב). וידוע לכל כדברים האמורים בו. ומענין והלכת בדרכיו. הנזיר שנקרא קדוש כדכתי' יקדוש יהיה גדל פרע שער ראשו לפי שהוא מעין דוגמא של מעלה כמ"ש חז"ל במס' סוטה ה"ד ה' נבראים מעין דוגמא של מעלה וכולם לקו בהן שמשון בכחו דכ' ויסר כחו מעליו. שאול בצוארו דכ' ויקח החרב ויפול עליו. אבשלום בשערו דכ' וכאבשלום לא היה איש יפה בכל גבול ישראל להלל מאוד מכף רגלו ועד קדקדו לא היה בו מום ובגלחו את ראשו והיה מקץ ימים לימים אשר יגלח כי כבר עליו וגלחו ושקל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך תנא אבן שאנשי טבריא ואנשי ציפורי שוקלים בה לפיכך נתלה בשערו שנא' ויקרא אבשלום לפני עבדי דוד ואבשלום רוכב על הפרדה תחת שובך האלה וגו' ויחזק ראשו באלה. צדקיה בעיניו דכתיב ואת עיני צדקיה עור. אסא ברגליו דכתיב ויהי לעת זקנתו חלה את רגליו ואמר רב יהודא אמר רב שאחזו פודגרא. וכפי הענין שרמזו בנזיר היא מצות ל"ת.

שלא תקיפו פאת ראש.

ושלא להשחית פאת הזקן.

ושלא להשחית דבר מתיקונו וישאר בו באותו סי' (כלומר שישאר בו סימן שהוא מעין דוגמא של מעלה).

מ"ע לגלח הנזיר שערותיו על קרבנותיו או אם יארע לו טומאה. ומדרכי הקדושה לתקן יד במחנה. ולתקן יתד שנאמר והיה מחניך קדוש. ולשחוט בהמה ועוף כדכתיב לא תאכל כל נבלה כי עם קדוש אתה ואומר (יחזקאל ד') הנה נפשי לא מטמאה ונבלה וטריפה לא אכלתי. ומגדר הקדושה כמו כן לבעול בקידושין כדי שתהיה קנין כספו ומיוחדת לו ואסורה בהקדש לכל א' וא' שהוא קנין כספו לפטור אותה לגרש בשטר כדכתיב וכתב לה ספר כריתות ואומר (ישעיה מ"ט) כה אמר ה' איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה ומגדר הקדושה והטהרה לעשות לסוטה כתורתה והני בכלל גמילות חסד שהוא בכלל והלכת בדרכיו כמש"נ ועושה חסד. לקט שכחה ופיאה ועומר שכחה. ולהניח עוללת הכרם ופרט הבצר והענ"ה לעבד עברי ולאמה העבריה. ולייעד אמה אם רצה ליעדה. לפדות אותה ולהשיב המשכון לבעליו וליתן שכר שכיר בזמנו. ולהיות השכיר אוכל בזמן שכירתו. ולעזוב משא מעל חבירו או מעל בהמתו. ולהקים על הכ"ה ולהשיב אבידה. ומכללו ל"ת שלא יתעלם. ולייבם אשת אחיו הוא חסד עם המתים. כדי

שלא להכרית ולמעט דמותו מן התמונה הכוללת כל התמונות ולתת לו שם עולם אשר לא יכרת ונרמזות במילת ולשומרי מצותי שזו שמירת היבום או החליצה. ומכלל אנכי לאבד כל ע"ג ומשמשיה. ולהרוג אנשי עיר הנדחת. ולשרוף את העיר. ולאבד ז' עממים. ולזכור מעשה עמלק תמיד שנאמר (דברים כ"ו) ולא ירא אלהים. ולהכרית זרעו. וממ"ע להשיב את הגזל.

ומ"ע מכלל לא תרצח לערוף את העגלה ולהתודות עליה שלא ידעו באותו רציחה. ומהכשר אותה מצוה שלא יעבוד אותו מקום. ולחקור עדים שמעידים. להרוג בדרישה ובחקירה את הנפש ולהרוג עדים זוממין. ולהכין שש ערי מקלט כדכתיב (במדבר ל"ה) והיו לכם הערים האלה למקלט מגואל ולא ימות הרוצח. ולהגלות הרוצח ההורג בשגגה. ולתת ללוים ערים לשבת (ומאחר) שגם הם קולטות זכר דלא יוכלו להפסיד אותם הוא מצות ל"ת שלא ימכר לעולם. ולעשות מעקה כדכתיב (דברים כ"ב) לא תשים דמים בביתך.

ומ"ע (נ"ל ומכללה) של ל"ת לקיים מה שנדר וכל דיני נדרים ולא לאחר אותם. ומכללם מצות ל"ת שלא להקדים תרומה לבכורים ומ"ש לראשון כדכתיב (שמות כ"ב) מלאתך ודמעך לא תאחר. ואמרו חז"ל ת"ר חומר בנדרים מבשבועות וחומר בשבועות מבנדרים. חומר בנדרים שהנדרים חלים על דבר מצוה כדבר הרשות משא"כ בשבועות ואמרינן בספרי (פ' ראשי המטות) הפרש בין נדרים לשבועות נדרים כנודר בחיי המלך ובשבועות בשבוע במלך עצמו ואע"פ שאין ראי' לדבר זכר לדבר (מלכים ב ב) חי ה' וחי נפשך אם אעזבך ואמר עוד חומר בנדרים מבשבועות כיצד האומר קונם סוכה שאיני עושה לולב שאיני נוטל תפילין שאיני מניח בנדרים אסור לעשות' אע"פ שהן מצוה ובשבועות מותר לפי שאין נשבעין לעבור על המצוה כי זה כי נדר דבר שאין לו קצבה והוא למעלה מן המדות ולמעלה מבנין המצות ולכך כחו גדול לבטל ולעקור המצוה והשבועות והמצות הם המדות ובעבור זה אין כח בשבועה לעקור את המצות ולשון שבועה תוכיח שהיא מלה חצובה משבע' בעבור כי משם הסתפקות המדות. ולא הוצרכו להזכיר אמן בבה"מ לפי שהיה השם נזכר לפנים מאסקופת העזרה בכתבו והיתה הימין השם מנעת ונזכרת עכשיו לא נזכר השם אלא בכינויו הוצרך לומר אמן. וכן מתפרשת הדבר יותר

ומ"ע ערך אדם וערך בהמה וערך בית. ומקדיש שדה. ולהוסיף המועל או האוכל תרומה חומש על הקרן.

ומ"ע היוצא מלא תנגוב לצדק מאזנים עם המשקולות.

ומ"ע מלא יהיה לך אלהים אחרים למנות מלך ישראל. לבדוק בסימני חגבים. לבדוק בסימני דגים. לבדוק בסימני הבהמה בין הטמאה ובין הטהורה בכל אלה נאמר והייתם קדושים כדי לטהר הנשמה המשתפת מן האוכל לפי דקותה הצלול והדק שבו. כיסוי דם לחי' ולעוף.

שלא דמם ג' קדם ושלא לאכול חלב הקרביים ע"ג המזבח והשלוח. ובכלל זכור את יום השבת לקדשו. לשבות בו כדכתיב ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת וכו'. ובכללה שביתת המועדים שגם הם קידש כדכתיב מקרא קודש. לשבות בראשון של פסח ולשביעי וליום חמשים שלו. ולשבות ביום ראשון של חדש השביעי. וביום צום העשירי. וביום הראשון של חג וביום ח' בו ובכללו לקדש חדשים. ולחשוב חדשים ושנים בב"ד שכל המועדי' תלוים בהם. ובכלל זכור את יום השבת לקדשו. למנות יובל ושמיטין. ולמנות מקצירת העומד עד יום נ'. ומכלל ויום השביעי שבת לה' אלהיך. להשמט קרקע בשביעית שהוא כנגד האלף הנקרא יום השבת. כמ"ש חז"ל שיתא אלפי שנין הוי עלמא וחד חרוב שנא' ונשגב ה' לבדו ביום ההוא תניא דרב קטינא כשם שהשביעית משמטת שנה א' לז' כך העולם משמטת אלף אחר ו' אלפים שנא' ונשגב ה' לבדו ביום ההוא. ואומר מזמור שיר ליום השבת ליום שכולו שבת. ואומר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור.

ומ"ע לשבות בשנה השביעית עבודת הארץ. ועבד עברי יוצא חפשי בשביעי והנרצע ביובל שנא' למען ינוח עבדך ואמתך כמוך. (נ"ל דצ"ל ובכלל) ולקדש השבת בשביתתם. וליתן גאולה לארץ בשנה זו שגם הוא נקרא קודש שנא' (ויקרא כ"ה) כי יובל הוא קודש יהיה לכם. כי כמו שהיובל (נ"ל דצ"ל מחזיר) הארץ לבעליו הראשונים כן אחר נ' אלף שנה יוחזר הכל לסיבה הראשונה כי מדור לדור אחר נ' שנה אלף דור נ' אלף שנה וכה"א (נ"ל נוצר) חסד לאלפים לאוהביו ולשומרי מצותיו. (נ"ל ולאלפים) הוא לאלף דור שנא' דבר צוה לאלף דור. ונאמ' ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו ואומר בשנת היובל הזאת ישוב השדה לאשר קנהו מאתו לאשר לו אחוזת הארץ ר"ל אם אותו קנהו מאחר ואחר מאחר אפי' עד מאה ישוב השדה לאשר לו אחוזת הארץ כפי דרך כאו"א ישוב השדה לאשר קנהו מאתו עד שיגיע לבעלים הראשונים וזה שאמר בלשון אחוזה שהרבה יש בין אחוזה לנחלה. והוא רומז כי גבוה מעל גבוה שומר וכמו שאמר החכם הכל היה מן הסבה הראשונה והכל שב אל הסבה הראשונה. (ועיין בפירושו לחומש פרשת בהר על פסוק שבת לה').

ומצות עשה לתקוע בשופר בתחלת שנת היובל כדרך שתוקעין בע"ש. מצות עשה היוצא מלא תענה להעיד בב"ד למי שיש לו עדות ובכלל אנכי ה' אלהיך אל קנא הוא מ"ע של תקיעת שופר להעביר הכעס והחימה ביום הדין שכל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון. ומה שאתה צריך לדעת כי הקב"ה ית' מנהיג עולמו ע"י מדותיו הן לרחמים הן לדין וכשהוא מרחם על בריותיו בדרך אחד מדרכי הרחמים פועל הפעולה ההיא במדת הרחמים. וכן בשעת הכעס מתגלגלת גם היא ע"י מ"ה ולכך אמר בתפלת ר"ה ויגולו רחמיך על מדותיך. ולכך באה תקיעת שופר ונרמזים בו מדותיו של הקב"ה דין ורחמים. התרועה והשברים דין והתקיעה רחמים ואנו מזכירים ומעוררים מדותיו של הקב"ה להליץ טוב בעדנו. והתקיעה לעולם היא באחרונה שהיא כנגד מדת הרחמים כדי שיתגוללו רחמיו עלינו בשובנו מחטאתינו ויהפוך מ"ה למדת הרחמים. ובשעו עין עלה בדין וכשהשופר עולה בתקיעה ה' בקול שופר ברחמים שנא' ה' ה' אל רחום וחנון. ובכלל קנא מצות עשה על הרוגי ב"ד סקילה שריפה הרג וחנק ותליי' כבוד המקום ויראתו לקבור התלויים ביומו כי קללת אלהים תלוי. לא יהיה לך אלהים אחרים היא מצות ל"ת שלא לעלות במחשבה שיש אלהים אחר זולתו ובכלל זה שלא למנות על ישראל מקהל עו"ג (נ"ל ר"ל שלא יאמין אמונת ע"ג). ולא ירבה לו נשים ג' (נ"ל ג"כ) כענין שנא' נשיו הטו את לבבו ולא ירבה לו כסף כדכתיב (דברים ח) וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך. ואומר וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל. ובכללו שלא לעשות פסל ומסכה (נ"ל לעצמו) ולא יעשו אחרים לו.

ושלא לעשות ע"ז אפילו לאחרים.

ושלא לעשות צורות נוי אע"פ שאין עובדים אותם.

ושלא להשתחוות לע"ז אע"פ שאין דרך עבודתה בכך.

ושלא לעבוד ע"ז בדברים שדרכה לעבוד בהן.

ושלא להעביר למולך.

ושלא לעשות מעשה אוב ומעשה ידעוני.

ושלא לפנות אחר ע"ז.

ושלא להקים מצבה.

ושלא ליתן אבן משכית.

שלא לטעת אילן במקדש.

ושלא לישבע בעובדי'. ולא משביעין אותה.

שלא להרים בני ישראל אחר ע"ז.

ושלא להסית אדם מישראל (כן הוא ברמב"ם).
ושלא לאהוב המסית.
ושלא לעזוב השנאה למסית.
ושלא להציל את המסית אלא עומד על דמו.
ושלא ילמד המוסת זכות על המסית.
ושלא ישתוק המוסת ללמוד חובה על המסית אם יודע לו חובה.
ושלא להנות מציפוי נעבד.
ושלא לבנות עיר הנדחת לכמות שהיה.
ושלא ליהנות בממון עיר הנדחת.
ושלא להנות מע"ז וכל תשמישה ובתקרובת שלה. וביין שנתנסך לה.
שלא להתנבא בשמה.
שלא להנבא שקר ושלא לשמוע למתנבא בשקר בשם ע"ז.
שלא למנוע להרוג נביא שקר.
ושלא ללכת בחוקי ע"ז ולא כמנהגות'.
שלא לקסום שלא לעונן שלא לנחש שלא לכשף.
שלא להחיות מכשף.
שלא לחבר חבר.
שלא לשאול באוב.
שלא לשאול בידעוני.
שלא לשאול בחלום עם המתים.
שלא לכתוב בגוף.
שלא לשכון בארץ מצרים לעולם שהיא גורמת להטות מדדך האמת כדכתיב (ויקרא י"ד) במעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו.
שלא לכרות ברית לז' עממין.
שלא להחיות אדם מז' עממים כדכתיב (דברים כ') למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם ושלא לחון לעובדי ע"ג. ובכלל מ"ע להלוות להם ברבית שנאמר לנכרי תשיך.
ושלא להושיב ע"ג בארצנו.
ושלא להתחתן בעובדי ע"ג כדכתיב (שמות ל"ד) ולקחת מבנותיו לבניך וזנו בנותיו אחרי אלהיהן והזנו את בניך וגו'. נ"ג ל"ת. (ר"ל נ"ג בכלל לא יהי' לך) ומכללם מצוה לעבוד בעבר כנעני לעולם.

ושלא ישא עמון ומואב לבת ישראל לעולם.
ושלא ליתן להם שלום בעת מלחמה כשרור כל אלו נקראו שונאי המקום ונכללים במלת לשונאי ועלינו לשנוא את שונאיו דכתיב (תהלים קל"ט) הלא משנאיך ה' אשנא. ואומר (שם) תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי ומכללו מצות ל"ת שלא ישכח מלבבו ענין עמלק שנאמ' בו ולא ירא אלהים. והוא בכלל אנכי ובכללו שלא ייראו האנשים מן המלחמ' ולא יפחדו מאויביה' כדכתיב לא תערוץ מפניהם. ואומר לא תיראום כי ה' אלהיכם הוא הנלחם לכם.
ומ"ע למשוח הכהן למלחמה לסדר להם דברים אלו. ומכלל לא תשא שלא לשבע על כפירת ממון. ואנו מוזהרים על ברכת השם.
ושלא לעבור על שבועת ביטוי.
ושלא לשבע לשוא.
ושלא לחלל את השם ושלא לנסות אותו.
ושלא לעבור אדם על דברים שאסר על נפשו. ובכלל כבד את אביך ואת אמך מ"ע של הקב"ה ושכינו כמו שאמרו חז"ל גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע וגו' אין אמו אלא כנ"י ואין אביו אלא הקב"ה. ובכלל שלא לאבד בית המקדש ובתי כנסיות ובתי מדרשות.
ושלא לחלל אבני מזבח לבנותם אבני גזית שנא' (שמות כ') כי חרבך הנפת עליה ותחללה.
ושלא למחוק את השם.
ושלא לאבד כתבי קודש.
ושלא להשבית שמירה סביב לבית המקדש.
ושלא לכנוס כהן להיכל בכל עת.
ושלא יכנוס בעל מום מן המזבח ולפנים לצד ההיכל.
ושלא יעבור בעל מום ושלא יכנוס שתוי למקדש ושלא יורה ושלא יעבוד הזר במקדש.
ושלא יעבוד כהן טמא.
ושלא יעבוד כהן טבול יום עד שיעריב שמשו.
שלא יכנוס טמא לעזרה.
ושלא יכנוס טמא למחנה לויה.
ושלא להקטיר ולהקריב על מזבח הזהב אלא פעם א' בשנה.
ושלא לעשות במתכונתו שמן המשחה.
ושלא להוציא בדי הארון כדי שלא יפתחנו (נלמהר"ם יפחתנו) מן סדר תיקונו.
ושלא יזח חושן מעל האפוד ושלא יקרע המעיל ושלא להעלות קדשים בחוץ.

ושלא לשחוט קדשים בחוץ.
ושלא להקריב בעלי מומין למזבח כמו שנאמר בקבלה (מלאכי א') וכי תגישו פסח או עור או חולה אין רע הקריבהו נא לפחתך.
ושלא להעלות בעלי מומין לשם קרבן.
ושלא לזרוק דם בע"מ ע"ג המזבח.
ושלא להקטיר אימורי בע"מ.
ושלא להקריב עובר.
ושלא להקריב (נ"ל ב"מ מיד כן הוא ברמב"ם מצוה צ"ו שם) הגוים.
ושלא ליתן מום בקדשים כדכ' (שם) ואמרתם במה בזינו שמך מגישי על מזבחו לחם מגואל.
ושלא ילין הנבלה על העץ.
ושלא יקריב קרבן תפל מבלי מלח ושלא להקריב שאור שהוא דבר שנשתנ' ממהותו ומורה על ענין יצה"ר. אך ביום נ' קודש ובו יתבטל יצה"ר (נ"ל לכך) כתיב בו חמץ תאפינה.
ושלא להקריב דבש.
ושלא להקריב אתנן זונה ומחיר כלב.
ושלא להמיר.
ושלא לשנות מקרבן לקרבן ושלא להאכיל בשר פסח לגר תושב.
ושלא לאכול הערל בשר פסח ושלא להאכיל בשר פסח לישראל מומר ושלא יאכל אדם שנטמא בקדשים.
ושלא לאכול מן הקדשים שנטמאו.
ושלא לאכל נותר ופיגול. ותרומה לא יאכל זר.
ושלא יאכל תושב כהן ושכיר תרומה.
ושלא יאכל ערל תרומה והוא הדין לשאר קדשים.
ושלא יאכל כהן טמא תרומה.
ושלא תאכל חללה קודש ולא תרומה וחזה ושוק.
שלא (נ"ל תאכל) מנחת כהן (הן הוא מצוה קל"ח ברמב"ם) כי הוא המכפר והמרצה בין ישראל לאביהם שבשמים וצריך להיות קרבנו כליל.
שלא לגזוז הקדשים ושלא לעבוד בהם.
ושלא לאכול בשר חטאת הנעשית בפנים.
ושלא לאכול פסולי המוקדשי' שהטיל בהם מום בכוונה.

ושלא לאכול מעשר שני של דגן ותירוש ויצהר חוץ לירושלים. ושלשתן ג' מצות ל"ת. הרי קי"ח (נ"ל דצ"ל קמ"ח) בין הכל. והטעם מפורש בהן (דברים י"ד) למען תלמד ליראה את ה' אלהיך וגו'.

ושלא לאכול בשר תמים חוץ לירושלים.

ושלא לפדות בכור בהמה טהורה.

ושלא למכור מעשר בהמה.

ושלא יאכלו הכהנים חטאת ואשם חוץ לעזרה.

ושלא לאכול בשר העולה.

ושלא יאכל זר בשר קודש הקדשים.

ושלא לאכול בשר קדשים קלים קודם זריקת דמן כמו שכתוב (שמואל א' ב') בטרם יקטירון את החלב וגו' ואומר ותכבד את בניך להבריאכם מראשית כל מנחת ישראל לעמי. ובכללה שלא לאכול פת תבואה חדשה קודם פסח.

ושלא לאכול כרמל מתבואה חדשה וקלי מן החדש שנאמר (ויקרא כ"ג) ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם הוא הכבש הבא עם העומר.

ושלא יאכל בכורים קודם הנחה בעזר'.

ושלא יאכל מעשר שני בטומא' ושלא לאכול מעשר שני באנינות.

ושלא להוציא דמי מעשר שני בשאר דברים שאין בהם אכילה ושתיה.

ושלא לאכול טבל ושלא יכנס כהן למקדש פרוע ראש.

ושלא יכנס למקדש קרועי בגדי'.

ושלא יצא כהן גדול מן העזרה בשעת העבודה.

ושלא יטמא כהן הדיוט לשאר מתים.

ושלא יטמא כה"ג אפי' לקרובים.

שלא יכנס (נ"ל כה"נ) עם (נ"ל על) מת (כן הוא ברמב"ם מצוה קמ"ח). ומה שאתה צריך לדעת כי טומאת המת הוא מצד המשחית הממית אותו שהוא נקרא יצר הרע כמ"ש הוא השטן הוא היצר הרע הוא המלאך המות. ועל יצה"ר נאמר (זכריה י"ג) ורוח הטומאה אעביר מן הארץ. ואומר (יחזקאל ל"ו) וטהרתי אתכם מכל טומאותיכם. ולכך אמרו חכמינו ז"ל על הצדיקים הידועים ו' שלא שלטו בהם מלאך המות ואלו הן. אברהם יצחק ויעקב. משה ואהרן ומרים דכתיב בהם על פי ה'. ובמרים לא נאמר כי הוא גנאי לדבר. וכשאמר בכל מכל כל הרמז על השכינה שהיתה מיתתם על ידה דכתיב (ישעיה מ"ב) כל הנקרא בשמי וגו' וכמו שאמרו חז"ל היה ר' מאיר אומר גדול השלום שלא ברא

הקב"ה מדת יפה מן השלום שנתנה לצדיקים שבשעה שנפטרים מן העולם ג' כתות של מלאכי שרת מקדימין אותם לשלום. הראשונה אומרת יבא שלום שניה אומרת ינוחו על משכבות' והשלישית אומרת הולך נכחו ולא דיין לצדיקים שמיתתן על ידי הכבוד שנא' וה' יאספך אלא שמקלסין לפניו יבא בשלום וכפי הענין הזה אמרו משמת ר' בטלה כהונה ר"ל שבו נתעסקו הכהנים להטמא למתים לפי שלא היה מיתתו אלא ע"י השכינה. ובכלל אשר הוצאתיך מארץ מצרים שלא לשחוט הפסח והחמץ קיים.

ושלא להניח אימורי הפסח עד שיפסלו.

ושלא להותיר מבשר פסח עד בוקר. ומבשר פסח שני עד בוקר. ומבשר התודה עד בוקר והוא הדין לשאר קדשים.

ושלא לשבר עצם בפסח ושלא להוציא מן בשר הפסח מן החבורה.

ושלא לאכול בשר פסח נא ומבושל. ומגדר הקדושה שלא לאכול בהמה טמא'.

ושלא לאכול דג טמא ועוף טמא ושרץ העוף ותולעת הפירות. ושרץ הארץ. ושרץ המים.

ובכל א' נאמר אל תשקצו את נפשותיכם ושלא לאכול אותם כי עם קדוש אתה לה' אלהיך.

ושלא לאכול נבילה וגו' ואנשי קודש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו.

ושלא לאכול אבר מן החי וגיד הנשה כמו שאמרו ישראל קדושים נהגו בו איסור.

שלא לאכול דם וחלב.

שלא לבשל בשר בחלב.

שלא לאכול בשר שור הנסקל ושלא לאכול ערלה. מספקא לי והיינו כי כוחות האילן אינם נבדלים זה מזה כראוי עד שלש שנים. רמז הטעם הזה אמרו באשה פחות מבת שלש שנים ויום אחד כנותן אצבע בעין שעדיין בתולי' מודי' קודם שלש שנים והם חוזרים לאחר מכאן ויום אחד שאמרו באשה כנגד שנה הרביעית שהוא מצות עשה להיות נטע רבעי קודש.

ושלא לאכול כלאי הכרם.

ושלא לשתות יין נסך.

ושלא לאכול דרך זולל וסובא ושלא לאכול ביום הצום. ומגדר הקדוש' והצניעות שלא לפסוע על המזבח. ובגדר אשר הוצאתיך מארץ מצרי' מבית עבדים שלא לאכול חמץ כדכתיב (שמות י"ג) זכור את היום הזה אשר יצאת מארץ מצרים מבית עבדים (נ"ל וגו') ולא יאכל חמץ. (ושלא לאכול חמץ) ושלא לאכול תערובת חמץ. וחמץ אחר חצות.

ושלא יראה ולא ימצא חמץ.

ושלא ירבה לו המלך ישראל סוסים כמו שנאמר (דברים י"ז) לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס. ומגדר הקדושה שלא ישתה הנזיר יין ולא דבר שנתערב בו יין וטעמו כטעם יין.

ושלא יאכול ענבי' לחים וענבים יבשים. והחרצנים והזגין. ולא יטמא נזיר למת ולא יכנוס באוהל המת ולא יגלח הנזיר לפי שנקרא קדוש ולכך אסור בכל אלה. ובגדר אשר הוצאתיך מארץ מצרים שלא יקצר כל השדה.

ושלא ללקוט השבלים הנופלות בשעת הקצירה.

ושלא לבצור עוללות כרמים.

ושלא ילקוט פרט הכרם.

ושלא ילקוט עומר השכחה. וכן לכל האילנות בכל אלו נאמר לעני ולגר תעזוב אותם וזכרת כי עבד היית בארץ מצרי'. ובכלל כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ שלא לזרוע כלאים ושלא לזרוע תבוא' או זרעים בכרם.

ושלא להרביע מין בשאינו מינו. לפי שכל מעשה בראשית נאמ' למינהו (ע' בזו' קדושים דף פ"ו וכן הוא בפי' על התורה בפ' קדושי') והוא בכלל והלכת בדרכיו וזהו טעם הכלאי'.

שלא לערוב ולערבב הכחות המגדילים הצמחים להיות יונקי' זה מזה. כמ"ש בב"ר אמר ר"ש אין לך כל עשב ועשב מלמט' שאין לו מזל ברקיע מכה אותו ואומר לו גדל שנא' (איוב ל"ח) הידעת חוקת שמי' אם תשים משטרו בארץ וזהו את חוקתי תשמורו ואמרו רז"ל חוקה שחקקתי לך בו' ימי בראשי' תשמרו. ובכלל זכור את יום השבת שלא לעבוד אדמה בשביעי'.

שלא לעבוד אילן בשביעית.

שלא לקצר ספיחי שביעית.

שלא לאסוף פירו' אילן בשביעית.

שלא לעבוד בשנת היובל בין אדמה בין אילן.

שלא לקצור ספיחי יובל.

שלא לאסוף פירות יובל.

שלא למכור שדהו בא"י לצמיתות.

שלא ימנע מלהלות לעני מפני שמיטה.

שלא יתבע הלוא' שעברה עליו שביעי' לפי שעבד לוה לאיש מלוה ובשנה זו העבד יוצא לחפשי לכך הוא מצוה לעו"ג שאינו יוצא חפשי את הנכרי תגוש. וכל אלו ג"כ נכללים בכלל ויום השביעי שבת לה' אלהיך שהוא רמז לאלף השביעי הנקרא יום שכולו שבת.

ושלא לחרוש בשור ובחמור יחדיו נרמז בל"ת כל מלאכה אתה ובנך ובתך ושורך וחמורך. ובכלל כבוד המקום ויראתו שלא לעלות להגיד דרכיך כדכתיב כבד את ה' מהונך ובכלל אשר הוצאתי שלא לשלוח עבד עברי ריקם כדכתיב (דברים ע"ו) הענק תעניק לו מצאנך וגו' וזכרת כי עבד היית בא"מ וכתיב (שמות י"ב) וינצלו את מצרים. ובגדר גמילות חסד שלא למשכן אלמנה.

ושלא להניח בהמה רובצת תחת משאה בדרך ושלא (נ"ל יעלים) עיניו מלהחיות ומליתן לו מה שהוא צריך.

ושלא יתבע עני בחלום ושלא להרחיק זרע עשו מן הקהל אלא עד ג' דורות ושלא להרחיק זרע עשו אלא עד ג' דורות. ומגדר היראה החמלה וגמילות חסד עם המתים.

שלא תנשא יבמה לאחר חוץ מן יבמה כדי לקיים זרע ולא תכרות שלשלת היחוס המשתלשלת משם.

ושלא להחזיר עבד שברח לא"י מאדוניו שבחוצה לארץ.

ושלא להלות ברבית כדכתיב ויראת מאלהיך.

ושלא ללות ברבית ושלא להשית יד בין לוה למלוה ברבית ולא להיות ערב ולא עד לכתוב ביניהם.

ושלא לעבוד בעבד עברי בעבודת עבד.

ושלא למכור אותו ממכרת עבדים.

ושלא לעבוד בו בפרך.

ושלא להניח לנכרי לעבוד בעבד עברי הנמכר לו בפרך.

ושלא למכור אמה העבריה לאחר.

שלא למנוע מאמה העבריה (נ"ל היעודה) שאר כסות ועונה ושלא למכור אשת יפת תואר.

ושלא יכבוש אותה לשפחה אחר שלקחה לאשה.

ושלא לאחר פעולת שכיר.

שלא ימשכן ב"ח בזרוע.

ושלא למנוע (העבוט מבעליו העני) בעת שהוא צריך לו.

שלא לגנוב (ממון).

שלא לגנוב נפש מישראל.

ושלא יאנה במקח וממכר.

שלא לעשות עול במדה ושלא לעשות אצלו (אבן ואבן) איפה ואיפה.

ושלא להונות יתום ואלמנ'. עבד שברח לא"י לאדוניו שבח"ל. שלבונו' (צ"ע) וכנגד לא תחמוד ולא תגזול כענין שנאמר וחמדו שדות וגזלו.
שלא להשיג גבול.
שלא לעשוק.
שלא לחבש בממון חברו (שם מצוה רמ"ח).
שלא להתאוות (שם מצוה רס"ו). ונדמה בו לדון דיני נחלות כמשפט הכתוב. ונדמה בו מ"ע (נ"ל נדון) במפתה בנ' שקל כסף. ולישא אונס את אנוסתו. (נ"ל דצ"ל לישב) מוציא שם רע עם אשתו כל ימיו (שם מ"ע רי"ט) ויפ"ת לעשות לה כדכ' וראית בשביה הרי כאן ד' מצות של מפתה ואונס ומוציא ש"ר ויפ"ת:
ומ"ע לשמור בית הבחירה מספקת בכלל היראה.
מ"ע לישב עם אשתו כל ימיו שהיא בכלל לא תחמוד אשת רעך אבל אשתו יחמוד. לא תחמוד אשת רעיך אבל אשת מותר לחמוד דכתיב וחשקת בה והחשק הוא חמדת הלב. ברכה.
ושלא לאכול בשעת מלאכה ובכללו מוציא ש"ר ונרמז במלת ריעך שלא לגרש אותה לעולם כמו שמפורש (במלאכי ב') כי שנא שלח. ואומר (ירמיה ג') אכן בגדה אשה מרעה כן בגדתם בי בית ישראל ובכללו אונס שלא יגרש אנוסתו. ובכלל שלא יענה שלא יעיד בעל עבירה רע"ה.
ושלא להעיד קרוב ואפשר הטעם שהוא בכלל לא תענה ברעך עד שקר וקרוב אומר לפעמים שקר להנאת קרובו וזה דוחק לע"ד דהא אפי' משה ואהרן פסולים ובגדר אנכי שלא להשחית אילני מאכל והטעם מפורש כי האדם עץ השדה. רמז דהיינו המצוה שיהא ה' אלהיך ביחוד גמור ולא שיקצץ בנטיעות ח"ו וזהו השחתת האילן.
ושלא לעול במשפט לפי שגורם לשכינה (נ"ל להסתלק) מישראל וזהו בכלל אנכי ה' אלהיך שלא יגרום הסתלקות וזה גורם להטות שכינה השרויה עמהם בדין כמו שאחז"ל במדרש תהלים אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט. וז"ש (דברים א') לא תכירו פנים במשפט כי המשפט לאלהים הוא וכן ביהושפט אמר כי לא לאדם תשפטו כי לה' ועמכם בדבר המשפט שלא יאמרו הדיינים לעצמינו אנו יושבים א"ל הקב"ה הוו יודעי' כי עמכם אני יושב שנא' אלהים נצב בעדת אל ונאמר אני ה' אוהב משפט ואתם הטיתם אותו אני אטה אתכם שנא' וקרבתי אליכם למשפט. ובכללו שלא יקח שוחד שגורם להטות ובכללו מ"ע למנות שופטים ושוטרים בכל קהל וקהל מישראל כדי שלא

יצטרכו לעלות לב"ד הגדול ומתוך כך יתברר הדין ויצא לאמיתתו כדרך הפרשה שייתר יתרו בתורה.
ושלא ייירא הדיין בדין מאדם רע.
ושלא לרחם על עני בדין.
ושלא להטות משפט אדם שחוטא. ובכללו להשוות בין בעלי דינים בשעה שעומדים בדין.
ושלא להטות משפט גר ויתום.
ושלא לשמוע מאחד מבעלי דינין ואין חבירו עמו. לא תדבק שלא להרוג נקי. ובכללו שלא לנטות אחרי רבים בדיני נפשות אם המחייבין יותר מן המזכין אחד. ובכלל מ"ע לנטות אחרי רבים בדיני ממונות אם תהיה מחלוקת בין הסנהדרין.
ושלא ללמוד חובה ממי שלמד זכות תחלה בדיני נפשות.
ושלא למנות בדיינים מהם שאינו חכם בדברי תורה בדינים אע"פ שהוא חכם בשאר חכמות.
שלא לכרות הדין ע"פ עד אחד.
ושלא לחתוך הדין באומד הדעת עד שיראו שני עדים גופו של דבר.
ושלא יורה העד שהעיד בדיני נפשות.
ושלא יהרג המחויב הריגה קודם שיגמר הדין.
ושלא לחוס על הרודף אלא הורגין אותו קודם שיגיע לנרדף כענין שנא' וכל העם ישמעו וייראו ולא יזידון עוד. (נ"ל דזה הוא טעות). ויהרגנו או יגלה ערותו שנא' וקצותה את כפה לא תחוס עיניך. (כן הוא ברמב"ם מצו' רס"ג).
שלא לענוש האנוס ושלא ליקח כופר בגלות מן רוצח בשגגה.
ושלא לעמוד על הדם.
ושלא להניח מכשול ושלא להכשיל תם בדרך.
שלא להוסיף במלקות המחויב מלקות.
ושלא לרגל וכה"א אנשי רכיל היה בך עד שפוך דם ואחז"ל לה"ר הורגת ג' האומרו והמקבלו ומי שנאמר עליו.
ושלא לשנוא בלב.
ושלא להלבין פני אדם מישראל כמו שאחז"ל יכול אפי' פניו נשתנות עליו ככרום ת"ל לא תשא עליו חטא ואחז"ל עוד במערבא במאי זהירא בחווריהו אנפי כדאזיל סומקא ואתא חוורא. רע"ה.

ושלא לחבול כלים שעושים בהם אוכל נפש כדכ' כי נפש הוא חובל. ולעשות במלחמת הרשות כמשפט הכ' כדכתיב (דברים כ') כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת עליה לשלום וזה מ"ע.

ושלא לנקום ושלא לנטור שאינו הולך בדרכיו של הקב"ה מי שנוקם ונוטר דכ' (ירמיה ג') כי חסיד אני נאום ה' לא אטור לעולם ואמר התם הינטור לעולם אם ישמור לנצח. ואינו נוקם אך נקרא נושא עון ועובר על פשע. ואין משתמש בשוה כי אם לנקראים בשם צריו ואויביו כדכתיב (נחום א') נוקם ה' לצריו ונוטר לאויביו. ומדת החסד ורחמים שלא לשחוט אותו ואת בנו.

ושלא ליקח אם על הבנים. ואעפ"כ המבקש רחמים לא יזכיר זה בתפלתו לפי שאינו לשון כבוד כמו שארז"ל האומר על קן צפור יגיעו רחמיך משתקין אותו.

ושלא לחסום שור בדישו. ובגדר כבוד המקום ויראתו שלא לקלל הדיין.

ושלא לקלל הנשיא. ואב אם.

ושלא להכות אב ואם.

ושלא לקלל א' מישראל שנא' לא תקלל חרש. ובכלל ל"ת כל מלאכה שלא ילך חוץ מתחום שבת בשבת הרי הם אלפים אמה סביב העיר.

ושלא לענוש בשבת ובכללו שביתת המועדים שהם נקראים מקרא קודש.

שלא לעשות מלאכה ביום ראשון ובז' של פסח ובחג השבועות ובא' לחודש השביעי וביוה"כ. וביום ראשון וביום השמיני של חה"ס כל אלו בכלל זכור את יום השבת לקדשו. ובכלל לא תנאף שהוא מגדר הקדושה.

שלא לגלות ערות אם וערות אשת אב וערות אחות מן האב או מן האם. (כמו כן הוא ברמב"ם מצות ל"ח של"ג). ואשת אחי האב ואשת הבן ואשת האח. האב. ואחות אשה והטעם בכל אלו שלא להשיב דבר משורשו והענף מעיקרו. ומגדר הקדושה והטהרה שלא לגלות ערות הנדה לפי שקרואה טמאה שנא' ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב. וערות א"א שנא' ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה.

ושלא תביא אשה בהמה עליה שנא' תבל הוא.

ושלא לשכב עם זכר שנא' תועבה הוא ושלא לגלות ערות האב. וערות אחי האב.

ושלא לקרב לעריות בדבר המביא לידי גילוי ערוה.

ושלא תלבש אשה לבוש איש ואיש לבוש אשה כי כל זה דרך ניאופים הזכר להתייחד עם הנקיבות והנקיבות עם הזכרים ובגדר אנכי שלא ישא ממזר בת ישראל לפי שמטריח

קונו לחתום חותם שאינו הגון כשחז"ל לא דיין לרשעים שעושין סלע שלי פומבי אלא שמטריחין אותי בע"כ. וכה"א (ישעי' מ"ג) אך העבדתני בחטאותיך הוגעתני בעונותיך. ושלא תהיה קדשה בישראל. ובגדר הקדושה שלא יחזיר גרושתו אחר שנשאת שנא' לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הוטמאה:

ומצות ל"ת היוצא מכלל עשה של פרו ורבו בכלל אנכי.

שלא יקח סריס בת ישראל.

ושלא לסרס זכר מכל המינים לא אדם ולא בהמה ולא עופות שכן נאמר להם פרו ורבו: אלו הם תרי"ג מצות בין מ"ע ובין מל"ת הנרמזים בעשרת דברים זכור ושמור וע"ז אמרו רז"ל זכור ושמור בדבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכול לשמוע ר"ל להשמיע קול א' שני דברות זה היפך זה עשה ול"ת זה א"א לבו"ד לאומרו ולשומעו. וביאר מצות עשה רמ"ח להדריך אברי האדם שהם רמ"ח בדרך הישר והטוב לטהרו ולקדשו וללבנו ולברכו ולהדמות ליוצרו.

ומל"ת להרים קו האדם שהם שס"ה בדרך הישר והטוב ולמונעו מדרך הרע והמדה המגונה ובזה יהיה הגוף והנשמה בדרך א' ובהסכמה א' וממה שאתה צריך לדעת כי התורה ברורה כולה אמורה מפי הגבורה ואין בה אות ונקודה אחת שלא לצורך. כי כולה בנין אלהים חצובה בשמו של הקב"ה. ואין חילוק בין ותמנע היתה פילגש לאליפז ואלוף מגדיאל ואלוף עירם ובין עשרת הדברות ופרשת שמע ישראל וכו' והמחסר אות אחת הרי הוא כאלו חיסר שם מלא ועולם מלא. ולכך היתה הצורך לסיפור האותיות ולספר התיבות וחסרות ויתרות וכתיב ולא קריין וקריין ולא כתיב וסתום ופתוח ואותיות גדולות וקטנות. זה יהיה בלבך נטוע וחקוק בקרבך. והשמר על נפשך אין לאמר כי עזרא הסופר הוסיף בה מלבו בהעתקתו כמו והכנעני אז בארץ הנה ערשו ערש ברזל כי זו הוא כפירה גמורה. וע"ז אחז"ל בפ' חלק כי דבר ה' בזה זה האומר אין תורה משמים. וכל האומר כל התורה מן השמים חוץ מפסוק א' זה שלא נאמר מפי הגבורה אלא משה מפי עצמו אמרו זה הוא (במדבר ט"ו) כי דבר ה' בזה לפי שהמצות הם הם גוף הטהרה והקדושה והעוסק מתטהר ומתקדש. אמר וריח שלמותיך כריח לבנון כי הריח ההוא קיום שני העולמות (נ"ל חיי העולם הזה) וחיי הנשמות:

עד כאן תרי"ג מצות שכלם יצאו מפי הגבורה בדבור זכור ושמור וכלם נרמזים בעשרת הדברות כאשר כתבתי לעילא. ואשרי המקיים בכל לבבו ובכל נפשו מ"ע ומל"ת ובכל מאמצי כח אמן: